

Jaarboek

1992

INHOUD

Inhoud	3
Etienne Quintyn	
Activiteitsverslag	4
Zelee in 1992	10
Het bevolkingscijfer	15
Frank Van Mossevelde	
Over de geschiedenis van 'Theater Rhetorika Zelee'	17
Irma Boone	
Vijftien jaar naaldkant in Zelee. Een Sprookje	75
Albert Coucke	
Oostenrijk - Frankrijk - Oostenrijk - Frankrijk (1792 - 1795)	81
Eerste deel	
Etienne Quintyn	
Vijftig jaar geleden. Amerikanen op bezoek	103
De nog beschikbare uitgaven over Zelee	151
Uitsmijter	152

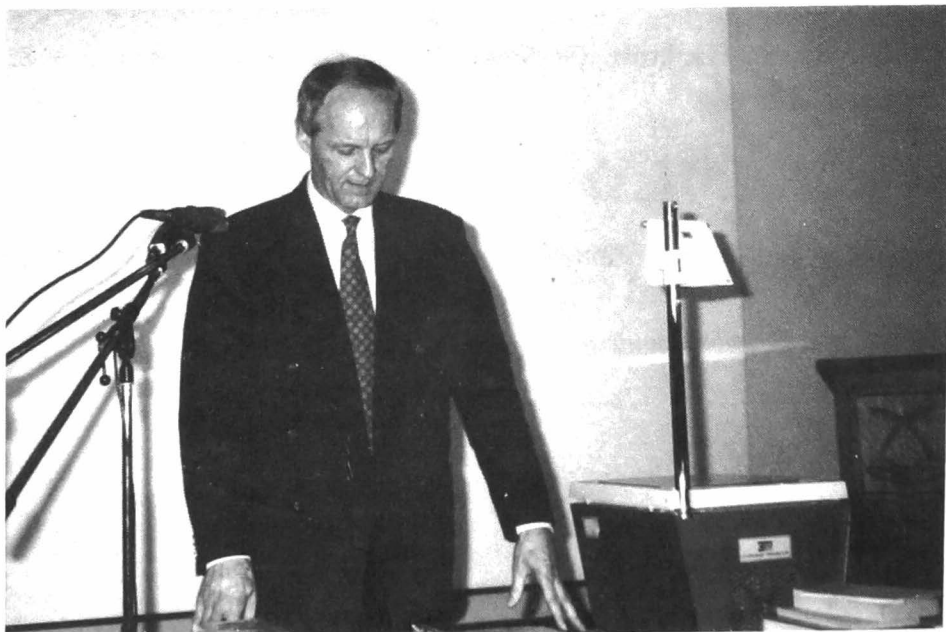
ACTIVITEITSVERSLAG 1992

Wegens plaatsgebrek zien wij ons ditmaal genoodzaakt slechts een beknopt overzicht te geven van de activiteiten. 1992 was een normaal werkjaar, echter met één bijzondere uitschieter: de verhuis naar het Dienstencentrum.

Onder de redactie van Albert Coucke en Etienne Quintyn werd het Jaarboek nr 22 samengesteld. Vijf goed gestructureerde en fraai geïllustreerde artikels maakten van het 144 p tellende Jaarboek weer een waardevolle bijdrage tot de geschiedenis van Zele: de Kroniek van Zele, de Eerste Oostenrijkse Restauratie, Een mislukte handelsonderneming, Lotusa en Zele en tenslotte De industriële evolutie van Zele.

In de loop van 1992 hadden negen bestuursvergaderingen plaats waarvan zeven in het huis Peeters -zaliger gedachtenis- en twee in het nieuwe dienstencentrum. Bovendien werden nog vier commissievergaderingen gehouden.

De statutaire algemene vergadering had plaats op maandag 13 april met een voordracht met dia's over de heraldiek, gegeven door Wilfried Van der Haegen. Het muzikaal gedeelte van deze heemkundige avond werd verzorgd door onze gekende virtuozen Lieve Pas, piano en Sandra Temmerman, dwarsfluit en aaneengepraat door Bernadette Van der Burght. Er was een bevredigende belangstelling.

Was er op die hete zondag van 24 mei iets minder belangstelling voor de lentewandeling in het natuurgebied van de Kalkense meersen, de voldoening van de wandelaars was des te groter. Wij zijn met de H.O.K. al meerdere keren op stap geweest maar deze wandeling o.l.v. een gids was een topper.

De groep wandelaars in de Kalkense Meersen.

De internationale kant- en handwerkmarkt genoot op 28 juni van een echt zomers weertje. De markt lokte duizenden bezoekers uit binnen- en buitenland. Ook de heemkundige kring was vertegenwoordigd met een boekenstand met alle nog beschikbare uitgaven over Zele. Onze stand kende een onverwachte belangstelling en talrijke Zeelse boeken gingen van de hand.

Op 11 september had de opening plaats van de schitterende kantexpo, die n.a.v. het 15-jarig bestaan, werd ingericht door de kantafdeling onder het motto 'Een Sprookje'. De kanttentoonstelling (van 11 tot 15 september) lokte vooral op zondag een enorme belangstelling. Verder in dit Jaarboek wordt nader ingegaan op de verwezenlijkingen van de kantschool en op deze unieke tentoonstelling. Vermelden wij tevens dat Irma Boone en Marie-Louise Vehent te gast waren als kantwerksters in het Belgisch paviljoen op de wereldexpo te Sevilla.

De kring nam op 29 februari en 1 maart deel aan de 6de Geschiedkundige boekenbeurs in de Sint-Pietersabdij te Gent. Er was een onverwacht grote verkoop van Zeelse uitgaven. Een drietal bestuursleden Freddy De Krijger, Annemie D'hooge en Etienne Quintyn verleenden op 20 september hun medewerking aan de organisatie Toeren Tussen Torens die een onverhoopt

Godelieve
Ged Voor Ons

succes kende in de kerken en kapellen van het decanaat Zele. Verder werd de medewerking toegezegd aan de culturele raad voor de groepsreis naar Gent ter gelegenheid van de Open Monumentendag.

Voor de 20ste keer werd op 23 oktober in de KB te Gent de avond ingericht van de Geslaagde Restauraties in Oost-Vlaanderen. Dit jaar werd op voorstel van de H.O.K. de gerestaureerde H. Godelievekapel van de Gentse Steenweg bekroond met een oorkonde voor de familie Lerno. De kring was vertegenwoordigd door Mic Bekaert en Etienne Quintyn. Beide bestuursleden woonden tevens de provinciale vergaderingen bij op 14 maart te Lebbeke en op 17 oktober te Overmere.

Het ledenaantal bleef stabiel. Einde 1992 bedroeg het aantal leden 484 d.i. in totaal een vermeerdering van slechts twee eenheden. Er waren acht ontslagen wegens overlijden, verhuizing en gebrek aan belangstelling. Er kwamen tien nieuwe leden zich bij de kring voegen. Welkom! Het zal vanwege de bestuursleden een inspanning vergen om in 1993 het 500ste lid in de bloempjes te zetten.

Maar dé gebeurtenis van 1992 was de verhuis van 't Peeters' huis naar het verbouwde oud-slachthuis, het dienstencentrum aan de Lokerenbaan 43. Het hoeft niet onderstreept, dat deze gebeurtenis voor de kring een heuglijk feit was. Sinds 1971 hadden wij onze intrek genomen in het door het gemeentebestuur aangekochte domein van Franz Peeters. Wij beschikten over al de lokalen om eventueel later een museum uit te bouwen. Het is evenwel nooit zo ver gekomen. Meerdere andere dienstverlenende verenigingen kregen ondertussen een plaats toegewezen. De H.O.K. en de kantafdeling (sinds 1977) beschikten nog slechts over één lokaal. Dit was te klein, er was plaatsgebrek voor ons archief en bovendien was de plaats bouwvaldig: de plankenvloer moest vanuit de kelder geschraagd worden! Dáár hebben wij gezeten, twintig jaar lang...

Voor het inrichten van het door het gemeentebestuur ons toegewezen lokaal in het dienstencentrum, moesten door de kring heel wat nieuwe meubelen aangekocht worden: twee tafels, vijftien stoelen, acht metalen kasten, gordijnen voor het vergaderlokaal en rails met een bijgaand ophangstelsel

---

← Kapel H. Godelieve, Gentse Steenweg (parochie Heikant).

Deze stijlvolle kapel met haar glanzende witte gevel, eertijds in een midden van donkergroen dennenbos, is opgericht als dankbetuiging voor een bekomen genezing van een oogziekte. De naam van de "genezene" staat in de muur gebeiteld: "Geschonken door Mejuffer Schelfout. Brussel 1914". De kapel werd gebouwd op de grond van de grootouders van Beatrice, Jan en Peter Lerno. Zij is nu eigendom van de familie Lerno.

Peeters' huis zaliger gedachtenis...

voor het museum. De H.O.K. en de kantafdeling moesten uitzonderlijk diep in de kas putten om de inrichting van het lokaal te bekostigen. De verhuis naar het dienstencentrum had plaats op 15 oktober terwijl de eerste bestuursvergadering op 26 oktober in een feestelijke sfeer startte. Ook langs deze weg danken wij het gemeentebestuur voor de huisvesting en voor de mogelijkheden die ons in de toekomst geboden worden.

Voorlopig plan voor het jubileumjaar 1993

- 20 mrt : Raadsvergadering van het Verbond Oost-Vlaanderen in feestzaal De Kroon.
- mrt/apr : Uitgave van het Jaarboek nr 23.
- 5 apr : Heemkundige avond: Makeblyde en Het Vlas.
- 7 mei : Opening expo 'Van geboorte tot uitvaart'.
- 8/12 mei : Expo in de raadszaal.
- 13 jun : i.s.m. VTB: bezoek molenmuseum en wandeling in Sint-Amands en Mariekerke.
- 27 jun : 10de Kant- en handwerkmarkt: Marktpluin.
- 16 okt : Viering van het 25-jarig bestaan van de H.O.K. met academische zitting, receptie en souper.
- nov : Groepsbezoek aan Europalia te Brussel.

Etienne Quintyn.

ZELE IN 1992

- jan De Zeelse kliniek wordt binnenkort rusthuis.
De jonge Zelenaar Stefan Coolsaet is laureaat in de discipline orgel van de nationale Pro Civitatewedstrijd, een wedstrijd voor jonge amateurmuzikanten (Luik, 22 november 1991).
- 11 jan Rhetorika neemt voor het eerst in zijn geschiedenis deel aan het Koninklijk Landjuweel met het stuk van Roger Vitrac "Victor, of De Kinderen aan de Macht".
- 24 jan Inwijding van het omgevormde parochiecentrum Sint-Ludgerus, de van oudsher gekende "Bovenschool".
- 26 jan Sluitstuk van één jaar viering "Juvenes 25". Tijdens het jubelweekend wordt het boek "Van jeugdclub tot jeugdcentrum" van Guido Geerinck voorgesteld.
- 22 feb Proclamatie in het Cultureel Centrum van Lokeren: de Koninklijke Maatschappij Rhetorika wint het 57ste Koninklijk Landjuweel voor toneelamateurverenigingen.
- 4-12 apr Lentekermis en jaarmarkt op 7 april.
- 13 apr Ook Zele wordt wakker getrild... Aardbeving om 3u20'1" met een kracht van 5,5 op de schaal van Richter. Geen schade te Zele. Het epicentrum lag 8 km z van Roermond, nabij de Belgische grens.
- 21 apr Spetterend optreden in de sporthal VH-VD van "Up With People"; première voor België van de nieuwste show "Rhythm of the World".
- 3 mei Na 19 seizoenen ononderbroken verblijf in Derde Nationale Afdeling, degradeert K.F.C. Eendracht Zele naar Bevordering.
- 9-15-16 mei De 10-jarige groep Toeternietoe presenteert zijn zesde revue.
- 9 mei Het jaarfeest van de Zeelse Liberale Vrouwen krijgt een feestelijk tintje: diamanten jubileum of zestig jaar jong.
- 11 mei FC Heikant onverwacht via een eindronde naar Tweede Provinciaal.

- 16-17 mei De meisjes-Sinte-Lutgardisturnkring viert zijn 40-jarig bestaan met show, eucharistieviering, academische zitting en feestmaal.
- 17 mei De KAV-dames van de Heikant vieren hun halfeeuwfeest met een eucharistieviering, receptie en feestmaaltijd.
- 23 mei 20 jaar Zeelse minivoetbalcompetitie (ZMVK): Zeelse kernselectie en veteranen zijn kampioen van België.
- 23-24 mei Het jeugdbestuur van FC Eendracht richt voor de tiende keer het jeugdturnooi "Pierre Verbeeck" in.
- 29 mei Feestzitting en opendeurdagen bij de Stokerij Rubbens: 175 jaar jeneverhistorie.
- jun Stijn Van Lokeren zal de nationale landenploeg voor Berlijn aanvoeren. Hij werd provinciaal en nationaal laureaat in de wedstrijd van de verkeersveiligheid.
- 19-21 jun Liefhebbersvoetbalploeg Real Hansevelde in het zilver.
- 21 jun Een unieke gebeurtenis in de Koninklijke Handbooggilde Sint-Sebastiaan. Albert Rosseels schiet zich in 1990 koning, in 1991 prins en nu keizer. Het is sedert 1724 - 268 jaar geleden - dat Pieter Johannes Rosseels dit huzarenstukje voordeed.
- 27 jun Op meerdere plaatsen in Zele hebben Rozenhoed- of Sint-Pietersfeesten plaats.
- 27-28 jun Het tweede Promsconcert van Remuze, op het gigantische podium op de Zeelse Markt, was een schot in de roos. De 260 uitvoerders zorgden voor hemelse muziek en een denderend succes bij de zeer talrijke muziekliefhebbers. Ook 's zondags genoot Follemuze van een echt zomers weertje.
- 28 jun Er was enorm veel volk op de internationale kant- en handwerkmarkt.
- 30 jun Sluiting van het acut ziekenhuis O.L.Vrouw Middelaes. 1 juli: start van het rusthuis O.L.Vrouw Middelaes, poly-kliniek en dagziekenhuis.
- 10 jul Tijdens het feest van de Vlaamse Gemeenschap wordt het cultureel dienstencentrum officieel geopend in het verbouwd slachthuis aan de Lokerenbaan 43.

1 juli: de Zeelse kliniek wordt rusthuis, polykliniek en dagziekenhuis.

- 13 jul   Jubileumoptreden. Will Tura 25 keer op de Kouterfeesten.
- 23 jul   Twee Zeelse dames, Irma Boone en Marie-Louise Vehent, demonstreren de Zeelse naaldkant op de Wereldexpo van Sevilla.
- 9-10 aug   In de nacht van zondag op maandag trekt een windhoos een verwoestende corridor over Zele. Vooral de strook Dendermondebaan-Huivelde wordt het ergst getroffen. Zele was het meest westelijke doelwit in 't land.
- 21-23 aug   VVKM St-Lutgardis vieren tijdens de Funny Fancy Fair-Scoutsfeesten hun 25-jarig bestaan.
- 24 aug   Tijdens het KTRO-programma op TV1 worden kerken en kapellen van het decanaat Zele voorgesteld in het kader van het komende evenement Toeren Tussen Torens.
- aug '92   is de natste maand geworden van de eeuw.
- 4-5-6-sep   Leden van de kerkfabriek en het familiekoor van Zele herdenken in Werden (D) het 1250ste geboortjaar van Sint-Ludgerus: oecumenische gebedsdienst, ontvangst in het

- Essense Räthaus, avondviering en pontificale mis met processie.
- 11 sep De Zeelse Artistieke School voor Kunstnaaldkant jubileert. Opening van de expo "Een sprookje". 15 jaar naaldkant (Expo van 12 tot 15 sep).
- 19-20 sep Een eeuw geleden werd de "Maatschappij van Onderlinge Bijstand Sint-Jozefsgilde" opgericht. Viering van 100 jaar kristelijk ziekenfonds met eucharistieviering en receptie. Voorzitter Petrus Van Kerckhove legt de historiek vast in een brochure.
- 20 sep Succes voor Toeren Tussen Torens, ingericht door Vakantiegenoegens, KTRO, Kerk en Leven en de parochies. De opendeurdag van kerken en kapellen van het decanaat Zele lokt een massale belangstelling.
- 26 sep 1922 - 1992. VTB - VAB afdeling Zele viert 70 jaar werking met een toeristisch-culturele feestavond gevolgd door een receptie.
- 27 sep Tijdens een stijlvolle plechtigheid in de Sint-Baafs-kathedraal wordt Peter Van Lokeren van de Kouterparochie diaken gewijd. Dank- en zendingseucharistieviering op zondag 4 oktober in de Kouterkerk.
- 3-11 okt Kermis met jaarmarkt op 6 oktober.
- 13 okt Dirk Heirweg rijdt in Putte-Kapellen zijn laatste wielervedstrijd. Hij was 15 seizoenen prof, won 3 nationale titels op de piste en 88 wegwedstrijden.
- 16 okt Openstelling van de proefopstelling in de nieuwe verkeerssituatie op de Markt. 't Wordt een heet hangijzer.
- 22 okt De nieuwste (de 6de) dichtbundel "Verzachtende Omstandigheden" van Gerda Berckmoes wordt in de raadszaal voorgesteld.
- 25 okt 1898 - 1992. In dankbaarheid en hartelijkheid neemt de Heikantparochie afscheid van de kloosterzusters.
- 31 okt-21 nov Drukke cultuurdagen met Jeugd en Cultuur, het oude Turkije, Koreo Piko, fototentoonstelling, Bram Vermeulen, "Die Schöpfung" van J. Haydn, Normandië-Bretagne en opeette-avond.

De vroegere verkeerssituatie op de markt.

- 8 nov Overlijden in het O.C.M.W. van de honderdjarige Josephine Aegten. Zij werd 100 jaar en 325 dagen.
- 20 nov Uitreiking van de 6de cultuurprijs aan de Koninklijke Maatschappij Rhetorika.
- 26 nov Een fikse stormwind (125 km/u) heeft woensdag op donderdagnacht in Zele voor heel wat schade gezorgd. De brandweer had de handen vol met daken en bomen doch de tennissporthal Topspin werd het ergst getroffen.
- nov De maand van de verkeersplateau's.
- dec Voor de 40ste keer branden de lichtjes van de Feeërie in de Kouterstraat en aanpalende straten.
- 3-15 dec Tentoonstelling van kunstschilder Roger De Wilde n.a.v. zijn 70ste verjaardag.
- 18 dec Samen met de directeur en een leerkracht worden zes leerlingen van de gemeentelijke school voor het kerstconcert op het Koninklijk Paleis ontvangen n.a.v. hun inzet ten behoeve van noodlijdenden in ex-Joegoslavië.

Etienne Quintyn

BEVOLKINGSCIJFER

A. Opnemingen in het bevolkingsregister

	Mannen	Vrouwen	Totaal
1. Belgen door geboorte	121	105	226
door vestiging	232	225	457
Vreemdelingen door geboorte	9	7	16
door vestiging	24	18	42
2. Opnemingen in het vreemdelingenregister			
door geboorte	3	4	7
door vestiging	32	16	48
	421	375	796

B. Afvoeringen van het bevolkingsregister

1. Belgen door overlijden	109	91	200
door vestiging	227	233	460
Vreemdelingen door overlijden	2	0	2
door vestiging	17	17	34
2. Afvoeringen van het vreemdelingenregister			
door overlijden	0	0	0
door vestiging	7	2	9
	362	343	705
Totaal van de opnemingen	421	375	796
Totaal van de afvoeringen	362	343	705
	+ 59	+ 32	+ 91

Bevolking op 31.12.91	10 098	10 041	20 139
Bevolking op 31.12.92	10 157	10 073	<u>20 230</u>

(Bron Gemeentebestuur)

OVER DE GESCHIEDENIS VAN 'THEATER RHETORIKA ZELE'

A. 1840 : Ontstaan van de maatschappij van Retorika

1. Of nog veel vroeger ?

In zijn boek 'Zelee en zijn geschiedenis' (1957) stelt Frans Michem dat het niet onmogelijk is, dat de schuttersgilde van Sint-Sebastiaan in Zelee (vermoedelijk tot stand gekomen op het eind van de 15de eeuw) in de 17de eeuw een gezelschap van 'rhetorica' zou gehad hebben, dat o.a. op Passiezondag nabij de Kouterkapel, het lijden van O.L.Heer uitbeeldde.

Het verschijnsel van de 'Camer van rhetorica' vinden we in Vlaanderen vanaf het begin van de 15de eeuw : in deze rederijderskringen komt namelijk dat deel van de burgerij samen, dat zich gezamenlijk wil oefenen in het voordragen, toneelspelen en dichten, en dat met optochten en vertoningen het maatschappelijk leven opluistert.

Naar vorm en interne hiërarchie inspireren deze rederijderskamers zich op de middeleeuwse gilden. Het latijnse woord 'rhetorica' (afkomstig van het Grieks) betekent : redekunst, leer der welsprekendheid - als Nederlands woord wordt het volgens het 'groene boekje' geschreven : 'retorica (ook : retorika)' - 'rederijkerij' is hiervan een volksetymologische afleiding (rijk aan rede, rijk aan verstand).

Het glanspunt van het rederijdersleven waren de toneel- en poëziewedstrijden, en de schitterende feesten errond. De meest prestigieuze wedstrijden - in de 16de eeuw - waren de Brabantse Landjuwelen.

Op het eind van de 16de eeuw worden door de Spaanse overheerser de rederijderskamers officieel opgeheven. De ellende van de 17de eeuw geeft overigens weinig aanleiding tot letterkundige bloei : ons land wordt namelijk het slagveld voor oorlogen, waarbij vooral Frankrijk, de noordelijke Nederlanden, en het hier regerende Spanje de hoofdrol spelen.

Toch houden de rederijders de belangstelling voor berijmde betogen en dramatische werken steeds gaande, en onder de Oostenrijkers - en vooral ten tijde van Maria-Theresia - kennen ze een nieuw gulden tijdperk rond het midden van de 18de eeuw : er werden mysterie-, bijbel-, en heiligenspelen gemonteerd, kluchten en zelfs historische drama's, en er waren schuchtere tekenen van belangstelling voor een (nog op te bouwen) Vlaamse toneel-literatuur.

Zelee had in die periode wellicht meer dan één rederijdersgezelschap. Michem verwijst in dit verband naar een programma van rond 1750, waarin we kunnen lezen dat 'De Konstminnende Rethor-ryke leveraers tot Zelee' een

treurspel met zang en balletten op de planken brengen met de indrukwekkende titel : ‘Den ramp-saligen ondergang van den trotsen ende vraek-zuchtigen Holofernes, oppersten Hoofd-man des legers van den op-geblaezen Koning Nabuchodonosor, overwonnen door de vroomdaedige Heldinne Judith’, gevolgd door ‘De kluchte van de ontvoogde vrouw’.

Deze stukken werden tweeëntwintig maal opgevoerd op de binnenplaats van Petrus Bosteels, hostelier in ‘De Swaen’ (naar alle waarschijnlijkheid in de Hoogpoortstraat, de huidige Cesar Meeusstraat).

Tegen het eind van de 18de eeuw bloeide de rederijkerij in Zele open, en dat vooral door de (volgens tijdgenoten ten minste 70) stukken van de Zeelse ‘wever-stoeldraaier-schoolmeester-poëet-regisseur’ Pieter Gossey.

Als op het eind van de 18de eeuw de Franse vloedgolf onder leiding van Napoleon Bonaparte Europa overspoelt, en in 1794 de ‘Sansculotten’ hier de Oostenrijkers definitief verdrijven en voor een waar schrikbewind zorgen, verdwijnen de rederijders van het toneel.

De Franse overheerser onderkent immers heel goed de (volksopvoedende, ‘Vlaamse’, en dus subversieve) rol, die de toneelgezelschappen spelen : in 1796 worden de kamers van rhetorica tijdelijk afgeschafte teneinde de verfransing te bespoedigen, en na 1806 mag geen Vlaams stuk meer worden opgevoerd, tenzij samen met een Frans.

Na 1815 wordt door de Hollandse vorst Willem I de bedrijvigheid van de rederijderskamers weer aangemoedigd (ook weer om (taal)politieke redenen) en vooral als het jonge koninkrijk België zich min of meer consolideert kan het theater weer op de voorgrond komen.

2. 1840 : toneelkunstijveraars onder het kenteken Jong en Bloeiend

Frans Michem schrijft : ‘Zele heeft ook na de ommekeer van de Belgische revolutie - gepaard met een voortdurende en hardnekkige poging om het openbaar leven totaal te verfransen - zijn belangstelling behouden voor de “edele conste van Rethorica.” Weliswaar heeft het toneel toen de hoogte gekend van de ontwikkeling van de Vlaamse taal en van het Vlaamse volk, maar, samen met de geestelijkheid, die in het Vlaams predikte, heeft het onze taal gered.’

In het kerkarchief wordt volgens Michem de schriftelijke verbintenis bewaard van de “Maatschappij van Retorika” dd° 1 januari 1840.

Na navraag blijkt dit nu echter onvindbaar, en het oudste document van Theater Rhetorika waarover wij beschikken dateert van de 12e januari 1840. Daarin beloven de ondergetekende leden der maatschappij van Retorika (zónder ‘h’ !), toneelkunstijveraars onder het kenteken Jong en bloeiend,

111. De ondergeteckende leden der Maatschappij van Retorika, Recneelkunstveruers onder het kenteken Gongen bloeyend

Beloven door dezen akt van nuijt op hun Raad ganc hoe genaeemde Stukken op binnen behouwing te vertoonen, die tegenstrijdig zijn aan Geestelyke of Werdelyke overheden, of de goede zeden en alle omheltingen die in de stukken komen daer te laten. Maar voor alre wy overgaen een ander stuk het zij van Tragedie, Klucht, of blijspel te leuen, beloven wij die aan hunne Geestelyke of Werdelyke overheden te laten onderzoeken, voor hunne goedkeuring te bekomen. beloven wy dezen van hunne Stukken, die wy met den wiseren zullen vertoonen, met den vier uren te beginnen om ten acht of alst negen uren te eindigen. Des Zomers ten vyff om ten negen en alst uren te eindigen. menogt junc vromde Speelders op hun Raad te laten spelen. Welus gedume en geseekend door alle de leden der Maatschappij van Retorika, Recneelkunstveruers onder het kenteken Gongen, en bloeyend dezer 12 Januarij hit Jaer ons Maer 1800. vartig

C. J. Staes.
 A. G. De Conteras
 J. Staes
 P. J. Staes
 J. J. Staes
 J. J. Staes

J. J. Staes
 J. J. Staes
 J. J. Staes
 J. J. Staes

geen stukken te zullen vertonen, die ‘tegenstrijdig zijn aan geestelijke of wereldlijke overheden of de goede zeden, en alle omhelzingen die in de stukken komen daar te laten’.

Tevens beloven zij, vooraleer zij ertoe ‘overgaan een ander stuk - hetzij van tragedie, klucht of blijspel - te leren’, dit door hun ‘geestelijke en wereldlijke overheden te laten onderzoeken’. De ondertekenaars zijn B. Staes, C.I. Staes, I. Staes, A.C. De Contreras, J. Bontinck, B.D. Backer, P. Burm, Ch. P. Lebon, H. Heirwegh, L. De Geyter.

Aangezien dit geen echte stichtingsakte is, eerder een soort belofte van goed zedelijk gedrag, en van onderworpenheid aan geestelijke en wereldlijke overheid, kan men zich afvragen, of die ‘Toneelmaatschappij Retorika onder het kenteken Jong en Bloeiend’ niet nog vróeger is ontstaan? Een boeiende gedachte!

Die ‘overeenkomst’ met de plaatselijke ‘leiders’ - zoals geformuleerd in de akte van 12-1-1840 - is niet ongewoon. We lezen verder bij Michem: ‘Maar het toneelleven wekte argwaan bij de parochiegeestelijkheid, die vreesde voor de zedelijke weerslag. Ook de burgerlijke overheid nam voorzorgen. De maatschappijen hadden waarborgen te geven en moesten het te spelen stuk vooraf laten keuren. Zowel “De maatschappij van Retorika Jong en Bloeiend” - later herdoopt tot “Iever voor de moedertaal”, wat sprekend een programma inhoudt - als de toneelafdelingen van de beide muziekmaatschappijen onderwierpen zich geredelijk aan deze voorcensuur.’

Met de ‘toneelafdelingen van de beide muziekmaatschappijen’ verwijst Michem enerzijds naar de in 1833 opgerichte harmonie Ste-Cecilia waarvan de toneelgroep op 25 januari van het jaar 1840 werd gesticht, anderzijds naar de in 1848 ontstane fanfare ‘De Leerzuchtige Broeders’, die in 1854 haar naam verandert in ‘Maatschappij van Rhetorika, Symphonie en Fanfare ‘De Leerzuchtige Broeders’ Zele’ (liberaal van strekking).

Deze toneelafdelingen spreiden hun activiteit vaak ten toon t.g.v. de jaarlijkse Cecilia-feesten, en hebben naast artistieke ongetwijfeld vooral lucratieve bedoelingen.

3. Toneel in een steeds evoluerende maatschappij

Op internationaal vlak springen rond het jaar 1840 volgende gebeurtenissen in het oog: Groot-Brittannië (sinds de overwinning op Napoleon dé wereldnatie) krijgt in 1838 als koningin iemand, wier naam meteen een heel tijdperk oproept: Victoria (haar beeltenis zal de eerste postzegel ter wereld sieren, uitgegeven op 6 mei 1840); de eerste sociale wetten (op kinderarbeid, de armenwet, verbod op slavernij, registratie van geboorten, huwelijken, sterfgevallen) doen hun intrede in de Westeuropese landen (en in 1847 begint Marx aan zijn communistisch manifest); de ‘Voortrekkers’ stichten de eerste

‘boerenrepublieken’ in Zuid-Afrika, en leggen de basis voor de latere ‘apartheid’; in 1835 bouwt Morse de eerste telegraaf; in 1837 opent Friedrich Fröbel de eerste kleuterschool; de ‘daguerreotypen’ (lichtbeelden op met zilver bedekte koperen platen - 1839) vormen een nieuwe stap in de ontwikkeling van de foto-techniek; in Schotland wordt in 1840 de eerste trapfiets geconstrueerd, en - voor ons niet onbelangrijk - in het Protocol van London (1839) wordt de Belgische onafhankelijkheid bevestigd.

Ook - en misschien vooral - voor dat jonge België zijn het natuurlijk spannende jaren : de gemeentewet van 1836 geeft de gemeenten een vrij grote mate van autonomie (tegen de zin van Leopold I weliswaar); in 1838 verschijnt Conscience’s ‘De Leeuw van Vlaanderen’, in 1841 Van Peenes ‘Keizer Karel en de Berchemse boer’ en in 1846 Ledeganck’s ‘De drie zustersteden’; in 1839 worden eindelijk de verdragen ondertekend i.v.m. het eind van de oorlog met, en de afscheiding van Nederland, en i.v.m. het definitieve grondgebied van de Belgische staat; 1840 is het jaar waarin het Belgische Unionisme definitief ten grave wordt gedragen, en er duidelijk twee strekkingen in de politiek komen (de katholieken en de liberalen); in 1841 wordt de wet op het Tweegevecht goedgekeurd, die een einde maakt aan de praktijk van het duel in België, en even later de wet op de buurtwegen, welke de aanleg van secundaire en plaatselijke verbindingen ten zeerste heeft bevorderd.

Het kersverse koninkrijk België moet jaarlijks tien miljoen Belgische franken (vijf miljoen gulden) aan staatsschuld aflossen; in 1835 wordt de spoorweg Mechelen-Brussel in gebruik genomen, en op het vlak van de telecommunicatie wordt 10 jaar later de eerste elektrische draadtelegrafie tussen Brussel, Mechelen en Antwerpen in werking gesteld. In 1842 komt er de eerste organieke wet op het lager onderwijs (waardoor wordt bepaald dat er in elke gemeente een school moet zijn).

Het toneelleven in Vlaanderen mag (zeker in deze periode) niet worden losgekoppeld van het verzet tegen de verfransing van België. Na de poging het toneel tijdens de Franse overheersing dood te wurgen, en de nieuwe impulsen die het krijgt onder Willem I, hervat het zich (o.a. in 1831 te Gent, in 1833 te Antwerpen), en neemt het zijn taak op in de ontluikende ‘Vlaamse renaissance’ van de 19de eeuw. Geschreven (o.a. door Hippoliet Van Peene) en opgevoerd worden kluchten, historische drama’s (over ‘Vlaanderens gouden geschiedenisbladen’) en stukken over de gewone Vlaamse burgers en plattelandsbewoners.

Hoewel de toneelstukken kwalitatief niet steeds zo hoog scoren, mag de betekenis van het toneel voor de Vlaamse heropleving niet onderschat worden. Om het met een boutade van Flor Demedts, voorzitter van de huidige Landjuweelcommissie, te zeggen : de Vlamingen hebben met hun taal eerst

de scène veroverd, en pas nadien (via de taalwetten) de gerechtszaal, het openbaar bestuur en het onderwijs.

In zijn overzicht 'De Vlaamse letterkunde van 1780 tot heden' schrijft R.F. Lissens over de periode na 1830 : 'Overall wordt weer gespeeld. Het peil van de stukken, de acteurs en het publiek blijft echter laag (...). Aan het eigen Vlaams repertoire is alleen merkwaardig dat het ca. 1840 welig begint op te schieten', en dat het niet alleen doorgaans Vlaamsgezind is (om weerstand te bieden aan de verwoede verfransingsdruk), maar ook vaak een democratische strekking heeft, of zelfs het opkomend socialisme verdedigt.

Wat Zele betreft : als in 1842 de wet op het onderwijs gestemd wordt, is hier reeds meer dan 20 jaar een gemeenteschool (en die telde eind 1838 ruim 300 leerlingen); Pastoor Van Oosthuyze is het kerkelijk, burgemeester Pieter Jan Everaert het wereldlijk hoofd; de vlasnijverheid (bewerking, spinnerij, weverij) is van het grootste belang voor Zele en daaraan is het te danken, dat Zele in de eerste helft van de negentiende eeuw een ware bloei-periode kent. De bloei is echter van korte duur.

De opeenvolgende mislukkingen van aardappel- en rogge-oogst, en de nationale economische crisis zullen tegen het eind van de veertiger jaren ook onze gemeente teisteren, zodat het aantal 'huysarmen' (behoefligen, die door de gemeente gesteund worden) in 1847 één derde van de bevolking zal omvatten (Zele telt dan in totaal ongeveer 11.500 zielen).

Alsof dat nog niet genoeg is, gaat Zele tegen het midden van de negentiende eeuw gebukt onder 'honger, cholera, werkloosheid, bedelarij en moreelscheef-gezakte jeugd' (aldus Michem).

Vóór die 'teloorgang' kent Zele echter enkele belangrijke verwezenlijkingen : o.a. vestiging van een eigen brandweerkorps (in 1836 - mét brandspuit !), opruimen van het kerkhof rond de kerk, en aanleg van een nieuw kerkhof (1837), aanleggen van een ondergrondse waterleiding (1837), begin van straatverlichting d.m.v. zes lantaarns met een olielamp (1841), verdere bestrating van de voornaamste wegen in de dorpskom (1842), vestiging van een eigen postkantoor (1843), oprichting van de kantschool (1844), vestiging van de rijkswacht in Zele (1845).

Niet te verwonderen dat net in deze vruchtbare periode de Zeelse 'maatschappij van retorika' het levenslicht ziet.

4. Een tweede tekst uit het verleden

In het volgende document waarover Rhetorika beschikt, van dertig juli 1840, drukken de ondertekenaars hun voornemens uit, 'een of meer treur- of toneelspelen met een daaropvolgend blijspel te vertonen. Gedurende de repetitie alsook ter uitvoering van de stukken zullen er geen godslasteringen mogen plaats hebben, op boete van een halve frank en bij hervalling het

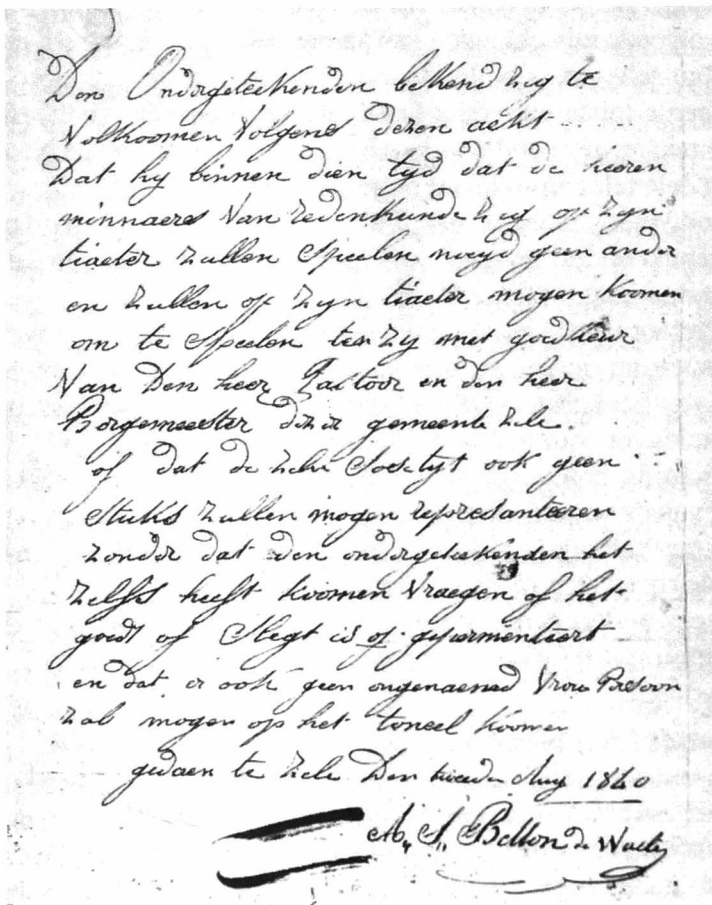
dubbel, in profijt van de armen van Zele - verder mogen er op het toneel geen vrouwspersonen worden toegelaten tot het kleden der acteurs of wat dan ook.'

Nieuwe leden kunnen enkel aanvaard worden na ballotting (stemming) door de algemene vergadering en mits volstreckte meerderheid van stemmen.

De ondertekenaars zijn nu : De Contreras, Bontinck, Burm, Heirwegh (namen die we ook in de tekst van 12.1.1840 terugvinden, daarom kunnen we bij dit document aannemen dat het om 'Retorika' gaat, ook al komt die naam hier nergens voor), en verder Verlaeck, E. Goossens, Ch. De Looze, E. De Looze, Coppieters.

5. Over de heren minnaars van redenkunde en het 'tiaeter'

Van 2 augustus 1840 dateert een wat cryptische tekst, getekend door A.S. Bellon De Waele (ook weer zonder verwijzing naar 'Retorika'), waaruit we

Den Onderzoekenden bekend hij te
volhooven volgens Deren acht...
Dat hij binnen dien tijd dat de heren
minnaars van redenkunde 4 of 5 d'yn
tiaeter zullen spelen moegs geen ander
en zullen of d'yn tiaeter mogen komen
om te spelen ten d'yn met goedkeur
van den heer Zaltoor en den heer
Burgemeester d'yn gemeente d'el.
of dat de heer Doctyt ook geen
Stukke zullen mogen representeren
zonder dat den onderzoekenden het
behoef heeft kunnen vraegen of het
goed of Slecht is of geformiteert
en dat er ook geen ongenoesd Vrore P'etern
zal mogen op het toneel kunnen
geuen te d'el. Den twee Aug 1840
A. S. Bellon De Waele

heren minnaars van redenkunde...

kunnen opmaken dat, als de ‘heren minnaars van redenkunde op zijn tiaeter spelen, er geen anderen op dat tiaeter mogen komen tenzij met goedkeuring van de pastoor en van de burgemeester.’

Verder, dat ze geen stuk mogen ‘representeren zonder dat de ondergetekende het is komen vragen of het goed of slecht of gepermenteerd is’. En tenslotte dat er ‘geen ongenaamd vrouwspersoon op het toneel zal mogen komen’.

B. Sporen van Retorika in de negentiende eeuw

1. Een eerste titel

De eerste opvoering waarvan wij nu nog een vermelding terugvinden, werd gehouden op 6 januari 1867 : ‘De gevolgen der vooroordelen’, met daarna ‘De slaapmuts’.

Meestal werd bij de opvoeringen met een ‘ernstig’ toneelspel begonnen, om dit, na de pauze, te laten volgen door een klucht (dit zal tot een stuk in de twintigste eeuw zo de gewoonte blijven). Meer over het repertorium van Retorika volgt.

2. Een vermelding in 1875

Op de lijst van verenigingen die eerwaarde Heer Marquenie als pastor van Zele in stoet verwelkomen op 3 februari 1875 prijkt ook de 'Maatschappij van Rhetorika'. (en zo blijkt dat er ook toen al misverstanden waren rond de schrijfwijze van de naam van de vereniging).

3. Opnieuw geboren ten dienste van Vlaanderen

In 1880 was de kenspreuk van de vereniging veranderd in 'IJver tot de moedertaal'. Dit jaar blijkt trouwens een echte nieuwe start te zijn, want het oudste reglement waarover wij beschikken (1 maart 1891) zegt in artikel 49 : 'Het tegenwoordig reglement vervangt dit van dertig mei 1880'. En in artikel 1 : 'De Maatschappij te Zele, gevestigd de 30 mei 1880, draagt de naam 'Retorika (onder kenspreuk) Iver tot de Moedertaal'. Het is alsof men de 40 jaar ervóór wil doodzwijgen.

Waarom er in 1880 een (nieuw) reglement werd opgesteld, waarom er woordelijk staat dat de maatschappij 'Retorika' (pàs) in 1880 wordt 'gevestigd', waarom er een nieuwe kenspreuk was gekomen : het is niet duidelijk. Een ruzie ? Een afscheiding ? Een nieuwe start na een dieptepunt ? Of wou de toneelmaatschappij zich maatschappelijk of (taal-)politiek herprofilieren ? Deze nieuwe kenspreuk ('IJver tot de moedertaal') i.p.v. 'Jong en Bloeiend') past immers perfect in het tijds kader : zowel op cultureel als op politiek vlak gaat de Vlaamse Beweging ijveren voor de erkenning en gelijkberechtiging van het Nederlands (in 1873, 1878 en 1883 worden de eerste taalwetten in het parlement goedgekeurd; in 1878 publiceert Albrecht Rodenbach - voorvechter van de 'blauwvoeterij' - zijn 'Eerste gedichten'; vanaf 1880 ijveren de 'taalactivisten' militant voor de vernederlandsing van het onderwijs).

'Het was een harde strijd in een Vlaanderen dat voor 80 t.h. door fransonkundigen bevolkt werd, maar waarin alles wat meetelde aan de top, uitsluitend Frans sprak.' (zo schrijft Manu Ruys in zijn boek 'De Vlamingen').

Nochtans schijnt het op dat vlak in Zele nogal mee te vallen : zelfs in het boek van Honoré Staes 'Schets ener geschiedenis van de gemeente Zele', uitgegeven in 1883, wordt over dit (nationaal) probleem met geen woord gerept.

Ook over Retorika (en de eventuele reden voor de 'nieuwe stichting') vinden we bij hem geen gegevens : enkel een droge vermelding van 'de Maatschappij van Rhetorika' naast de religieuze maatschappijen en confrerieën, harmonie, fanfaren en zangmaatschappijen in het hoofdstukje 'Broederschappen en Maatschappijen'.

4. 'Wat schrijft de kritiek ?'

De eerste recensie waarover wij beschikken, verscheen op 25 december 1886 in 'Het Vaderland' (Vlaams liberaal dagblad).

De schrijver had met 'Robert of de struikrovers' van de 'Maatschappij Rhetorica' een 'buitengewoon prachtige vertoning' gezien en hij brengt hulde aan de 'volksjongens die, met zoveel ijver beziel, jaarlijks aan de bevolking van Zele weten te tonen dat er in hun hart een vurige drift huist voor al wat schoon, nuttig en leerzaam is. De stukken waarmede zij ons sedert verscheidene jaren vergasten wekken de bewondering op der bezoekers van het toneel, zo door hun ernstigheid en grote omvang, als door hun moeilijke doch niettemin keurige opvoering.'

Er was 'een talrijk publiek, ondanks regen en wind, bijeen gekomen. Maar de Maatschappij was genoodzaakt geweest menigvuldige onkosten te doen voor het opvoeren van het drama; daarom was het verplicht een tweede vertoning te geven.'

In dit artikel vinden we wél verwijzingen naar de Vlaamsminnende taak die 'Retorika (onder kenspreuk) Iver tot de Moedertaal' zich heeft gesteld : 'Gaat voort op de ingeslagen weg, moedige strijders voor Vlaanderens schone taal; laat u door onverschilligheid, noch door vijandelijke afkeuring niet ontmoedigen; uw doel is edel en groot en dwingt de bewondering af van al dezen die de opbeuring van het Vlaamse volk ter harte nemen.'

En hij eindigt zijn artikel in dezelfde, nogal pathetische trant, 'de toekomst is aan u en leve onze schone Vlaamse moedertaal !'

Voor de vrouwelijke rollen deed men beroep op actrices van buitenaf (Retorika was immers een typische mannenmaatschappij), en blijkbaar niet de minsten : 'Mevrouw Apers en M. Vispoel zijn geheel Vlaanderen door om hun kunst beroemd.'

In 1840 had Retorika beloofd, geen 'vrouwspersonen' op het toneel toe te laten : rollen van dames werden toen door heren in travestie gespeeld (dat was trouwens ook bij de Grieken of bij Shakespeare zo de gewoonte).

Op de vraag wannéér precies de eerste echte 'actrices' op het toneel verschi-
nen, vinden we nergens antwoord. De recensent vindt het alleszins niet
abnormaal, dus blijkbaar was er in 1886 al een zekere traditie van speel-
sters bij Retorika.

De 'Rhetorika'-afdeling van 'De leerzuchtige broeders' liet vrouwenrollen voor de eerste keer door dames spelen op 26 december 1883 (deze meisjes, de zusjes Pirijs van de Zandberg, kregen er een serenade aan huis voor, en tevens een paar gouden oorslingers met medaillon, waarde elk 72 frank - en dat terwijl het maandelijks lidgeld voor die kring 75 centiemen bedroeg !)

Algemeen Reglement

Eerste Hoofdstuk

Artikel 1

De Maatschappij te hede gevestigd den 30 Mei 1880 draagt de naam "Nederlandia (vondt kenspreuk) Iver tot de Moedertaal".

art - 2

Het doel der Maatschappij is, door het geven van openbare tooneelvoorstellingen, het uitschrijven van tooneelkundige kampstrijden, door tooneel en letterkundige oefeningen, lezingen en voordrachten, de tooneelkunde en de tooneelletterkunde te bevorderen, bij middel dier werkzaamheden bescharende, en echte vaderlandsehe denkbeelden onder het volk te verspreiden en zoo ter verkeerlijking der vaderlandsehe geestes en ter verbetering der vaderlandsehe leden bij te dragen.

art . 3

Haar taal is de nederduitsehe bij uitsluiting van alle andere hoegenaamde tongvallen.

art , 4

Onder geen voornemensel hoegenaamd, mag de Maatschappij, van zene der voorafgaande schikkingen af wijken, zolang het genootschap die werkende leden telt blijft het bestaan.

Tweede Hoofdstuk

art 5

De Maatschappij wordt bestuurd door eenen raad van negen leden, door en onder de werkende leden

5. Statuten en reglementen deel I

Het eerste algemeen Retorika-reglement waarover we beschikken, is de in 1891 aangepaste versie van het reglement dat op 30 mei 1880 (ter gelegenheid van de nieuwe start) werd opgesteld.

In het eerste hoofdstuk lezen we : 'De Maatschappij te Zele gevestigd de 30 mei 1880 draagt de naam 'Retorika (onder kenspreuk) Iver tot de Moedertaal'.

Het doel der maatschappij is: 'door het geven van openbare toneelvertoningen, het uitschrijven van toneelkundige kampstrijden, door toneel en letterkundige oefeningen, lezingen en voordrachten, de toneelkunde en de toneelletterkunde te bevorderen, en zo beschavende en echte vaderlandse denkbeelden onder het volk te verspreiden.' De taal der toneelmaatschappij is 'de nederduitse, bij uitsluiting van alle andere tongvallen'.

Om als spelend lid te worden aangenomen, moet men 'een blijk van zijn bekwaamheid geven, bestaande in een proef van uiterlijke welsprekendheid of in het voorlezen van een dicht- of prozastuk, bij voorkeur van eigen opstel'.

Om lid van de maatschappij te kunnen worden, moet men minstens achttien zijn, en 'als eerlijk en rechtschapen man gekend zijn'. Een eventueel nieuw lid moet worden voorgedragen, en dan wordt in de algemene vergadering gestemd (d.m.v. ballotering) of hij wordt aanvaard of niet.

Deze stemming heeft in de loop der jaren op verschillende manieren plaatsgevonden : ofwel was dat d.m.v. rechtstaan en neerzitten, ofwel d.m.v. briefjes, ofwel zelfs met witte en zwarte 'balletjes'. Elk lid betaalt in 1891 een jaarlijks lidgeld van vier frank twintig centiemen.

De maatschappij bestaat uit twintig spelende leden (een getal, dat naargelang van de omstandigheden kan verminderd of vermeerderd worden).

Elke maand is er niet alleen een bestuursvergadering, maar ook een algemene ledenvergadering, en bij afwezigheid betaalt men tien centiemen boete. Een speciale 'boetmeester' int dat geld (de boekhouding terzake wordt bijgehouden in het 'boetboek').

'De maatschappij besteedt in het algemeen haar gelden aan het geven van openbare toneelvertoningen en andere feesten.' Twee toneelmeesters zorgen hierbij voor de leiding.

Op die vergaderingen zal het ieder lid 'vrijstaan, een redevoering, een uitgalming te doen of een zangstuk uit te voeren'.

'De leden welke zich zouden durven plichtig maken aan wandaden of buitensporigheden welke de haat der samenleving tegen de maatschappij zouden kunnen opwekken' kunnen uit de maatschappij verbannen worden.

6. Mee in de stoet !

In de lijst van de verenigingen die deelnemen aan de stoet die op 20 maart 1892 J.E. Haems als pastoor der Ludgerusparochie inhuldigt, vinden we de vermelding 'Maatschappij van Rhetorika 'IJver tot de Moedertaal', Zandberg'.

Die vermelding vinden we ook voor de stoet op 12 september 1897 t.g.v. de 25ste verjaring van de inhuldiging van Cesar-Philip Meeus als burgemeester van Zele.

Voor de stoet bij de inhuldiging van A. De Stoop als pastoor van St. Ludgerus (21 augustus 1898) is het dan weer 'Maatschappij van Rethorika Iever tot de Moedertaal' zonder vermelding van verblijfplaats.

7. Repertorium 19de eeuw

In de kasboeken van het seizoen 1893-1894 vinden we de spelling 'Rhetorika' (voor de eerste keer voegt de kring er zélf die 'h' aan toe) - die spelling zal in de 20ste eeuw min of meer consequent worden aangehouden.

De maatschappij telt 68 leden, die maandelijks 35 centiem 'retributie' betalen (lidgeld).

Rhetorika beschouwde zichzelf echter niet alleen als een toneel-, maar ook als een zangmaatschappij. Dat betekent dat de stukken die gedurende pakweg de eerste honderd jaar werden opgevoerd vaak (zo niet altijd) 'zangspelen' waren (maar dat was zeker niet ongewoon in het negentiendeëeuwse toneellevens).

Tevens beschikte Rhetorika over een koor, dat niet alleen in Zele zong (en de Heilige Mis meezong op 'de hoogzaal') maar dat de maatschappij ook buiten de Zeelse grenzen vertegenwoordigde (en aan wedstrijden en festivals deelnam : zo zijn er vermeldingen van festivals in Berlare, 1894, Aalst, 1895, Dendermonde, 1897, Brussel, 1903 en 1914, Antwerpen, 1904 en 1912, Waasmunster 1906, Oostende, 1934).

De titels van de (zang-)spelen logen er niet om : 'Een vrouw met eenen baard' (uit 1869, met o.a. het smartelijke levenslied 'Ho, ik ben het rampzaligste meisje der wereld), 'Leve de koning' (een gelegenheidsstuk in één bedrijf, met op de partituur de vermelding 'Edmond Vercauteren ex Zele fecit 17 october 1867'), 'Een zuster' (uit 1875), 'Engeltje, de koewachtster', 'Voor de parade of de broek van de Garde-Civiek' (uit 1890), 'Zielestrijd' (1897), 'De duivels dans'...

Over het repertorium lezen we verder nog bij Michem : 'Uit de bewaarde programma's vernemen we, dat de stukken van Hyppoliet van Peene opgevoerd werden, o.a.m. 'Hotsebotse' (1875), '99 Beesten en één Boer' (1876), 'Keizer Karel en de Berchemse Boer' (1902).'

Deze schrijver, (1811-1864), de dichter van 'De Vlaamse Leeuw', schreef ruim zestig stukken - populaire blijspelen, kluchten, drama's en zangspelen,

weliswaar slordig van taal - in de stijl van de toenmalige Franse produktie, vooral van de toneel- en libretto-schrijver Augustin Eugène Scribe.

Uit de documenten van het eind van de 19de eeuw kunnen we tenslotte nog opmaken, dat dames zonder probleem mochten meespelen, maar nog steeds géén lid konden worden. Dit hield in dat deze toneelkunstenaresen (die soms helemaal uit Brussel of Gent kwamen) voor hun diensten vergoed werden : in 1894 kregen twee 'actrices' 80 frank, en hun kapper 11 frank - dat op een totale uitgavenstaat van 538 frank en 4 centiemen !)

Het hoogtepunt voor de niet-spelende leden vormden niet zozeer de toneel-avonden of de zanguitvoeringen, als wel het jaarlijkse Cecilia-feest (meestal in het begin van het kalenderjaar) met uitstap en bezoek aan leden-herbergiers, met maaltijd, met dans.

C. 1900 - 1945 : hoogtes en laagtes

1. Vóór de grote oorlog

Rhetorika moet een vrij actieve werking gekend hebben, zeker eind negentiende, begin twintigste eeuw : in 1900 waren er al 115 leden.

De oudste namenvermelding van acteurs vinden we ter gelegenheid van de opvoering van het drama 'Bloemeken', gevolgd door 'Schrik van soldaten', op 17 december 1905. De spelers-Rhetorika-leden zijn Hyppoliet Van Uytfanghe, Cesar Geens, Eugene De Corte, Charles Van Den Broeck, Henri Van Namen, Michel De Corte en Clement Van Exterghem.

In deze periode had Rhetorika als toneelmaatschappij o.a. geduchte concurrentie van 'Club Roze Kate'. Die groep was opgericht op 23 september 1899 in de schoot van de fanfare-afdeling van 'De Leerzuchtige Broeders', en speelde in hun lokaal 'De Korenbloem' in de Kloosterstraat. De club was echter slechts een paar jaar actief - misschien doordat de 'Leierzuchtige Broeders' ondertussen ook nog steeds hun eigen 'Rhetorika'(-toneel)-afdeling hadden.

Daarnaast was er ook nog de toneelbond van het in 1890 gestichte Davidsfonds, die vooral ter gelegenheid van de oktober-kermis optrad met een 'toneelkundig avondfeest' in lokaal 'De Groote Kroon'.

2. De eerste wereldoorlog

In 1912 telt de maatschappij van Rhetorika een tachtigtal leden, en zijn er zowat vijftig 'dienstdoende zangers'.

Ondanks het feit dat ook Zele zwaar te lijden heeft onder het oorlogsgeweld, wordt er na het uitbreken der vijandelijkheden lustig verder gezongen en gespeeld : op 23 januari 1916 stelt Rhetorika 'Siska Van Roosendaal' voor :

de opbrengst gaat naar de krijgsgevangenen in Duitsland.

In februari 1917 krijgen de Zelenaars het drama 'Lina Bonders' te zien, gevolgd door het blijspel met zang 'Voor stille lieden'. Met de Kerstdagen van 1917 is het de beurt aan 'Marie-Jeanne', gevolgd door 'Is dat komedie?' (drie vertoningen).

Op 15 en 16 september 1918 wordt gespeeld ten voordele van de slachtoffers van Borstbeke. In enkele fabrieksbarakken van dit Noordfranse dorpje (Bousbècque) waren tientallen weggevoerde arbeiders (o.a. uit Hamme en Zele) gelogeed. Op 26 juni 1918 viel er een bom, en 19 Zelenaars (onder wie 10 vaders van een huisgezin) kwamen om het leven.

De opvoeringen van 'Graaf Hermanus' en de klucht 'Annemie' leveren een batig saldo op van 607,49 frank, 'te verdelen onder de slachtoffers' (ontvangen : 1767,45 fr., uitgegeven : 1159,96 fr, waarvan '30 frank voor de Zeelse toneelspeelsters', een peulschil als men vergelijkt met de 'gage' die de Gentse actrice Jeanne Claeys voor haar medewerking opstrijkt : 227,90 frank.)

Acteurs en medewerkers in 1920

3. Na de oorlog : naar een dieptepunt

In 1920 heeft de maatschappij 88 leden (die per maandelijkse vergadering 1 frank retributie betalen), en het 'concert' 'Onder de vlag verloofd', gevolgd door 'Schrik van Soldaten' zorgt in februari van dat jaar voor 903,70 frank inkomsten (212,50 frank gaat naar de 'actrices').

Toneelspelen is voor dames ook nu nog een lucratieve bezigheid : zo blijkt uit een kontrakt d.d. 23 oktober 1920 met juffrouw Marguerite Vandeweghe, dat zij voor twee vertoningen van 'Elza' en 'Schampavie' een bezoldiging zal genieten van 120 frank. De maatschappij is op dat moment gevestigd in de zaal 'St. Sebastiaan' op de Zandberg.

In 1922 (het jaar van 'Jongelingszonde' en 'Klaas Kapoen') is het bestuur als volgt samengesteld : Hyppoliet Van Uytfanghe (voorzitter), Theodoor Troch (ondervoorzitter), Petrus Van Den Broeck (secretaris), Cesar Geens (boetemeester), Emiel Felies (schatbewaarder), Rudolf Galland en Raimond De Maasschalck (commissarissen).

Belangrijke figuren voor het maatschappijleven (net als vóór de eerste wereldoorlog) zijn de 'bode' (die de boodschappen overbrengt, en daarvoor vergoed wordt), de 'tamboer', de 'porte drapeau', en de 'bestuurder der zangafdeling'.

Het ledenaantal gaat er echter op achteruit : in 1923 ('De arme Edelman') zijn er nog 66, in 1924 32 (terwijl anderhalve frank retributie toch niet zo veel is).

'Zij die gebleven zijn, met een gewaardeerde aanhankelijkheid, zagen hun maatschappij als het ware wegzinken in het geweld van de naoorlogse onverschilligheid' lezen we hierover n.a.v. de viering in 1954 van Emiel De Loose (lid sinds 1903) en Odilon Bracke (lid sinds 1908).

Een klein ledenaantal heeft zo echter ook zijn voordelen : het kasverslag i.v.m. het jaarfeest op 19 januari 1925 vermeldt, dat er 26 man komt eten, en dat op de tombola ieder een prijs heeft.

Dat de maatschappij zich ondanks alles van haar 'vaderlandse' plichten kwijt, blijkt uit de deelname aan de stoet t.g.v. de onthulling van het oorlogsmonument aan het station op 15 juli 1923.

4. Maar Rhetorika is niet klein te krijgen

Er is gelukkig ook goed nieuws te melden : op 23 februari 1926 krijgt Rhetorika het bericht, dat het zich 'Koninklijke Maatschappij' mag noemen.

Het lokaal van de vereniging is nu 'De Kroon', er worden zanguitvoeringen georganiseerd en toneelvoorstellingen (zowel mét als zonder zang, zoals het zware drama 'Rose Kate of het treurspel der smeden' van Nestor de Tière).

Deze voorstellingen worden blijkbaar soms gehouden ter gelegenheid van het jaarlijkse Cecilia-feest.

Verder wordt de nodige leute ook verzekerd door jaarlijkse uitstappen (naar de zee, naar de Ardennen) en de jaarlijkse bals (niet in De Kroon, want dat was een gewijde zaal). Omdat in deze zorgeloze tusseoorlogse tijden het

Koninklijke Maatschappij "Rhetorica"
Maatschappelijk jaar 1934. 1935
S^c Ceciliafeest op zondag 13 Januari 1935

<u>Inkomsten</u>	<u>Uitgaven</u>
In kas op 14 Januari 1934:	
Obligatie n ^o : 11124. 342 lening 1923. 500.00	Aankoop van een grootboek. 17.50
Overgebracht dienstjaar 1933. 1934. 254.96	Uitgaven van postzegels. 146.80
Bydragen en boeten 1934. 1935 (2866.50) 2866.50	Onkosten reis naar Oostende langafdeling 165.00
Interest obligatie 11124. 342 lening 1923. 24.75	Onkosten van een avond markt van de leden der zangafdeling voor de premie behaald te Oostende 258.75
Premie behaald Statie Ker mis en Armen. 105.00	algemeene onkosten voor toneel of vooring. op S ^c Ceciliafeest. 14.00
Goelager bekomen op de Vlaamsch Kermiss 100.00	Vermoedelyke uitgaven voor het noemmarkt op S ^c Cecilia - 45 leden van 1930 2014.45
Premie behaald door de langafdeling te Oostende 400.00	Uitgaven voor Orkest bal. 300.00
Verrekening van het failliet Handelsbank. 50% op de som van 2192.54 11.40	Uitgaven voor Bombola. 150.00
Giften voor Bombola. 75.00	Druckwerk. 105.00
Totale ontvangsten 3837.61	Totale uitgaven. 3171.80
Blyft in Kas. 3170.80	3837.61
	665.80

Kas, den 13 Januari 1935
 Gebehat bewaarder,

Het Ceciliafeest van 13 januari 1935 - mét toneelopvoering

plezier niet op kan, worden er ook ‘bals masqués’ gehouden, waarop - in de beste traditie - de maskers pas om middernacht worden afgelegd.

Als gespeelde stukken worden o.a. vermeld in 1929 ‘Het huis in de Peperstraat’ en in 1931 het blijspel met zang ‘Bij de fotograaf’.

Voorzitter Hyppoliet Van Uytfanghe wordt opgevolgd door Edmond Van Uytfanghe, daarna komt Theodoor Troch, die op zijn beurt wordt opgevolgd door Henri Van Namen.

Het lokaal van de vereniging wordt, nadat in ‘De Kroon’ nieuwe uitbaters gekomen zijn, ‘Het Hert’, en daarna komt Rhetorika terecht in ‘Het Anker’.

5. De jaren 30 : meer zang dan toneel

De zangafdeling van de maatschappij blijft behoorlijk verderwerken (in de jaren dertig onder leiding van Gustaaf Bogaert). Is de reden van de voorbeeldige werking misschien het feit dat de leden bij al te veel afwezigheid een ‘vermaning’ kunnen krijgen of zelfs uitgesloten kunnen worden ? Ook Rhetorika slaat echter niet zonder te zalven : wie geen enkele keer afwezig is van de ‘zangoefeningen’ en uitstappen, krijgt een beloning !

In het jaar 38 heeft de zangafdeling 19 eerste tenors, 14 tweede tenors, en 14 bassen.

Met het toneel gaat het in deze periode minder goed : àls er al gespeeld wordt, dan is het toneel in de dertiger jaren duidelijk op het tweede plan geschoven. Misschien omdat er met de ‘zangers’ meer eer - of gemakkelijker geld - te halen was ? Zo ontving de maatschappij in 1937 voor een zanguitstap naar Oostende de premie van 260 frank, en voor een zanguitstap naar Durmen kermis op 27 juni 1938 de premie van 125 frank ‘mits 4 verplichte herbergen te bezoeken’.

Voor wie graag nog wat cijfers heeft : in 1937 was er een ‘volledige ontvangst’ van 5.027 frank (waarvan 3.553 frank bijdragen en boeten) en een ‘volledige uitgave’ van 5.149,75 frank (waarvan 2.604,05 frank voor het Ceciliafeest).

Gelukkig was er de toneelopvoering geweest van ‘Mie Pandoer’ van de groep Leo Wageneire (die verder niets met Rhetorika te maken heeft), goed voor 3.640 frank inkomsten (t.o.v. 1.641 frank uitgaven).

6. Leven in de brouwerij

In 1938 bestaat het bestuur uit Henri Van Namen (voorzitter), Theodoor Troch (ondervoorzitter), Joseph De Leenheer (schatbewaarder), Karel Van Den Broeck (schrijver), en de commissarissen August Inghels, August De Paepe, Maurits Famelaer, Casemir Van Malderen, Charles Van Hassel en Jan-Baptist De Wilde.

Inkomsten Jaar 1938-1939

Uitgaaven jaars 1938-1939

1-2-38	geld in kas	16.20
1-2-38	uitgangsgeld Rudolf Seland	2.50
1-2-38	ont. van bijdragen	65.00
1-3-38	ont. van bijdragen en boeten	766.00
1-4-38	ont. van bijdragen en boeten ^{ind. 2.35}	97.75
1-5-38	Mies Heermis uitstap	100.00
1-6-38	ont. van bijdragen en boeten	158.25
1-6-38	inhuur obligatie	20.50
1-6-38	Ruichant Heermis uitstap	100.00
1-6-38	Duunen uitstap	125.00
1-7-38	Duunen Luembels	50.00
1-7-38	Zangavond droppelants ^{10.10}	100.00
1-7-38	ont. van bijdragen en boeten	194.75
		1195.95
		* 2.35
		1198.30
		- 70.00
		1188.30

30 Jan. 38	1 schryfboek	2.50
14 Feb. 38	4 soupes voor muziekanten 7.50	30.00
19 Feb. 38	2 pijpen de Bloek verhaagen	22.00
10 Feb. 38	voor 4 muziekanten tal soupes	80.00
21-3-38	1 boek voor de zangafdeling	2.50
21-3-38	7 telegram M. Walraeye	6.00
29-3-38	10 bom van 3 glazen bies zangers ^{tombola}	90.00
29-3-38	Drukwerk 75 Liederen	30.00
29-4-38	1 stempel Spaarhas	12.50
29-4-38	aan den bode op woensdag	25.00
9-5-38	8 glazen bies zangers Solo	8.00
19-5-38	Zangleeraas 5 repetitieën	100.00
21-5-38	1 glas bies voor de zangers.	32.00
18-6-38	aan den bode	5.00
18-6-38	1 glas bies voor de zangers	35.00
28-6-38	1 glas bies voor de zangers	33.00
4-7-38	1 glas bies voor de zangers	35.00
1-7-38	1 glas bies voor de zangers	38.00
9-7-38	Zangleeraas 5 repetitieën	100.00
11-7-38	2 glazen bies voor de zangers	90.00
23-7-38	aan den bode op woensdag	25.00
		741.50

Inkomsten Jaar 1938-1939

Uitgaaven jaars 1938-1939

8-38	Subsidie Gemeente	200.00
8-38	Premie Adrie Heermis	80.00
8-38	bijdragen en boeten	189.50
9-38	Premie Gortende	480.00
9-38	afgehaald van Spaarboekje	~~200.00~~
9-38	bijdragen en boeten	144.75
10-38	Winst opvoering de Jan. Kala.	693.50
11-38	bijdragen en boeten	295.25
1-39	van den bode ambaling bijdragen	909.45
12-38	bijdragen en boeten	1035.00
1-39	bijdragen en boeten	263.50

3-8-38	Telegram M. Bogard	6.50
29-8-38	1 glas bies voor de zangers	36.00
29-8-38	Telegram M. Jos. Troch	6.00
4-9-38	M. Heermis Reis Gortende ^{bijleg kas}	390.00
4-9-38	4 zangleeraas " " ^{voor 30 zangers}	52.00
4-9-38	Dineo M. Jost Bogard " "	10.00
4-9-38	reis M. Bogard bode. Vrijdag 3.26	78.00
4-9-38	3 man te root reis Gortende 26.00 f.	78.00
17-9-38	Zangleeraas 5 herhalingen	100.00
9-9-38	1 pot peyori	16.20
19-9-38	100 Simbels van 0.10 f.	10.00
11-9-38	2000 vergaderkaarten	60.00
16-10-38	M. Wageninge op de Heermis Kala	1840.00
	Hoortekens	3.50
	Drukwerk de Gort	155.00
	Rogus de Beule	50.00
	Genoodigheden	12.00
22-10-38	aan feestavond 4 Prijs te dansen ^{John bies}	5.00
22-10-38	Musikanten 75.00 + 15.00 + 3.00	93.00
12-11-38	22 glazen bies aan de zangers	22.00
12-12-38	aan den bode reorganisatie	25.00
12-12-38	aan den Vorstis voor Simbels van 0.10	15.00
19-12-38	1 glas bies voor de zangers	15.00
26-12-38	Zangleeraas 5 herhalingen	100.00
2-1-39	aan den bode voor Duunen ^{van}	4.50
15-1-39	Sterk voor de boeten	5.00
15-1-39	Heermis 1 ^o Kichlaas	150.00
16-1-39	150 programma Acidiefest	45.00

Het verslag over het jaar 38 vermeldt 117 leden, 11 bestuursvergaderingen, 9 algemene vergaderingen waarop 46 leden geen enkele maal afwezig zijn geweest, 23 zangherhalingen, 6 uitstappen (te weten naar Den Dries, Rinkhout, Durmen, het Dorp, de zwemkom - dit was t.g.v. de opening op 17 juli - en de statie), en 2 reizen (Dinant en Oostende). 2 avondmalen gevolgd door bal 'zijn gratis aan de zangers met hun vrouw gegeven alsook 1 tombola' en er werd een opvoering gehouden door de groep Leo Wageneire van 'De Familie Kaba'.

De volledigheid gebiedt ons te vermelden, dat de bals blijkbaar aanleiding gaven tot liederlijke taferelen : op 19 februari 1938 is er een avondmaal, gevolgd door 'de vrolijke bal, een eigenaardigheid van de Koninklijke Maatschappij Rhetorika waar alle leden aan meedoen.' We lezen verder in het verslag : 'Gedurende de bal worden er prijzen uitgelooft om het schoonste dansen, het aardigste dansen, te kruipen, te zwemmen, paardje rijden en zo meer. Alzo passeert de avond in de beste stemming en elk heeft spijt dat het 1 uur is en men moet sluiten. Na het sluiten nog een glaasje gedronken in de café tot de baas zijn licht doet pinken, het teken dat het hoog tijd is, want 't is dan bijna half drie. Elkeen staat op en met een vrolijke slaapwel stapt iedereen welvoldaan naar huis met de woorden : Rhetorika is toch een plezante maatschappij.'

Inderdaad, plezier wordt er gemaakt ! Een paar maanden later heeft de lokaalhouder dhr. De Beule de zangers met hun vrouw uitgenodigd voor een gratis avondmaal. Na het eten begint 'den jazz met de lustige nieuwe dansen te spelen. De leute begint. Na enige valpartijen laat de voorzitter een gebakken man afdansen (sic !), op voorwaarde dat al wie wil meedoen blootsvoets moet zijn. Met ongeveer 20 man is men seffens aan de gang, kousen en schoenen uit, en elkeen moet de jurileden passeren. Na tweemaal gedanst te hebben wordt de prijs toegekend aan de gelukkige Dolf met zijn schat Eveline, de tweede prijs aan de vriend Staaf met zijn bieken Stiffe.'

Dat lid zijn van Rhetorika echter niet altijd bevorderlijk is voor de huisvrede, lezen we in het verslag van de Ceciliafeesten van 15 en 16 januari 1939 : 'Een spijtig voorval was er met een van onze beste vrienden. Hij zegde : 'Mijn schatje is niet thuis, ik riskeer niet, ik ben vrij, geeft ons nog eentje.' En als hij thuis kwam, goed aangedaan, welke verrassing : zijn schat was met de vliegende post toegekomen en lag reeds in haar bed, en zegde : 'Hemel ventje, zo laat !' waarop het ventje het antwoord schuldig bleef en seffens insluimerde.'

Verslaggever J. De Leenheer besluit zijn mededeling filosofisch : 'Dit was nog het beste gedacht.'

7. Stuiptrekking of nieuw elan ?

In 1939 wordt August De Paepe de nieuwe voorzitter, zijn maatschappij telt een 100tal leden, die 2,50 frank lidgeld per maand betalen, en een nieuw gezicht in het bestuur is schrijver Florent De Beule.

Gelukkig voelt in die tijd niemand de nood opkomen, een historiek van Rhetorika te schrijven, want na een onverkwikkelijke ruzie die leidde tot het ontslag van de vorige voorzitter, lezen we in het verslag van april 39 de volgende, bijna fatalistische, mededeling : 'Nu wordt aan de leden getoond alles wat nog overblijft van een toneelmaatschappij die misschien al honderd jaar bestaat, zijnde nog een herdersschupje en een haren pruikje van een pop'.

Op de algemene vergadering in augustus wordt een nieuwe toneelmeester gekozen, Roger Van Der Straeten, teneinde te kunnen beginnen met een toneelgroep, die in november al een opvoering kan geven, daar 'dit voor de kas toch altijd een schone aanwinst geeft'.

In september wordt de algemene mobilisatie afgekondigd, en Rhetorika besluit niet alleen om pakjes naar de opgeroepen leden te sturen, maar ook om die geplande toneelavond te houden teneinde 'nogmaals onze leden soldaten te gedenken en hun te troosten in hun afwezigheid.'

De soldatenavond in 'Het Anker' (november 39) levert de zuivere winst van 1.100,50 frank op. Als leden van de 'toneelafdeling' worden genoemd : Albert Van Genabet, Albert Willems, Clement Michiels, Alfons Buysens, Baziel de Decker, Jeanne De Beule, Christiane Raemdonck, Benoit Willockx, Raymond Willockx, Cesar Ediers, Wilfried De Loose.

Begin februari 40 vieren de Rhetorikaners op hún manier de heilige Cecilia, maar na 10 mei is er nog weinig reden om te feesten.

D. 1940 - 1955 : na gedwongen retraite op zoek naar de startblokken

In de tweede wereldoorlog liggen ook de Rhetorika-activiteiten stil, hoewel er op onze gemeente wel toneel wordt gespeeld, o.a. door de met VNV-Zele gelieerde toneelbond 'Geen rijker kroon dan eigen schoon' en door jeugdorganisaties als KSA en KBMJ (burgersjeugd).

Er is wel één vergadering ten huize van voorzitter Gustaaf De Paepe op 7 juli 1942 : het 'Cultuurverbond' vraagt Rhetorika toe te treden, wat antwoordt Rhetorika daarop ? Een netelige kwestie : meewerken en collaboreren betekenen nu écht hetzelfde.

In de antwoordbrief komt : aangezien 'vele leden meest werkende mensen zijn, welke grotendeels in den vreemde arbeiden en verblijven en ook onmogelijk konden samengebracht en algemeen hierover geraadpleegd worden' kan Rhetorika 'op het gebied van cultuur onmogelijk presteren' en kan

Komenkye
Moral & happy
of toruka 1940

‘aldus voorlopig geen beslissing voor toetreding gegeven worden’. Een diplomatisch antwoord !

Een kopij van die brief ‘berust ter inzage der hele Maatschappij Rhetorika en’ wordt ‘in handen van de voorzitter.’ bewaard.

Na deze raadpleging ‘werd nogmaals onderling de wens geuit de werking der Maatschappij Rhetorika voorlopig in ruststand te bewaren tot op betere tijden’.

En die komen er, als Zele op 5 september 44 door de Engelsen wordt bevrijd.

Op 27 november 1944 komt het bestuur voor de eerste keer weer bijeen, en op 23 juli 1945 heeft de eerste naoorlogse algemene vergadering plaats in lokaal ‘Het Anker’ (aanwezig : het oud bestuur en een 30tal leden).

Onder andere wordt door de vergadering het bestuur van vóór de oorlog herkozen, de maandelijkse bijdrage wordt op 10 frank bepaald, en : ‘Het wegschrijven van die leden wegens onvaderlandse houding tijdens de bezetting werd algemeen door de vergadering goedgekeurd’.

In deze periode noemt de maatschappij zichzelf : ‘Koninklijke Zang- en Toneelmaatschappij Rhetorika’ (en omgekeerd : ‘Koninklijke Toneel- en Zangmaatschappij Rhetorika’) (wellicht dateert die naam al van vóór 40, maar daarvoor zijn in het Rhetorika-archief geen concrete aanwijzingen te vinden).

Zangleraar Gustaaf Bogaert neemt om gezondheidsredenen ontslag, en het zal duren tot 47 vooraleer een vervanger wordt gevonden in de persoon van Gerard De Vriendt. Die zal er echter weinig eer mee halen, want het zingen is duidelijk op de achtergrond gekomen.

Na de oorlog krijgen we immers de omgekeerde situatie van vóór 1940 : de interesse voor het zingen verdwijnt, en langzaamaan komen de toneelactiviteiten weer op gang.

Onder impuls van mensen als Edmond De Paepe, Albert Van Genabet en Albert Willems werkt de toneelafdeling aan opvoeringen, aanvankelijk vooral om de Cecilia-feestelijkheden op te luisteren (zoals dat ook vroeger soms het geval was). De eerste naoorlogse toneelopvoering heeft al meteen plaats op het Cecilia-feest van februari 46.

In 1947 gaat voorzitter Gustaaf De Paepe ‘met pensioen’ en hij wordt opgevolgd door Alphonse Rosseels (‘met twee aandelen van een lotenlening van duizend frank en een klein spaarpotje op een even klein spaarboekje’). De bestuursleden in die tijd zijn o.a. Ward Fiers, Octaaf François, Raymond De Geest, Casimir Van Malderen, Albert Nelis, Odilon Bracke en Jules De Wilde.

Op 7 maart 1948 is er een eerste naoorlogse toneelvoorstelling lós van de Cecilia-feestelijkheden, met als 'toneelleider' Albert Willems.

Op de daaropvolgende vergadering zegt de voorzitter : 'De toneelopvoering is opperbest van stapel gelopen. Spijtig dat onze vertoning niet beter bijgewoond werd, en vooral door onze leden.' Er wordt algemeen besloten met die toneelavonden zeker verder te gaan. Voor de eerstvolgende concrete bewijzen van deze werking, moeten we echter (door gebrek aan archiefmateriaal) wachten tot februari 1955. En van het front van de zangafdeling : geen nieuws.

In 1953 wordt Alphonse Rosseels opgevolgd door Odilon Bracke, die voorzitter wordt van een vereniging met amper een dertigtal leden (bestuur inbegrepen !) die nu haar lokaal heeft in 'Het Hert' in de Kloosterstraat.

E. 1955 - 1975 : Rhetorika groeit

1. Arthur Quintus

Rhetorika bloeit echter - na de moeilijke start - open, en in februari 1955 voert de Koninklijke Toneelmaatschappij Rhetorika in het lokaal 'Het Hert' onder leiding van Arthur Quintus "De Molen van Sanssouci" op, en in oktober "Dolle Hans" (telkens twee voorstellingen).

Vanaf dit seizoen zijn er concrete bewijzen, dat er elk jaar (behalve in 64 en 65) twee stukken worden opgevoerd.

Er wordt gespeeld in zaal 'Het Hert' in de Kloosterstraat. De maatschappij heeft niet alleen 'actieve' leden-medewerkers (spelers, technici, bestuur), maar telt ook (nog steeds) een groot aantal (alleen mannelijke) ere-leden, die hun jaarlijkse bijdrage betalen, en in ruil daarvoor traditiegetrouw de 'Cecilia-feesten' kunnen meemaken.

2. Een vastberaden koers onder Paul Haemelinck

Tot 1957 is de regisseur Arthur Quintus, maar bij de repetities van 'Arsenicum en oude kant' (opvoeringen februari 1958) wordt hij wegens ziekte bijgestaan door acteur Paul Haemelinck, die de regie-fakkelt definitief van Arthur Quintus overneemt op het einde van de 50er jaren, met het stuk 'Verdwijningen en verschijningen'.

Hij trekt de door Quintus aangezette lijn om het 'betere' toneel te brengen dóór, en is in de zestiger, en in de eerste helft der zeventiger jaren de huisregisseur van Rhetorika.

Hij is veeleisend voor zijn spelers, maar ook vestigt hij de aandacht op de dwingende eis, over goed technisch materiaal te beschikken. Zo zorgt hij ervoor, dat de leden van de toneelmaatschappij een speciale financiële bijdrage leveren, zodat het materiaal voor een lichtorgel kan aangekocht worden.

Ook voor de technische ploeg is Paul 'niet gemakkelijk' - het feit echter, dat hij zélf aan de decoropbouw meewerkt (tot in de vroege uurtjes) maakt veel goed.

Het doel van Rhetorika is, 'in hoofdzaak het goed toneel in de gemeente tot bloei te brengen en ons volk op deze wijze aan te zetten de grote schouwburgen te bezoeken'. Om die reden 'worden er regelmatig jaarlijks twee toneelwerken voor het voetlicht gebracht.'

In het begin van de jaren zestig kent ieder toneelwerk 3 opvoeringen en op de drie opvoeringen samen zijn er in die periode ongeveer 425 toeschouwers aanwezig.

De Molen van Sanssouci

ROLVERDELING :

FREDERIK DE GROTE	H ^r Albert Van Genabet.
DE HOFMAARSCHALK	H ^r Albert Willems.
DE MOLENAAR ARNOLD	H ^r Clement Michiels.
LENE, zijn dochter	Mej. Marie-Louise Mertens.
LIZE, zijn schoonzuster	M ^r Wilfried De Loose.
KNAEBLEIN, garde-grenadier	H ^r Eduard De Paepe.
HEINRICH SCHRADER	H ^r Frans De Donder.
EEN KORPORAAL	H ^r Gustaaf Poppe.
EEN PAGE	H ^r André Van Acker.
EEN LANDLOPER	H ^r Wilfried De Loose.

HET STUK SPEELT IN DE ZOMER VAN 1765 :

HET EERSTE EN DERDE BEDRIJF,
TEN HUIZE VAN DE MOLENAAR;

HET TWEEDE BEDRIJF,

OP 'T KONINKLIJK BUITENVERBLIJF IN HET PARK SANSSOUCI.

POOS

---

15 MINUTEN NA IEDER BEDRIJF.

MEN GELIEVE NOCHTANS DE ZAAI NIET TE VERLATEN
NA HET EERSTE BEDRIJF.

WERKEN NOG MEE :

REGIE & TONEELLEIDING : H^r Arthur Quintus.

DECORONTWERP : H^r Architect Paul Claes.

DECORUITVOERING :

H^{re} Roger De Wilde en Godfried Verheirstraeten.

BELICHTING : H^r Raphaël Adens.

TYPERING : H^r Godfried Verheirstraeten.

AANGEVER : H^r Roger Collewaert.

MEKANIEKERS : H^{re} Jules De Wilde en Octaaf François.

KOSTUMEN : Huis Cammans, Brussel.

DE MEUBELEN voor het 2^e bedrijf werden ons welwillend in
bruikleen gegeven door het huis R. Beirens-Van Laere,
Oudburgstraat te Zele.

DAMES ZONDER NOED, A.U.B.

NIET ROKEN, DANK!

1955 : 'De molen van Sanssouci'

Kon. Toneel- en Saamgemaatschappij

«Rhetorika»

ONDER KENSPREUK «LIEVER TOT DE MOEDERTAAL»

Zeke

GESTICHT IN 1840

LOKAAL : «HET HERT», KLOOSTERSTRAAT

GEACHT MEDELID.

Wij hebben de eer en het genoegen U uit te nodigen tot de

Ste - Ceciliafeesten

die zullen gevierd worden op

ZONDAG 4 EN MAANDAG 5 FEBRUARI 1962.

Keerom a.u.b.

ZONDAG 4 FEBRUARI.

Te 10 uur : Bijwonen van de H. MIS (ter nagedachtenis van onze afgestorven leden).

Te 10,30 uur : UITSTAP MET MUZIEK op kop. Bezoek aan enige leden-herbergiers. — De leden worden dringend verzocht de uitstap mee te maken.

Te 1 uur : **LEKKER EETMAAL.**

N. B. — De leden gelieven hun tafelgerief mede te brengen. Te 20 uur : **GEZELIG SAMENZIJN** voor de leden en hun huisgenoten. **SCHONE TOMBOLA.**

N. B. — De Gedekeerde van de Maatschappij zijn vriendelijk verzocht op die dagen hun medaille te dragen. — Het bloempje van «Rhetorika» zal aangeboden en verkocht worden ten voordele van de Maatschappij.

MAANDAG 5 FEBRUARI.

Te 5,30 uur stipt namiddag : **VERGADERING** in het lokaal. **UITSTAP** en bezoek aan enige leden-herbergiers.

Al de leden worden vriendelijk verzocht deze aangename uitstap mede te maken.

Te 7,30 uur 's avonds : **AVONDMAAL** voor de leden en hun huisgenoten en dit per inschrijving. — Tafelgerief medebrengen a.u.b.

Te 8,30 uur : **GEZELIG SAMENZIJN.**

TOMBOLA. — Elk lid gelieve een prijs mede te brengen. Enkel de leden die een prijs medebrengen ontvangen een lot. Onze leden, welke gebeurlijk geen deel zouden kunnen nemen aan het avondmaal, worden niettemin verzocht op ons Avondfeest aanwezig te zijn.

HET BESTUUR :

- Ere-Voorzitter, Dr V. Vuylsteke.
- De Voorzitter, O. Bracke.
- De Ondervoorzitters, G. Van Driessche, A. Quintus.
- De Schrijver, De Secretaris, De Schatbewaarder, Oct. François, R. De Geest, Ed. Fiers.
- Toneelleider : Paul Haemelincx.
- Decorontwerper : Gaston Van Puyvelde.
- De Kommissarissen : Jules De Wilde, Cas. Van Malderen, Stefaan De Nil en Marcel Goossens.

Onder impuls van de 'toneelleider' Paul Haemelinck, waagt Rhetorika in 62 een eerste keer in een competitie zijn kans, en wordt deelgenomen aan het 'provinciaal schiftingsstornooi tot voorbereiding van het festival der eenakters', georganiseerd door het Koninklijk Nationaal Toneelverbond, waarvan Rhetorika lid is geworden.

En Rhetorika wordt geselecteerd dank zij de opvoering van het stuk 'Het huis van de nacht' van Thierry Maulnier, 'een zeer aktueel drama dat zich afspeelt aan het ijzeren gordijn tussen Oost en West'. De spelers zijn : Celina De Dijn, Willy Robberecht, Margriet Van Malderen, René Van De Velde, Eduard De Paepe, Godelieve De Beule, Frans Hofman, Oscar Poppe, Arlette De Donder, Tony Van Poeck, André Van Onderbergen en Werner De Wilde. Medewerkers achter de schermen zijn Agnes Van De Sompel, Jean Verest, Gaston Van Puyvelde, André Van Puyvelde, Godfried Verheirstraeten, Anton Van Malderen, Ward Van Malderen, André Van Onderbergen en Paul Haemelinck.

In de KNS van Gent neemt Rhetorika deel aan het Nationale Eenakterfestival met 'Ahasverus' van Herman Heyermans, een stuk dat zich afspeelt ten tijde van de jodenvervolging in Rusland met als hoofdthema de verscheuring van een Joodse familie.

We eindigen in de tweede van drie categorieën, een hele prestatie bij deze eerste deelname, zeker als men het bij de proclamatie nodig vindt te vermelden dat 'de jury oordeelt en niet het applaus van het publiek.'

Op dit moment heeft Rhetorika ook een eigen logo gekregen (dat 30 jaar zal meegaan), en is het uitsluitend een 'toneelmaatschappij' geworden.

3. Nog meer wedstrijden

Het ijzer wordt gesmeed terwijl het heet is, en Rhetorika dient haar kandidatuur in voor de vierjaarlijkse toneelwedstrijd jaargang 1962-1963 van het Noordstarfonds (de culturele werking van de verzekeringsinstelling 'Noordstar en Boerhave'), dit met 'De tocht naar het duister' van Eugene O'Neill (spelers : Jeanine Veldeman, Arlette De Donder, René Van De Velde, Paul Geerts, Oscar Poppe). Uit de meer dan zeventig kandiderende verenigingen worden er 16 geselecteerd, o.a. Rhetorika.

De opvoering van dit 'zéér moeilijk en zéér lang stuk waar zelfs een heleboel beroepsgezelschappen zouden over struikelen' (volgens de recensent van 't Pallieterke) is 'werkelijk behoorlijk', dit 'waagstuk, zeer lang van duur, dat zoveel eisen stelt dat beroepsacteurs er vaak niet in slagen deze te vervullen', werd 'overtuigend verdedigd'.

En wat nog meer is, 't Pallieterke besluit zijn recensie met 'Mag ik tenslotte een pluimpje geven aan het Zeelse publiek. Want de aandacht waarmee het dit zware en lange geval heeft gevolgd, is zeker niet alledaags'.

Rhetorika wordt niet bij de laureaten geklasseerd, maar houdt er toch een premie van 7.000 Bfr. aan over, wat mooi meegenomen is, als je weet dat het Zeelse gemeentebestuur op dat moment een toelage geeft van 1.000 Bfr., de provincie 2.700 Bfr, en het Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur 1.702 Bfr.

4. Groeipijnen

Rhetorika heeft de smaak van de wedstrijden te pakken, en in januari 64 maakt de vereniging een mooie beurt in de Nationale Wedstrijd voor Liefhebberskringen, georganiseerd door het honderdjarige 'Leren Vereert' van Oudenaarde.

Met 'Valstrik voor een man alleen' van Robert Thomas wint Rhetorika de tweede prijs, de eerste prijs voor beste toneel- en decorschikking, en de kring krijgt een speciale vermelding als eerstgeklasseerde van Oost-Vlaanderen.

Dank zij al die successen komt er stilaan een verjonging in Rhetorika, wat wel nodig is want veel oude leden, blijkens het jaarverslag over 1962, 'val- len af (door ziekte, sterfgeval)'.

En wat meer is : in 1964 blijken er te weinig spelers te zijn, om 2 nieuwe volavondstukken te kunnen monteren. Als compensatie wordt in maart het Reizend Volkstheater uitgenodigd met 'De Koopman van Venetië' (twee jaar later is deze groep trouwens opnieuw in Zele te gast met 'Een man voor alle getijden').

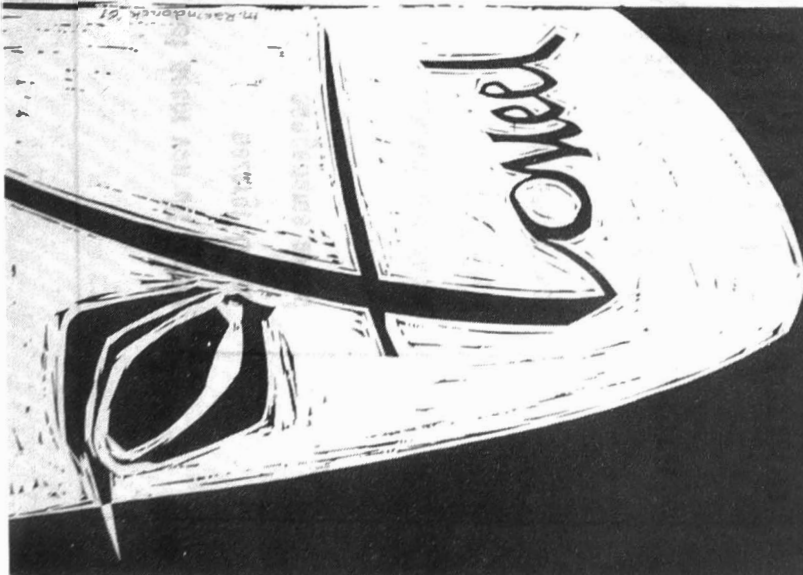
De komende jaren zal het werven van spelers één van de grote zorgen van de kring zijn.

Ook financieel krijgt de kring het moeilijk : de lid-, subsidie- en prijsgelden volstaan niet om de kas te spijsen, en nieuwjaarsbals, een occasioneel tuinfest op de domeinen van de voorzitter (onder andere ter gelegenheid van het 125jarig bestaan), of een omhaling bij de 131 (cijfer van '65) leden moet voor aanvullende fondsen zorgen. Gelukkig blijkt er toch genoeg geld, om voor dat 125ste jubileum een nieuwe vlag te laten maken.

In 64 overlijdt voorzitter Odilon Bracke en hij wordt opgevolgd door zijn zoon Albert.

5. Voor de eerste keer aan de top

Met 'Blaffen tegen de maan' (december 64) selecteert Rhetorika zich weer voor het Nationale Eenakterfestival, en met 'Mist', van de in Lokeren wonende Zelenaar Isidoor Van Den Berghe haalt Rhetorika de hoogste categorie. Spelers zijn René Van De Velde, Arlette De Donder, Etienne De Brandt, Godelieve De Beule, Erik Depoortere, Rita Van Malderen en Juliette Van Damme.

**KONINKLIJKE MAATSCHAPPIJ
RHETORIKA ZELE**

ZONDAG 15 DECEMBER
DONDERDAG 19 DECEMBER
ZATERDAG 21 DECEMBER 1963

VALSTRIK VOOR EEN MAN ALLEEN

Valstrik voor een man alleen

Polliticomedie in 4 tafereelen.
Regie: PAUL HAEMELINCK.

PERSONAGES :

- DE MAN René Van de Velde
- DE POLITICOMMISSARIS Etienne Janssens
- DE PRIESTER Etienne De Brandt
- DE VROUW Yvette De Donder
- DE LANDLOOPER Edward De Faepie
- DE VERPLEEGSTER Annie Huysman
- POLITIEMANNEN André Van Onderbergen
Werner De Wilde
Erik De Poorter

PAUZE NA HET TWEEDE TAFEREEL.

SOUFFLEUR : Jean Verest.

DECOR : Ontwerp : Marcel Raemdonck.
Uitvoering : Michel Van Wiele, Robert Van den Hof, Marcel Waterschoot, Antoon Van Maelderen, Paul De Block.

BELICHTING : Frans Hofman en Frans Van den Bergh.

GRIME : Paul Haemelincx en Godfried Verheirstraeten.

VALSTRIK VOOR EEN MAN ALLEEN

De inhoud van een thriller, (want dat is deze polliticomedie toch) bekend maken zou haast de intrige verraden en dat kan nu juist niet, want dan zouden wij het genot bederven dat de toeschouwer ervan bejeren kan. En is het niet de grootste pret dat U vol spanning het gebekken volgt, nu eens ditz, dan gene als vader aanwijst en U toch telkens weer vergist?

DE MAN : is pas getrouwd, maar uitermate zenuwachtig en soms volkomen buiten zichzelf, want midden in de wittebroodavaken is zijn jonge vrouw spoorloos verdwenen.

DE PRIESTER : is de pastoor van het bergdorpje die, als een goede zieleherder, als bemiddelaar zal optreden.

DE COMMISSARIS : heeft het onderzoek in handen van de verdwijning van Mevrouw Corban. Hij is verder goetmoedig maar toch schuilt in hem een grote vakbekwaamheid.

Verder vertellen wij U niets, wensen U een paar uren intens genot en...
SSSTTT ..... VERTEL HET NIET VERDER!

Op de planken in Oudenaarde met 'Valstrik voor een man alleen' 64

Het verdient een speciale vermelding, dat de meeste andere deelnemende toneelkringen werken met professionele regisseurs, terwijl Zele nog steeds een eigen liefhebberregisseur heeft.

6. Op zoek naar jong bloed

Onder andere om aan het spelers- (en vooral speelsters-) gebrek wat te doen, organiseert Rhetorika in 1966 voor de eerste keer een Voordracht- en Welsprekendheidstornooi voor de jeugd, een soort talentenjacht zo men wil (juryleden bij die eerste gelegenheid zijn Jef Demedts, Geert Vandemeulebroecke en Cyriel Van Gent, en voor een gastoptreden zorgt Annie Van Avermaet, bekend van 'Hier spreekt men Nederlands' op de BRT).

Door loting werd de volgorde van optreden bepaald, en gaf ons volgende

LIJST DER KANDIDATEN

1ste Kategorie

Luc VAN ACKER	— De Bedelaar (Omer Karel De Laey)
Monique DE SAEDELAERE	— Liftboy (W. Ten Berge)
Johan VAN DRIESSCHE	— T.V.-Vraaggesprek (Annie Schmidt)
Tineke DE WAELE	— Sebastiaan (A. Schmidt)
Monique DIERICK	— Kiki (Ernest Claes)
Hans VAN ACKER	— Niets (Godfried Bomans)

2de Kategorie

Paul DE VOS	— De Bult spreekt (Willem Elsschot)
Joost VAN POECK	— 1 Mei 1930 (Richard Minne)
Lutgarde MOENS	— De zindelijke Koningin (A. Schmidt)
Michelline VAN MALDEREN	— Kartouchke en de oolievaar (L. Versteyleyn)
Magda MALSCHAERT	— De meneer van hiernaast (A. Schmidt)
Karel DE VOS	— De laster (Beaumarchais)
Martine GOOSSENS	— Waarom (Speenhoff)
Piet VAN HASSEL	— Marathon (Gabriël Smit)

3de Kategorie

A.

Guido CHRISTIAENS	— Morgen van overvloed (Jacques Prévert) .....
Marie-Rose VERMEULEN	— Een jonge vrouw spreekt (H. R. Holst) De veerman en de Jonkvrouw (De Pilleclijn)
Antoine DE CALUWE	— Ik houd van proza (L. Van Deyssel) De Mislezer (Marnix Gijssen)
Rita GOGAERT	— Ik weet niet waar ik sterven zal (Muitatull) Groen (S. Carmiggelt)
Marie-Claire GOOSSENS	— Ontmoeting (K. Top) Johannes (G. Bomans)
Eugeen DE KIMPE	— Het leger (Jos Gijssen) .....

B.

Norbert FRAEYMAN	— Europese Eenmaking
Martine DE VUYST	— Kleinkunstenaars
Hedwig POPPE	— Het chansen
Marc VAN CAUTEREN	— Spreekt een volk een taal
Etienne COENE	— De vereisten van een duurzame wereldvrede

Het eerste voordracht- en welsprekendheidstornooi

En n.a.v. de tweede wedstrijd in 1967 kan de toenmalige secretaris Frans Hofman fier melden, dat 'Mede door onze stuwkracht en propaganda in Zele een bijafdeling van Lokeren werd geopend van lessen in voordracht en toneel'. Lesgever : Roger Bolders.

Het tornooi wordt ook nog gehouden in 1968 en in 1970, en ter gelegenheid van Zeelse cultuurdagen organiseert Rhetorika de wedstrijden opnieuw, samen met de cultuurraad, in 75, 76 en 77.

1966 is het jaar waarin verhuisd wordt van het lokaal 'Het Hert' in De Kloosterstraat naar 'De Kroon' op de Markt.

De spelende Rhetorika-leden in 67 zijn : Marie-Rose Vermeulen, Godelieve De Beule, Moniek Raemdonck, Marie-Jeanne D'Hauwer, Ingrid Matthijs, Huguette Kesteley, Erik Depoortere, Etienne De Brandt, René Van De Velde, Michel Christiaens, Willy Van Hecke, Anton en Paul Haemelinck, Tony Van Poeck, Edward De Paepe, Jean Verest, Werner De Wilde en Frans Hofman.

7. Onder de blote hemel

In 1968 komt Rhetorika écht 'naar buiten' met de openluchtopvoering in de schaduw van de kerktoren van "Elckerlyc" en "Drie dagen Here", een spektakel met een 17-tal acteurs, met medewerking van de trommelaars van de chiro, en met een heuse choreografiegroep onder leiding van Bea Van Cauteren.

Voor het decor van dit 'memorabele' openluchtspel zorgen Robert Van Driessche (die de leiding had), Jules en Werner De Wilde, Freddy Poppe, Armand François, Raymond Van Kerckhove en Michel Van Uytfanghe.

Het experiment om middeleeuwse stukken buiten het eigen lokaal op te voeren, wordt in 70 over heel Zele herhaald met de prestigieuze 'propagandadagen van het toneel', waarbij Rhetorika drie middeleeuwse kluchten (Nu noch, De bank der minne en Drie Dagen Here) gaat spelen in het Beukenhof, op het Zandbergplein, op de Heikant, op Durmen, in Huivelde, en in Avermaat.

8. Statuten en reglementen : deel II

Het spreekt vanzelf dat de reglementering van de vereniging uit het einde van de 19de eeuw al lang is aangepast : algemene ledenvergaderingen zijn schaars geworden, nieuwe leden worden bij eenvoudige meerderheid door het bestuur al dan niet aanvaard (in tegenstelling tot het vroegere 'balloteren' door de héle maatschappij), de ledenbijdrage wordt al lang jaarlijks geïnd (nog steeds door de bode), en 'de vereniging heeft tot doel het beoefenen door de jeugd en door volwassenen van de toneelspeelkunst; het inrichten, organiseren, verspreiden van en het deelnemen aan cultuurmani-

festaties, toneelwedstrijden en toernooien en alle handelingen om het welslagen ervan te bevorderen; het inrichten of volgen van oefeningen, lessen, voordrachten en andere zittingen, dienstig om het beoogde doel na te streven.'

En (nog steeds) : 'Personen van het vrouwelijke geslacht kunnen geen lid worden'. (dit zal nog wel eventjes zo blijven !)

Het valt verder op dat Rhetorika (en dat is ook in 92 nog zo) twee soorten 'leden' heeft : enerzijds de betalende 'ere-leden' (die in ruil voor hun lidgeld de jaarlijkse Cecilia-feesten in februari mogen bijwonen en zich daarnaast in principe niets van het toneel hoeven aan te trekken), en anderzijds de 'werkende' leden, die niet noodzakelijk lidgeld hoeven te betalen om te kunnen meespelen of op een andere manier mee te werken (bijvoorbeeld in de technische ploeg).

9. Het Provinciaal Toneeltornooi : oude versie

In 1971 neemt Rhetorika voor de eerste keer deel aan het Provinciaal Toneeltornooi, met 'Het huilen verleren ze niet' van Fritz Danckaert, in regie van Paul Haemelinck, met René Van De Velde, Erik Depoortere, Etienne De Brandt, Godelieve De Beule en Ginette Kerré, en in de technische ploeg : Jules en Werner De Wilde, Robert Van Driessche, Michel Van Uytfanghe, Raymond Van Kerckhove en Frans Hofman.

Het resultaat : derde (laagste) categorie (de minder goede uitslag wordt toegeschreven aan de hoge technische eisen van het stuk). Rhetorika laat er zijn creativiteit niet voor, want in 72 (de hoogtijdagen van 'Beschuldigde sta op') speelt de kring het processtuk 'De nacht van de 16de januari' (van Ayn Rand) : regisseur Paul Haemelinck moet een cast van maar liefst 23 spelers dirigeren !

10. De laatsten zullen de eersten zijn (of omgekeerd ?)

Het jaar daarop neemt Rhetorika voor de tweede maal deel aan de Nationale Wedstrijd voor Liefhebberstoneel van het Noordstarfonds, met 'Een harlekijn voor Flip' van Frans Cools.

Ter vervanging van Paul Haemelinck die wegens tijdsgebrek moet afhaken, wordt regisseur Roger Bolders aangetrokken : Rhetorika-acteurs hadden met hem als toneelleraar aan de Muziekacademie van Lokeren (met bijafdeling te Zele) kennisgemaakt. Het was dan ook logisch dat hij als nieuwe regisseur naar voor werd geschoven.

Rhetorika krijgt een eervolle vermelding en 12.000 Bfr. Volgens het juryverslag zou de kring bij de eersten geklasseerd worden, maar om reden van een niet doorgegeven tekstschrapping wordt Rhetorika gedeklasseerd.

11. Rhetorika meldt u met blijdschap de geboorte van het jeugdtoneel

Ondertussen is - onder impuls van Paul Haemelinck - een jeugdafdeling opgericht, Jeugdtheater Rhetorika, met als grootste bedoeling iets te doen aan dat oude zeer, het tekort aan spelers.

'Het jeugdtheater stelt zich tot doel amusement te brengen voor kinderen, en tevens jonge mensen tot het toneel aan te trekken om zo ook de maatschappij groter te maken' staat er in de statuten van het jeugdtonaal.

Ze betreden voor de eerste keer de podiumplanken van 'De Kroon' op 23 maart 74 met als hoofdbrok van het programma 'Repelsteeltje', het sprookje van Grimm in de bewerking van Eddy Picavet. Jacques Van Avermaet regisseert, Marleen Vermeir, Greet Rupus, Marijke De Waele, Agnes Picqueur, An Geerinck, André Vandromme en Frank Van Mossevelde spelen, André Vanderhaeghe, Marie-Christine De Brandt en Luk Geerinck vervolledigen het jeugdtonaal-bestuur.

In een aparte bijlage schetsen wij de geschiedenis van het jeugdtonaal Rhetorika, dat in het seizoen 92-93 zijn twintigjarig bestaan viert.

— Ontspanning met

«DE CLOWNS»

TITI en TOTO

— MIMESPEL

o. l. v. LUK GEERINCK

Werken hieraan mede:

- ROELS PHILIP
- DE KIMPE LUC
- ROELS ANIEK
- DE KIMPE MIRIAM
- ROELS MIREILLE

— MUSICEREN met viool

door AN BAERT

PAUZE

REPELSTEELTJE

Sprookje van GRIMM

bewerkt door E. PICALET

LEIDING : JACQUES VAN AVERMAET

ROLVERDELING :

- VEERTJE : } MARLEEN VERMEIR
- KONINGIN : }
- KONING : ANDRE VANDROMME
- MINISTER : GREET RUPUS
- REPELSTEELTJE : MARIJKE DE WAELE
- MOLENAAR : FRANK VAN MOSSEVELDE
- MUIS : AGNES PICALET
- VERTELLER : AN GEERINCK

PRIJSUITREIKING KLEURENVEDSTRIJD

Jury : WERE DI - ZELE

Het eerste optreden van Jeugdtheater Rhetorika : 23-3-74

2. Afscheid van Paul Haemelinck

In 1974 neemt Rhetorika op provinciaal vlak revanche met 'De Vossejacht' van Hugo Claus, in regie van Paul Haemelinck : de eerste (en dus hoogste) categorie wordt gehaald in het Provinciaal Toneeltornooi.

Op de bijna twintig jaar oude samenwerking tussen Rhetorika en 'toneelleider' Paul Haemelinck is duidelijk sleet gekomen, en twee jaar na het succes van 'De Vossejacht' regisseert Paul Haemelinck met 'Wanneer trouw je met mijn vrouw?' (77), een komedie, zijn laatste stuk in Zele.

Een periode wordt afgesloten, gekenmerkt door die heel eigen persoonlijkheid van de toneelman Paul Haemelinck : exuberant, impulsief, emotioneel, veeleisend, en met één doel voor ogen : 'goed' toneel brengen in Zele.

En daar is hij ten volle in geslaagd. Weze nog gezegd dat zijn keuze van stukken zeker niet altijd voor de hand lag : 'De tocht naar het duister' (O'Neills 'Long day's journey into the night'), 'Elckerlyc', D.F. Franks 'Spinoza', Claus' 'De vossejacht' (om maar enkele titels te noemen) staan niet garant voor gemakkelijk succes.

F. 1976 - 1992 : Rhetorika wordt volwassen

1. Daar is Roger Bolders

Als huisregisseur wordt Paul Haemelinck stilaan vervangen - na een 'interim' van Leon Vertongen met 'Als ma van huis is' in mei 75 - door N.T.G.-acteur Roger Bolders, leraar toneel in Lokeren, en bij het grote publiek bekend als 'Niske van de smid' uit het t.v.-feuilleton 'De Heren van Zichem'. 'Het jaar van de cup' (1976) is het tweede stuk dat hij in Zele regisseert. Rhetorika neemt deel aan het provinciaal toneeltornooi, en eindigt in tweede categorie (hoewel 'Rhetorika een zeer geslaagde voorstelling heeft gebracht die blijkbaar geleid werd door een sterke en bekwame regisseurshand', aldus de jury).

2. De 'Zeelse' stukken

Roger Bolders zorgt in 1977 voor een echte voltrefter met de volkse komedie 'De Paus Van Hagendonck' van Gaston Martens : het eerste van een reeks 'Zeelse' stukken, die het publiek in groten getale (tot 2.000 toeschouwers !) naar 'De Kroon' lokken.

In 1978 is dat 'Het Dorp der Mirakelen', en in 1979 'Prochievrijers' (ook alle twee van Gaston Martens - met dit laatste stuk viert Rhetorika zijn 140-jarig bestaan, en René Van De Velde zijn 25-jarig jubileum in Zele : hij debuteerde hier in februari 1956 in 'De gebroeders Kalkoen').

Voor de 'couleur locale' zorgt niet alleen het Zeels dialect, maar ook telkens Remi Eeckman met 'zijn trekzak'.

Op de Torenfeesten in 82 wordt Martens' eenakter 'Leentje uit 't Hemelrijk' opgevoerd, en in 1982 kent die 'Zeelse' reeks een onbetwistbaar hoogtepunt met de speciaal voor Rhetorika geschreven revue 'Zeel, hoeveel jaar es 't geleen ?' : een evocatie van het leven in Zele voor en na de eerste wereldoorlog, met muziek, dans, zang. Naast Remi Eeckman zorgen Gerard De Vriendt en Alfons en Sven Baeyens voor de instrumentale begeleiding.

Bijna 4.000 toeschouwers maken het allemaal mee (de revue wordt trouwens hernomen in maart 83), en de daaropvolgende Torenfeesten luistert Rhetorika op met liedjes uit dit spektakel.

In 1986 komen Gaston Martens' 'Paradijsvogels' naar 'De Kroon', en de Zeelse stukken worden (voorlopig ?) in 1990 afgesloten met een eigen Rhetorika-bewerking (mét liedjes) van 'Peegie' van Willem Denijs, over de leurders van 't Eindeken.

In die beide stukken zorgt Eddy Bracke als gelegenheidsmuzikant voor begeleiding op akkordeon.

ZEEL, HOEVEEL JOAR ES'T GELEEN ?

Revue over 't oude Zele,
gegevens uit de volksmond opgetekend door

Frank Van Mossevelde

Regie : Roger Bolders

Spelen en zingen :

Rachel Blancaert, Hilde Bracke, Greta Callaert, Hilde Callaert,
Koenraad Callaert, Kristel Callaert, Veerle Callaert,
Rik Coppieters, Etienne De Brandt, Marleen De Bruyne,
Marc De Paepe, Eric Depoortere, Diana De Waele,
Ives De Wilde, Jules De Wilde, Remi Eeckman, Tinneke Hofman,
Eddy Oosterlinck, Maria Poppe, Marc Roels, Kurt Rogiers,
Marc Van Cauteren, Bethy Van Cleemput, Karine Van Cleemput,
Ria Van Cleemput, Hilde Van der Slycken, Isabelle Van Deuren,
Eddy Van De Velde, René Van De Velde,
Caroline Van Doorselaer, Caroline Van Hassel,
Frank Van Mossevelde, Hortense Van Wesemael,
Tony Vercauteren, Katrien Verlaeckt.

Orkest :

Gerard De Vriendt, (elektrisch orgel).
Alfons Baeyens, (trombone).
Sven Baeyens, (drums).

Choreografie :

Veronica Stalpaert.

Ballet :

Anja Buyse, Goedele Buytaert, Annic De Clopper,
Aafje D'Hooghe, Nele Ernalsteen, Sabine Geens,
Katy Larmuseau, Lieve Pas, Carla Van den Broeck,
Danielle Vanheule, Nadja Van Wiele, Katrien Verbruggen.

Toneelmeester :

Raymond Van Kerckhove.

Decorontwerp :

Cyriel Van Gent.

Uitvoering decor :

Rhetorika-atelier o.l.v. Raymond Van Kerckhove,
Guido Clemminck, Philip De Veirman, Jules De Wilde,
Werner De Wilde, Marcel Rogiers, Kamiel Van Cleemput,
Michel Van Uytfanghe, Jules Verlaeckt.

Kostuumadvies :

Lisette De Deken.

Grime :

Godfried Verheirstraeten.

Liedtekening :

Nolle Versyp.

Zaal "De Kroon", vrijdag 5, 12, 19 november 1982
zaterdag 6, 13, 20 november 1982
zondag 7, 14, 21 november 1982

Zeel, hoeveel joar es 't geleen ? (82)

Rhetorika in 1980 : stralende heren

3. Het Provinciaal Toneeltornooi : nieuwe versie

In 1979 verandert de reglementering wat betreft de wedstrijden i.v.m. de provinciale subsidiëring : vanaf nu moet elke amateurtoneelkring om de drie jaar in het Provinciaal klasseringstornooi aantreden, teneinde voor provinciale subsidiëring in aanmerking te komen. Een jury van deskundigen komt hierbij een opvoering van een door de kring zelf bepaald stuk ter plaatse bekijken.

Op grond van dit optreden wordt de kring, tot de volgende tornooideelnahme, in één van de vijf categorieën geplaatst. Niet alleen de eer, een zo hoog mogelijke categorie te behalen, is belangrijk, maar ook het feit dat de provinciale subsidiëring dienovereenkomstig wordt bepaald (hoe hoger de categorie, hoe meer subsidies).

Sinds 1979 heeft Rhetorika vier keer aan dit klasseringstornooi deelgenomen, telkens in regie van Roger Bolders : in 1980 met de absurde kamerwestem 'Wind in de takken van de) Sassafras' van René de Obaldia (tweede categorie), in 1983 met 'De herbergierster' van Carlo Goldoni ('slechts' derde categorie want volgens de smaak van de jury te weinig commedia dell' arte), in 1987 met 'Een inspecteur voor u' van J.B. Priestley (recht in de roos : promotie naar eerste categorie, en dat met een totaal vernieuwde technische ploeg), en in 1990 met 'Victor of de kinderen aan de macht', een surrealistisch stuk van Roger Vitrac (bevestiging in eerste categorie).

4. Repertorium

Het zou ons te ver voeren, alle andere stukken op te noemen die Roger Bolders in Zele geregisseerd heeft, maar als hoogtepunten mogen zeker genoemd worden : 'Het dagboek van Anne Frank' (1981), 'Dood van een handelsreiziger' (1982), 'Eén vloog over het koekoeksnest' (1984), 'De Bruiloft' (1984 - met Lieve Van Lancker op de piano), 'De rechtvaardigen' (1986), 'De ingebeelde zieke' (1989). Met dit stuk vieren Erik Depoortere en Etienne De Brandt hun 25-jarig jubileum als lid van Theater Rhetorika : ze debuteerden alle twee in 64 met 'Valstrik voor een man alleen'. Zij zijn het ook die op de Ludgerus-evocatie van 27 mei 1989 Rhetorika vertegenwoordigen met een gelegenheidsdialogo rond de parochie-heilige. Sedert 1977 is maar één stuk niet door Roger Bolders geregisseerd. In 1988 namelijk wil Rhetorika een produktie op stapel zetten samen met de Lokerse toneelkring 'Lust naar kunst'. Niet zo onlogisch, als men bedenkt dat Zele steeds dankbaar beroep heeft gedaan (en nog doet) op mensen uit Lokeren (o.a. Ginette Kerré, Dilia De Bondt, Saskia Van Kerckhove, Kamiel Van Den Broeck, Jacques Van Avermaet, Georges Van Damme, Marcel Raemdonck, Jan Millecam).

In 87 met 'Een inspecteur voor u' in 1ste categorie

In november 1988 voeren de twee kringen samen, in regie van Cyriel Van Gent, Anouilh's stuk over Jeanne d'Arc op : 'De Leeuwerik'. Er wordt gespeeld in 'De Kroon' in Zele, en in het Cultureel Centrum in Lokeren. Rhetorika draagt deze voorstellingen op aan haar pas overleden voorzitter Albert Bracke, die eind 1988 wordt opgevolgd door Jan Heiremans.

5. Statuten en reglementen : deel III

De werking van de maatschappij als geheel ondergaat in de jaren '80 en zeker in de jaren '90 grote veranderingen : vrouwen kunnen (sinds 82) wél ere-lid worden, en Rhetorika gaat zijn werking beter organiseren, met het doel een steeds hogere kwaliteit te halen. Zo worden er 'commissies' of werkgroepen gevormd, die voor een bepaald aspect van het productieproces instaan, en die eventueel buiten het bestuur om werken (met vertegenwoordiging in dat bestuur natuurlijk).

Het lidgeld wordt in 1992 opgetrokken tot 1.000 frank, maar daarvoor kunnen de (ongeveer 160) ere-leden niet alleen naar het Cecilia-feest komen, maar ze krijgen ermee tevens recht op een gratis plaats op de première.

In het begin van de jaren negentig is duidelijk geworden dat lid- en inkomgelden en subsidies niet meer volstaan om de steeds duurder wordende producties te betalen, en er wordt meer werk gemaakt (ook in een aparte commissie) van de public relations. Vandaar in '91 een eerste concrete samenwerking met 'het bedrijf', als acteurs van Rhetorika meewerken aan een bedrijfsfilmje van B.P. Chemicals.

Vandaar dat ook bij Rhetorika sponsoring onvermijdelijk is geworden, en dat gebeurt door de VIP-leden, en de effectieve sponsors (die de kosten dragen van een bepaald deel van de productie, zoals decor, grime, drukwerk...). Men streeft ernaar ook die mensen dicht bij de productie te betrekken (o.a. door hen uit te nodigen op de avant-première).

Tenslotte nog vermelden dat eind '92 Rhetorika een nieuw logo krijgt.

6. Eerste laureaat in het Landjuweel

Rhetorika (gerangschikt in de hoogste categorie) is anno '90 voor zijn actieve leden een veeleisende vader geworden : toneel op dergelijk hoog niveau eist een grote inzet van iedereen.

Maar de vereniging kent dan ook een hoogtepunt in 1992. De samenwerking met Roger Bolders leidt namelijk op 12 januari 1992 tot de eerste deelname van Rhetorika aan het tornooi om het Koninklijk Landjuweel in Lokeren, dit met het surrealistische stuk 'Victor of de kinderen aan de macht' (geschreven in 1928 door de Fransman Roger Vitrac).

De Zeelse toneelvereniging wint deze prestigieuze wedstrijd en eindigt als eerste laureaat vóór 'Hofpoortteater Elckerlyc' uit Turnhout met 'Kinderen

THEATER RHETORIKA ZELE
151ste speeljaar
16, 17, 18, 23 en 24 november 1990
DEELNAME PROVINCIAAL KLASSERINGSTORNOOI

VICTOR

OF DE KINDEREN AAN DE MACHT

door Roger VITRAC

Regie : ROGER BOLDERS

DRAMATIS PERSONAE :

VICTOR, negen jaar	Frank VAN MOSSEVELDE
Charles PAUMELLE, zijn vader	Eddy DOOSTERLINCK
Emilie PAUMELLE, zijn moeder	Karine VAN CLEEMPUT
LILLI, het dienstmeisje	Huguette KESTELEYN
ESTHER, zes jaar	Saskia VAN KERCKHOVE
Antoine MAGNEAU, haar vader	Eric DEPOORTERE
Thérèse MAGNEAU, haar moeder	Dina DE BONDt
MARIA, dienstmeisje van de Magneau's	Chantal PICOUËUR
Ethenne LONSÉGUR, generaal	Ives DE WILDE
Ida MORTEMART	Michel CHRISTIAENS
DE DOKTER	Michel CHRISTIAENS

Toneelbeeld	Ignace DE WILDE
Oorkantvoering	Gilbert AUDENAERT, Frans DE BRANDT, Hugo DE BRANDT, Paul POPPE, Frank SPIESSENS, Camiel VAN CLEEMPUT, Leon VAN DRIESSCHE, Kris VAN KERCKHOVE, Paul VAN LAERE, Jos VAN PUYVELDE
Klank en licht	Camiel VAN CLEEMPUT, Kris VAN KERCKHOVE
Tekststeun	Rachel BLANQUAERT
Kostuums	Lisette DE DEKEN
Grime	Godfried VERHEIRSTRATEN

Met 'Victor of de kinderen aan de macht' in '92 naar het Landjuweel

Ze kunnen nog niet lopen, of ze spelen al toneel, meneer !

van een mindere God', en 'Lust naar Kunst' uit Lokeren met 'Tartuffe'. Naar aanleiding van deze overwinning met nationale uitstraling ontvangt Rhetorika op 20 november '92 de Cultuurprijs van de gemeente Zele.

7. En zodoende...

Honderdtweënvijftig jaar na het ontstaan van 'Rhetorika' gaat het de maatschappij dus goed : er zijn meer dan 180 ere-leden en VIP-leden, en ongeveer 60 actieve leden zorgen jaarlijks voor twee toneelopvoeringen. De jury van zowel het Provinciaal Toneeltornooi als van het Landjuweel rangschikt Rhetorika bij 'de besten'.

Het jeugdtonaal viert dit seizoen zijn twintigjarig bestaan, en zorgt inderdaad voor de beoogde 'aflossing van de wacht'.

Er worden heel wat plannen gesmeed voor de toekomst.

Rhetorika heeft een hoogtepunt bereikt. Over wat volgt moet later maar eens geschreven worden. Eén ding is zeker : Rhetorika staat nu voor de opgave, grootheid te combineren met bescheidenheid.

En misschien is dat wel de moeilijkste uitdaging uit zijn hele bestaan.

Bijlage 1 : 20 jaar Jeugdtheater Rhetorika

A 73-77

Omdat Rhetorika in de jaren 60 een groot tekort had aan acteurs en actrices waarop permanent kon gerekend worden, leefde bij het bestuur en de toneel-

leider Paul Haemelinck al lang het idee, een 'jeugdafdeling' op te richten. Jonge mensen zouden daarbij een praktische toneelopleiding krijgen (eventueel in aanvulling op de cursussen toneel van de Lokerse muziekacademie), en zo het volwassen gezelschap verzekeren van opvolging door jonge, en toch enigszins ervaren krachten.

In het begin van toneelseizoen 73-74 verscheen een oproep in de kranten tot de jeugd van Zele, en een vijftiental jongeren reageerden.

André Vanderhaegen zou de administratieve kant van het jeugdtondeel voor zijn rekening nemen, Luk Geerinck en Jacques Van Avermaet de artistieke leiding.

Op 23 maart 74 stelde Jeugdtheater Rhetorika zichzelf voor aan het publiek met een kindernamiddag, met fratsen van de clowns Titi en Toto, met mimestukjes, en met als hoogtepunt, na de pauze, de bewerking van het sprookje 'Repelsteeltje', van Eddy Picavet.

In de eerste helft van het volgende seizoen speelde het jeugdtheater - dat zichzelf voor één jaar 'Jetrica' had gedoopt - 'Jawel, het ondeugende varkentje', van de Lokerse schrijfster Johanna De Borger (pseudoniem voor Georgette Baert).

In het seizoen 75-76 werkte het jeugdtondeel aan een eigen bewerking van Elckerlyck (wat - gelukkig - nooit tot een opvoering kwam), een Gijzegemse school werd 'geteisterd' met een vrij improvisatorische voorstelling van 'Tijl Uilenspiegel en Doornroosje' (een try-out voor een opvoering die er in Zele nooit is gekomen), en het jeugdtondeel werkte mee aan (en recruteerde spelers uit) de toneelproductie (maart 76) van de V.P.-leiding van Zele : 'Dit is mijn gebod', een passiespel in 5 taferelen, geregisseerd door Marleen Vermeir, met medewerking van de technische ploeg van Rhetorika.

Op Goede Vrijdag van datzelfde jaar (16 april) organiseerde het jeugdtondeel in de 'Pallieter' een benefietvoorstelling voor zichzelf, waar 'een aantal jonge kunstenaars met veel succes en eigen werk optraden voor weinig volk'.

Het daaropvolgende seizoen richtte het jeugdtondeel zich tot de adolescenten van Zele met de komedie 'Jeugd (of Gelukkige dagen)' (regie : Jacques Van Avermaet), en tot de volwassenen met het blijspel '30 seconden liefde' van Aldo de Benedetti (regie : Marleen Vermeir).

Het was echter overduidelijk dat beide doelgroepen niet echt op 'Jeugdtheater Rhetorika' zaten te wachten, en op 9 april 1977 werd er een 'grootte kindernamiddag' georganiseerd, met - onder leiding van Jacques Van Avermaet - vóór de pauze 'een bezoekje aan het land Fantasia', en na de pauze het toneelstukje 'Acteur te weinig' (geschreven door toenmalig voorzitter

Frank Van Mossevelde, die zich voor alle zekerheid verschool achter het pseudoniem Onoré De Vijlder).

En net voor het eerste lustrum zag het jeugdtheater duidelijk, wat zijn doel moest zijn : toneel voor een zo ruim mogelijk kinderpublik, gebracht door jonge mensen, met zoveel mogelijk 'medewerking' van de kinderen in de zaal.

B 77-82

1977-1978 werd een vruchtbaar feestjaar (met als nieuwe voorzitter Mark Van Cauteren) : op 22 oktober was er een kindernamiddag met bezoek van Sint-Maarten. Op 14 januari werd van Onoré De Vijlder 'De pop Van Amedee' gespeeld.

Wat later op het seizoen was er - in het kader van het Jaar van het Dorp - de kindernamiddag 'Je dorp, je straat, je thuis' (met o.a. de eenakter 'Charlies Clubhuis' van Frank Goetmaeckers).

Het Jeugdtheater beantwoordde duidelijk aan een nood in Zele : als op 27 januari 79 'De plezante klas' van Frank Goetmaeckers werd opgevoerd (regie : Bethy Van Cleemput), zaten er meer dan 500 toeschouwertjes in de zaal.

Een jaar later werd Onoré De Vijlders 'Zwerver in het land van Gandala' gespeeld, in regie van Etienne De Brandt : 900 kinderen bevolkten de twee voorstellingen, waarbij het jeugdtheater de steun kreeg van Francois De Geest, Godfried Verheirstraeten en Wilfried De Loose van Fodiaz (en oud-Rhetorika-acteur).

Onoré De Vijlder had ondertussen de smaak te pakken, en voor het seizoen 80-81 schreef hij 'De Hoedenteller', dat werd geregisseerd door de kersvers conservatorium-afgestudeerde Chris Van Den Durpel. In totaal 1200 kinderen maakten de twee opvoeringen eind januari mee.

Het feit dat het Jeugdtheater af en toe kindernamiddagen 'op verplaatsing' mocht verzorgen (bijvoorbeeld het Sinterklaasprogramma 'Komediante en andere kunstmakers' eind 80 in de Grembergse Muzeval), én het feit dat meer en meer kinderen wilden meespelen (en niet steeds tevreden waren met een figurantenrol), zorgden ervoor dat in het negende J.T.R.-seizoen met die kinderen een 'tweede plan' werd opgericht : de jongste kinderen (die in de 'grote' produktie niet aan bod kwamen), bereidden in regie van Ives De Wilde de eenakter 'Boven de wolken (Op de planeet Mars-e-pein)' voor, waarmee ze op meer dan tien plaatsen gingen spelen (meestal ter gelegenheid van kinderfeestjes rond Sinterklaas e.d.).

De ouderen gingen - in het gezelschap van 1.500 toeschouwers - op zoek naar 'De drie sleutels', een geesteskind van Onoré De Vijlder, plankklaar gemaakt door Chris Van Den Durpel.

DE POP VAN AMEDEE

Oonoré de Vijlder

Regie: Frank Van Mossevelde

MET:

— in volgorde van opkomst

Marktkramer	...	...	Danny Roggeman
Amedee, eenzaat	...	...	Frank Goetmaeckers
Eustachius, de pop	...	...	Mark Van Cauteren
Magnolia, bloemenmeisje	...	...	Helga Vandergucht
Georget, gangster	...	...	Myriam Van Cauwenberghe
Siebeir, haar helper	...	...	Mark De Paepe
Grote zus	...	...	Hilde Van Hassel
Kinderen	...	...	Hilde Callaert
			Kathy Goetmaeckers
			Mieke en Tinneke Hofman
			Leen Rupus
			Patricia Theus
			Fanny Van Hassel
			Inge Van Kerckhove
Gerard, barman	...	...	Ivès De Wilde
<i>Olthella van</i>	...	...	<i>Martine Peppé</i>

— achter de schermen

Decor en belichting	...	...	Technische ploeg «Rhetorika» o. l. v. Raymond Van Kerckhove
Decorontwerp	...	...	Jaak Van Avermaet
Choreografie	...	...	Hilde Van Hassel
Grime	...	...	Paul Haemelincx

Het jeugdtheater viert januari 78 zijn eerste lustrum

C 82-87

Dat het jeugdtheater in het 'groot toneel' voor welgekomen aanvulling zorgde, bleek overduidelijk in de revue 'Zeel, hoeveel joar es 't geleen' (november 82) : van de 35 acteurs en figuranten waren er 22 afkomstig uit het jeugdtoneel.

De JTR-spelers vonden inderdaad stilaan de weg naar het 'volwassen' toneel : in 'Dood van een handelsreiziger' bijvoorbeeld (het stuk vóór de revue) waren 8 van de 13 acteurs ook speler bij het jeugdtheater.

De 'kleine'productie in dit tweede lustrumjaar werd 'De zwarte hand in het bloemenrijk', geregisseerd door Ria Van Cleemput en Mark Van Cauteren (die afscheid nam als voorzitter, en werd opgevolgd door Ives De Wilde), en het jubileumstuk was hetzelfde als vijf jaar geleden : 'De pop van Amee' (met dezelfde regisseur). Er werd gespeeld door Hilde Van Hassel en Ives De Wilde (die er ook in 78 al bij waren), door Ria en Christine Van Cleemput, Hilde Callaert, Hilde Vander Slijcken, Filip Depoortere, Hilde Bracke, Tony Vercauteren, en nog enkele figuranten.

Het jeugdtoneel zag zich - toen het aan zijn 11de speeljaar begon - voor een groot probleem gesteld : hoe kunnen we voor ons zelf zinvol én publieksgericht werken zonder in herhaling te vallen ? Onoré De Vijlder liet zijn pen even rusten, en Jacques Van Avermaet regisseerde de klassieker 'Kabouters in de stad' (met als nieuw gezicht o.a. Els De Schepper).

De kinderen traden aan met 'Toon je tanden, sire', onder leiding van Bethy Van Cleemput.

Het seizoen 84-85 werd overschaduwd door de honger in Afrika, en bij al die benefietactiviteiten van 'Zeel 24 uur voor Ethiopië' (begin maart '85) kon het jeugdtoneel niet achterwege blijven : met de eenakter 'De vrolijke robot' (regie Ria Van Cleemput) werd mee geld ingezameld voor het goede doel. De januari-productie werd geregisseerd door Jacques Van Avermaet : 'De rattenvanger van Hameln' van de Wetterse auteur Gaston Vander Gucht. Een 'sobere' productie met slechts 8 acteurs (Frank Van Mossevelde, Tony Vercauteren, Hilde Vander Slijcken, Marc Roels, Kurt Rogiers, Hilde Bracke, Els De Schepper en Tom Vercauteren), figuratie, en géén decor.

Het jeugdtoneel, steeds op zoek naar wat nieuws, pakte in 85-86 uit met een echte musical : 'De schoorsteenput' van Hedwig Cooremans, geregisseerd door Frank Van Mossevelde, met muziek en liedjes van Steef Verwee (medewerker van o.a. het Gentse Teater Poëzien, die met onze zangertjes een professionele studio indook), en met meer dan 25 acteurs en figuranten !

En alsof dat nog niet genoeg was speelden de 'kleintjes' onder leiding van Christine Van Cleemput 'De zandmannetjes'.

Ondertussen was Onoré De Vijlder weer wakker geworden, en voor het

THEATER RHETORIKA, ZELE
1981-1982 143e speeljaar

Dood van een handelsreiziger

Auteur : Arthur Miller

Regie : Roger Bolders

Personen

Willy Loman	: Eddy Oosterlinck
Linda	: Marleen De Bruyne
Biff	: Frank Van Mosevelde
Happy	: Marc Van Canteren
Bernard	: Ives De Wilde
De Vrouw	: Carine Van Cleemput
Charley	: Etienne De Brandt
Oom Ben	: René Van de Velde
Howard Wagner	: Eric Depoortere
Jenny	: Bethy Van Cleemput
Stanley	: Mark De Block
Miss Forsythe	: Caroline Van Hassel
Letta	: Christine Van Cleemput

Decorontwerp	: Cyriel Van Gent
Toneelmeeater	: Raymond Van Kerckhove
Uitvoering decor	: Guido Clemminck, Philip De Veirman, Jules en Werner De Wilde, Marcel Rogiers, Michel Van Uytanghe, Jules Verlaeckt
Kostuumadvies	: Lisette De Deken
Souffleuse	: Rachel Blancquaert

'Dood van een handelsreiziger' :
8 JTR-spelers op de 13 acteurs

veertiende seizoen legde hij 'Leve Knollebol' op tafel, dat geregisseerd werd door Jacques Van Avermaet. Ook nu kregen zang en dans een belangrijke plaats (de muziek werd dit keer speciaal voor ons geschreven en uitgevoerd door Philippe Robberecht).

Op het tweede plan kwam er 'De gouden scepter', geleid door Christine Van Cleemput.

D 87-92

Voor het derde lustrumjaar (87-88) bewerkte Onoré De Vijlder het boek 'De Heksenschool' van Henri Van Daele tot een musical. Bethy Van Cleemput regisseerde meer dan 30 acteurs en figuranten, Philippe Robberecht schreef en speelde de muziek voor de liedjes, en Dirk De Schrijver stond in voor de choreografie.

Met de kinderen van 'het tweede plan' werd - om een aantal redenen - geen aparte eenakter meer ingeoeffend : het namiddagvullend stuk slorpte teveel tijd en energie op, het spelen 'op verplaatsing' bood heel wat praktische moeilijkheden, de kosten-baten-verhouding was niet steeds gunstig... De kinderen die toch nog uit de boot vielen werkten wel mee aan de 'jeugd en cultuur'-dagen, die vanaf 87 in de sporthal V.H.V.D. (en later in 'De Zeven') werden gehouden.

In 87 was dat met een eigen versie van Sneeuwwitje, later zou het jeugdtheater voor de presentatie zorgen.

In januari 89 regisseerde Ives De Wilde Karel Verleyens 'Maanezel' (een mengelmoes van sprookjes, die de auteur gebaseerd had op een eigen kinderboek).

In januari 90 had Geert Braem de leiding over 'Jimmy's Jokers', een stuk dat Onoré De Vijlder had geschreven als namiddagvullende bewerking van de eenakter 'Charlies Clubhuis' (uit 78). Zowel voor 'De Maanezel' als voor 'Jimmy's Jokers' had Philippe Robberecht ook weer voor passende muziek gezorgd.

Ives De Wilde werd als voorzitter van het jeugdtheater eind 90 vervangen door Mark Roels, en in januari 91 nam het JTR met 'Toma op de planeet Luks' (een bewerking van Herman Van Veens 'Donkerwolkje in het land van licht') deel aan het Tornooi voor Jongere toneel 90-91, georganiseerd in het kader van het 25-jarig jubileum van het NTG.

Zowat 40 kinderen en jongeren werden geregisseerd door Geert Braem. We vielen niet in de prijzen, maar hielden er wel een mooie herinnering (en een trofee) aan over.

Ter gelegenheid van de Kerstdagen 91 bereidden enkele kinderen het eigen werkstuk 'Het gebeurde in die dagen' voor, onder leiding van Annelies

Jeugdtheater Rhetorika speelt:

Herrie in de klas

Mirka, Kicker, Dummie en Rika zitten samen in dezelfde klas. Herry is hun leraar. Een droom van een leraar. Samen met zijn leerlingen bouwt hij een tele-tijds-transporteur. Daarmee kunnen ze zelf geschiedenis maken. To!

De schooldirectie denk daar anders over. De inspecteur wordt erbij gehaald. Gevolg: Herry wordt vervangen door ene juffrouw Prunella, een oervervelend, saai mens.

Juffrouw Prunella heeft het niet

gemakkelijk met haar bengels. Erger nog, ze wordt het bloed van onder de nagels gepest.

Ondertussen experimenteren onze «brave» vrienden niet de tele-tijd-transporteur... en komen in de donkere middeleeuwen terecht.

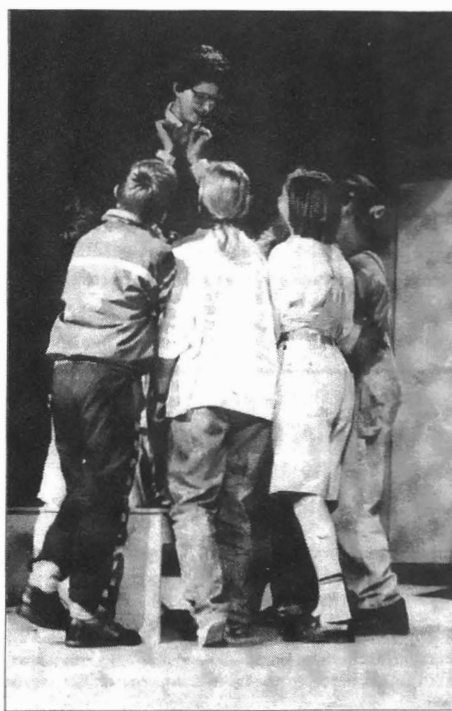
Daar maken ze kennis met een troubadour die hen vertelt over koning Kobus de Sjofele en zijn dochter prinses Rachitis, over de heks, de schat van de Kreunende Boom en nog vele andere gevaarlijke en geheimzinnige dingen... die we jullie lekker niet gaan verklappen. Jullie moeten maar komen kijken.

Herrie verzekerd!

Tussen haakjes. Jullie kunnen meedoen aan een kleurwedstrijd. Jullie moeten daarvoor een tekening kleuren en meebrengen naar de voorstelling.

Doen!

Fr. De Geest

JEUGDTHEATER RHETORIKA

Zaterdag 14 en 21 maart
en zondag 15 maart
1992 te 15.00 uur

Vrijdag 20 maart 1992
te 20.00 uur

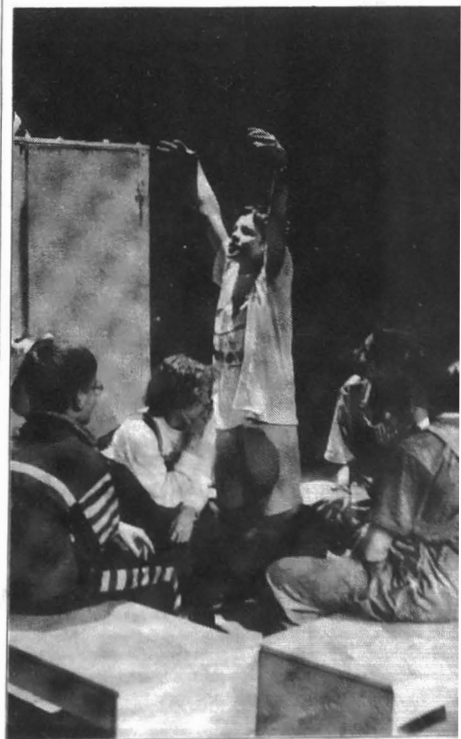
Zaal "De Kroon" markt Zele

-18 jaar : 80 fr.
+18 jaar : 120 fr.

HERRIE IN DE KLAS

Onoré De Vijlder

Regie : Georges Van Damme

Gijsens, Chantal Picqueur en Kurt Rogiers, dat o.a. in de Kouterkerk en in het Lokerse Emiliani-instituut werd opgevoerd.

Onoré De Vijlder vertrok van Frank Goetmaeckers idee van 'De plezante klas' uit 79, en liet een tele-tijdmachine verder het werk doen in 'Herrie in de klas', het stuk dat in januari 92 aan de Zeelse jeugd werd gepresenteerd in regie van Georges Van Damme. De acteurs waren : Kurt Rogiers, Annelies Gijsens, Mark Roels, Katrien Rogiers, Wendy Kesteleyn, Nathalie Du Mesniel, Tijn Dauwe, Stefan De Clerck, Evi Pletinck, Michael De Wilde, Filip De Koning, Debora Bellanca, Carolien Van Acker en Kristien De Vijlder.

E 92-93

Voor het lustrumjaar 92-93 heeft het jeugdtoneel twee produkties in petto : voor de kinderen wordt in januari een gloednieuwe bewerking van Onoré De Vijlders 'De drie sleutels' gespeeld (regie : Ives De Wilde), met weer heel veel kinderen, en in april kunnen de jeugdtoneelacteurs (die graag bij het 'groot toneel' meespelen, maar daar niet steeds voldoende gelegenheid toe hebben) hun talent tonen in de avondproduktie voor volwassenen, 'Leonce en Lena' van Georg Büchner, in regie van Philippe Lepez.

Bijlage 2 : De stukken sinds 1955 : (JTR staat voor Jeugdtheater Rhetorika)

- 1955 : De molen van Sanssouci (Otto Harting-Van Rijswijk)
Dolle Hans
- 1956 : De gebroeders Kalkoen (Gerard Nielen)
De vrome leugen (Jacques Ballings)
- 1957 : De dorpspoëet (Jacques Ballings)
Centrumgarage (Joop Spit en Henk Bakker)
- 1958 : Arsenicum en oude kant (Joseph Kesselring)
Adel in livrei (Henk Bakker)
- 1959 : De tractor (F.J. Kemp)
Verdwijningen en verschijningen (H.M Planten naar Herbert Mupy)
- 1960 : Tien kleine negertjes (Agatha Christie)
Gaslicht (Patrick Hamilton)
- 1961 : Moordromance (Ian Stuart Black)
Niets dan de waarheid (Frans Cools)
- 1962 : Het huis van de nacht (Thierry Maulnier)
Ahasverus (Ivan Jelakowitch, pseud. van Herman Heyermans)
De tocht naar het duister (Eugene O'Neill)

Dieven en Diplomaten

Komisch spel in drie bedrijven door Oscar Ferket en Pieter de Prins.

Regie: PAUL HAEMELINCK.

PERSONAGES :

JEAN-BAPTISTE AIMAR
JEAN AIMAR
NICOLE AIMAR
ADELLE MARTON
JACKY AIMAR
MARIE-CLAIRE JURION
PRINS OSPICAR
LOUIS BARROUILLE
SUZANNE LEGAL
POLITIEBMAN

René Van de Velde
Paul Haemelincx
Arlette De Donder
Annie Huysman
Etienne Janssens
Jeanine Veldeman
Tony Van Poeck
Paul Permentier
Margriet Van Malderen
André Van Onderbergen

Eerste bedrijf : 's ochtends.

Tweede bedrijf : 's avonds.

Derde bedrijf : 's nachts.

— PAUZE NA HET EERSTE BEDRIJF —

Souffleur : Jean Verest.

Decor : Michel Van Wiele en Antoine Van Malderen.

Belichting en geluid : Frans Hofman en Frans Van den Berghe.

Grime : Godfried Verheirstraeten en Paul Haemelincx.

DIEVEN EN DIPLOMATEN

De financiële toestand in het modern artiesten-huishouden van Jean Aimar is niet schitterend. Er valt nog heel wat af te betalen op de nieuw gekochte meubelen en zoals dat gaat bij artiesten blijft de acteur Jean na de vertoning eens plakken.

Zijn echtgenote Nicole heeft het nogal te verduren, want buiten haar artiest is ze nog in 't bezit van een tweede origineel exemplaar!... de gekke grootvader Jean-Baptiste Aimar die zich heel gelukkig een groot president waant.

Wat moet er nu gebeuren, nu het toneelseizoen ten einde is en er geen inkomsten maar wel nog uitgaven zijn.

Een stel diplomaten brengen de uitkomst!... Maar!... vergeten rekening te houden met de grootvader-president, de tante en de oom, die hun daarin zeker niet helpen, maar in ieder geval voor de nodige charme in dit stuk zorgen.

'Dieven en diplomaten' voorjaar 63

- 1963 : Dieven en diplomaten (Oscar Ferket en Pieter De Prins)
 Valstrik voor een man alleen (Robert Thomas)
- 1964 : Blaffen tegen de maan (Dimitri Frenkel Frank)
- 1965 : Mist (Isidoor Van Den Berghe)
- 1966 : Judas Isch-Karioth (J.L. Walch)
 Het Chinese landhuis (Marion Osman en James Corbet)
- 1967 : De modelechtgenoot (Avery Hopwood)
 En waar de ster bleef stille staan (Felix Timmermans)
- 1968 : Elckerlyck (Petrus Van Diest, bew. Herman Teirlinck)
 Drie dagen heere (Herman Teirlinck)
- 1969 : Oscar (Claude Magnier)
 Nana (Staf Knop)
 Spinoza (Dimitri Frenkel Frank)
- 1970 : Nu noch (bewerking Isidoor Van Den Berghe)
 De bank der minne
 Drie dagen heere
 Ik ben er en ik blijf er (Jean Valmy en Raymond Vincy)
- 1971 : Het huilen verleren ze niet (Fritz Danckaert)
 De minnaar van mevrouw Vidal (Louis Verneuil)
- 1972 : De nacht van de zestiende januari (Ayn Rand)
 Baby Hamilton (Anita Hart en Maurice Braddell)
- 1973 : Een harlekijn voor Flip (Frans Cools)
 Nu noch
 Blaise (Claude Magnier)
- 1974 : JTR Repelsteeltje (Eddy Picavet)
 Carlotta (Miguel Mihura)
 JTR Jawel, het ondeugende varkentje (Johanna De Borger)
 De vossejacht (Hugo Claus)
- 1975 : JTR Tijn Uilenspiegel en Doornroosje
 Als ma van huis is (Félicien Marceau)
 Van de brandkast in de hangkast (Michel André)
- 1976 : Het jaar van de cup (Jason Miller)
 JTR Jeugd of Gelukkige dagen (Claude Puget)
 Wanneer trouw je met mijn vrouw ? (Jean-Bernard Luc en Jean-Pierre Conty)
- 1977 : JTR 30 seconden liefde (Aldo de Benedetti)
 JTR Acteur te weinig (Onoré De Vijlder)
 Klacht tegen onbekende (Eddy De Vries)
 Paus van Hagendonck (Gaston Martens)
- 1978 : JTR De pop van Amedee (Onoré De Vijlder)
 Komaan kameraad (Ray Cooney)
 JTR Charlies Clubhuis (Frank Goetmaeckers)
 Het dorp der mirakelen (Gaston Martens)

- 1979 : JTR De plezante klas (Frank Goetmaeckers)
 Montserrat (Emmanuel Roblès)
 Prochievrijers (Gaston Martens)
- 1980 : JTR Zwerver (Onoré De Vijlder)
 Sassafras (René de Obaldia)
 Stuur me geen bloemen (Norman Barasch en Carroll Moore)
 JTR Acteur te weinig (Onoré De Vijlder)
- 1981 : JTR De hoedenteller (Onoré De Vijlder)
 Het dagboek van Anne Frank (Frances Goodrich en Albert Hackett)
 JTR Kinderen op de planeet Mars-e-pein
 Kaviaar of spaghetti (Giulio Scarnacci en Renzo Tarabusi)
- 1982 : JTR De drie sleutels (Onoré De Vijlder)
 Dood van een handelsreiziger (Arthur Miller)
 Leentje uit het Hemelrijk (Gaston Martens)
 JTR De zwarte hand in het bloemenrijk
 Zeel, hoeveel joar es 't geleen ? (Frank Van Mossevelde)
- 1983 : JTR De pop van Amedee (Onoré De Vijlder)
 Zeel, hoeveel joar es 't geleen ? (herneming)
 Mirandolina of De herbergierster (Carlo Goldoni)
 JTR Toon je tanden, sire !
 Het meisje van Andros (Charles Cordier en Pierre Soetewey naar Terentius)

Ook de burgemeester steunt de kabouters van het jeugdtheater !

- 1984 : JTR Kabouters in de stad (Lode Cantens)
 Eén vlog over het koekoeksnest (Dale Wasserman naar Ken Kesey)
 JTR De vrolijke robot
 De bruiloft (Bertolt Brecht)
- 1985 : JTR De rattenvanger van Hamelen (Gaston Van der Gucht)
 De krukken (Marcel Lambrechts)
 JTR De zandmannetjes
 Een vlo in het oor (Georges Feydeau)
- 1986 : JTR De schoorsteenput (Hedwig Cooremans)
 De rechtvaardigen (Albert Camus)
 JTR De gouden scepter
 Paradijsvogels (Gaston Martens)
- 1987 : JTR Leve Knollebol ! (Onoré De Vijlder)
 Een inspecteur voor u (John Boynton Priestley)
 De Spaanse vlieg (F. Arnold en E. Bach)
 JTR Sneeuw witje
- 1988 : JTR De heksenschool (Onoré De Vijlder naar Henri Van Daele)
 Ons stadje (Thornton Wilder)
 De leeuwerik (Jean Anouilh)
- 1989 : JTR De maanezel (Karel Verleyen)
 De loze vink (Jan Christiaens)
 De ingebeelde zieke (Molière)
- 1990 : JTR Jimmy's jokers (Onoré De Vijlder)
 Peegie (Willem Denijs, Willem Putman, Frank Van Mossevelde)
 Victor of De kinderen aan de macht (Roger Vitrac)
- 1991 : JTR Toma op de planeet Luks (Geert Braem naar Herman Van Veen)
 Als ik de lotto win (Ruud De Ridder)
 De familie Toth (Istvan Orkny)
 JTR Het gebeurde in die dagen
- 1992 : Victor of De kinderen aan de macht (herneming)
 JTR Herrie in de klas (Onoré De Vijlder)
 De kinderen van Eduard (Marc-Gilbert Sauvajon)
 Madame Valentine (Stef Vancaeneghem)
- 1993 : JTR De drie sleutels (Onoré De Vijlder)
 Leonce en Lena (Georg Büchner)
- 1994 : (gepland) Pygmalion (George Bernard Shaw)

1/60 "Victor". Landjuweel 1991-92

[Signature]

De Landjuweel-ets voor Victor

Bijlage 3 : de werken die bij het samenstellen van dit artikel werden geraadpleegd

N.B. Waar geciteerd werd uit oude documenten, werd spelling, woordvorming en soms zinsbouw aangepast, teneinde de lectuur anno 1993 niet al te zeer te bemoeilijken.

‘Schets eener geschiedenis van de gemeente Zele’ - Honoré Staes - originele uitgave : 1883, heruitgave door de Heem- & Oudheidkundige Kring Zele 1969

‘Het brevier der Belgen’ - Louis Verniers, vertaler Jan De Herdt - Uitgeversfirma A. De Boeck 1947

‘De Vlaamse letterkunde van 1780 tot heden’ - R.F. Lissens - originele uitgave : 1953 - anastatische herdruk door Elsevier-Sequoia 1974

‘Zele en zijn geschiedenis’ - Frans Michem - Uitg. Standaard-Boekhandel 1957

‘Schets van de Nederlandse letterkunde’ - De Vooy & Stuiveling - 1e uitgave 1958 - nieuwe druk Wolters-Noordhoff 1976

‘Politieke geschiedenis van België’ - T. Luykx - 1e uitgave 1964 - 4de herziene en bijgewerkte uitgave Elsevier 1977

‘Zele in oude prentkaarten’ - Etienne Quintyn - Europese Bibliotheek 1972

‘De Vlamingen, een volk in beweging, een natie in wording’ - Manu Ruys - Lannoo 1973

‘Het Koninklijk Landjuweel’ - Fernand Bekaert - tekst gepubliceerd in de programma’s van het ‘Festival van het Amateurtoneel 1976’ - 1976

‘Kroniek van mensen en dingen te Zele : Boek I : 1848-1924’ - Frans De Loose - eigen uitgave 1979

‘Zele zoals vroeger’ - Maurits De Vuyst - Uitgeverij Ten Bos 1981

‘Tussen pletwals en bookhamers (Zele 1940-45)’ - Etienne Quintyn - Reinaert uitgaven 1981

‘Kroniek van de mensheid’ - eindredactie Maarten Valken - Elsevier 1986

‘Bewogen jeugd - Vlaanderen 1830-1895’ - Lieve Gevers - Davidsfonds 1987

‘Ze le tijdens de grote oorlog’ - Etienne Quintijn - Samkoburo 1987

‘Het amateurtoneel en de Vlaamse renaissance in de 19e eeuw’ - Flor Demedts - referaat gehouden te Gent op 17-5-92, tekst gepubliceerd in het ‘Driemaandelijks vormings- en informatieblad van het Koninklijk Nationaal Toneelverbond van België - nr. 4’ okt./nov./dec. 1992

en verder mondelinge bronnen, en verslagen van vergaderingen, kasboeken, programma’s, brochures, partituren, correspondentie, en documenten allerlei uit het archief van ‘Theater Rhetorika’

FRANK VAN MOSSEVELDE

Het nieuwe logo van Rhetorika

Vijftien jaar naaldkant in Zele

EEN SPROOKJE

Onder deze titel startte onze jubileumuitgave van dit laatste jaar naaldkant. Niemand, en ik zeker in de laatste plaats, had gedacht dat, wanneer ik op 15 september 1977 de naaldkant in Zele startte, er een zo grote dimensie zou aan gegeven worden. Niet alleen in Zele, maar over heel Europa en ver daarbuiten, is de totaal verloren gegane naaldkant weer een begrip geworden. Klein aangevangen is de Zeelse Artistieke School voor Kunstnaaldkant de best bekende voor de hele wereld geworden. Wij zijn terecht fier dat meer dan vijfduizend leerlingen in Zele en elders van ons les hebben gekregen. Een totaal overzicht werd ieder jaar in het jaarboek van de Heem- en Oudheidkundige Kring gegeven : de verplaatsingen, de tentoonstellingen met de bijgewoonde openingen ervan, de lessenreeksen in binnen- en buitenland, de voordrachten en de congressen, ieder jaar terug te vinden in onze jaarboeken.

Maar misschien is het toch wel belangrijk ook dit jaar hieraan toe te voegen als blijde gebeurtenis, de 80 jaar van onze oudste lerares en het prachtige bord dat haar bij die gelegenheid door de leerlingen werd geschonken.

Op 30 januari was er de opening van de vijfde Kantbiënnale in Brussel; wij brachten een bezoek met een 20tal leerlingen.

Kantatelier Eisden werd opgericht door twee van onze leerlingen. Het was ons een bijzonder groot genoegen bij de opening te kunnen aanwezig zijn, en dit op zaterdag 22 februari, om er de werken van deze leerlingen te kunnen bekijken.

Het Nederlands textielmuseum in Tilburg pakte uit met een bijzondere tentoonstelling van lappendekens. Hier werd textiel en kant tot één geheel verwerkt en konden wij onze kennis weer wat vergroten. Zegt het oude spreekwoord niet "men is nooit te oud om te leren"?

Een bezoek aan het Sterckshof op 23 maart was ook weer de gedroomde gelegenheid om onze kennis bij te werken.

Wij waren aanwezig in het beursgebouw van Eindhoven op 28 en 29 maart voor de 4^e Internationale beurs van "Kantekraam en Berengoed"

Op 3 april was er de opening van de tentoonstelling in Hoeselt.

Wij waren te gast op de tentoonstelling in Zemst op 20 juni.

Wij vierden het 15-jarige bestaan mee van kantclub 't Kloefje op 1 mei in Lommel.

Op zondag 31 mei brachten wij een bezoek aan Kantjuweel ter Kerkhoek in Olsene en diezelfde dag nog in Gent aan de Gentse Kantakademie.

Op 24 mei was er nog het bezoek van 't Verloren Uurtje in Meise.
Op 27 mei hadden we een opendeurdag ingericht in Hamont bij onze oud-
leerlingen ; zoiets kent steeds een groot succes en wij mochten ons dan ook
in de komst van talrijke bezoekers verheugen.

Enkele van onze leerlingen stelden tentoon in Berlare op 6 juni.

Bijna zou ik een gans bijzondere tentoonstelling vergeten die ons nochtans
bij de opening bijzonder boeide, namelijk : "Beverse Kant verwerkt in
Nederlandse mutsen" in het kasteel van Cortewalle in Beveren. Zo komen
wij stilaan aan de 9° Internationale Kant- en Handwerkmarkt.

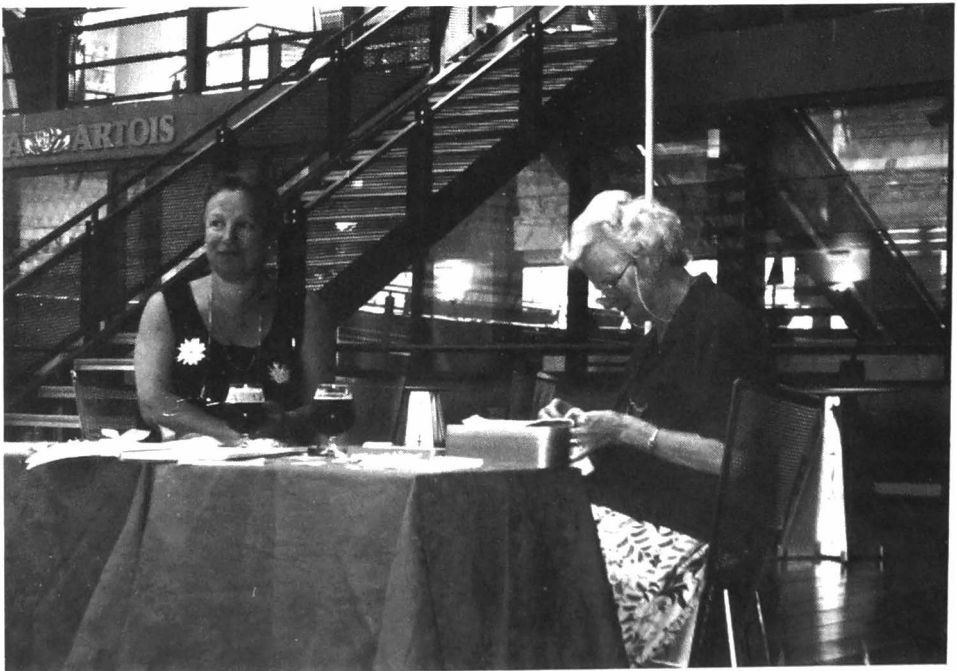
Deze gebeurtenis beschrijven is zeker niet meer nodig. Het aantal bezoekers
groeit stelselmatig ieder jaar en ook de hoeveelheid van de standen en de
kwaliteit ervan.

Van juni tot 18 oktober was er de tentoonstelling in het Sterckshof van "La
Belle Epoque". Wij waren er niet alleen voor de opening maar brachten ook
later met een groep leerlingen een bezoek.

22 juli 1992.

Dit wordt een speciale dag en ook een speciale week, immers die dag gaat
de reis naar Spanje met Sevilla als einddoel.

Door mevrouw De Saedeleer werd in overleg met de Vlaamse Gemeenschap
een plan opgesteld om 40 van de beste Belgische kantwerksters ons land te
laten vertegenwoordigen op de werelddtentoonstelling in Sevilla.

Week na week vertrokken dus 38 kloskantwerksters naar deze gebeurtenis. Alleen de Artistieke School voor Kunstnaaldkant werd aangezocht om de naaldkant te vertegenwoordigen gedurende een week.

6.20 u Vertrek op Zaventem. Aankomst in Sevilla 8.30 u.

Temperatuur 46° in de schaduw.

De gebeurtenissen beschrijven van iedere dag is een onmogelijke taak, iedere dag was anders, maar het aantal bezoekers was enorm.

Wij weten dat er tijdens de tentoonstelling 5.000.000 bezoekers waren, en daar hebben wij dan ook ons deel van gehad.

Het Belgische paviljoen, als 5° geklasseerd, was dan ook een zeer grote trekpleister.

”Er zijn verschillende boeken met handtekeningen en commentaar bij de prestaties van de kantwerksters en eentje hiervan wou ik toch aanhalen :

Deze keer zijn de kantwerksters mijn geburen, en als ik van boven naar beneden kijk, zie ik steeds weer dat centrale aantrekkingspunt in de patio, gevormd door twee vaardige dames met HEEL VEEL bewonderaars. Dit is de beste kantpromotie sedert jaren met een venster op de wereld. Van harte : M. De Grauwe.”

Het werd geschreven door Marcel De Grauwe, Hoofd van de dienst promotie voor buitenlandse handel, op 24-7-92.

Eén onzer Vlaamse bezoekers maakte er het volgende van :

“Dames, doe zo verder, wij zijn fier dat U ons volk eer aandoet ...”

En wat gezegd van het volgende :

“Ugge, Ugge, Ugge

buiten is het voor te suffen

over binnen kunnen we enkel bluffen.”

Ook anderen lieten zich niet onbetuigd:

“Your work is very beautiful - Canada.”

“Quel magnifique travail de patience...”

“Felicitaciones, vos mains sont extraordinairement maravillioso...”

“Een prachtpromotie voor ons Vlaanderland...”

Handtekeningen uit alle hoeken van de wereld, een onvergetelijk gebeuren en een prachtkans voor onze naaldkant.

12 Augustus, kantwerksterdagen in Brugge.

Soms raken de blaadjes met aantekeningen wat door mekaar en zijn ze ook niet altijd precies op datum geklasseerd. Daardoor gebeurt het dan wel eens dat een nochtans gewichtige gebeurtenis eerst later vermeld wordt. Nochtans wil ik U de volgende niet onthouden:

Van 27 juni tot 16 augustus was er een tentoonstelling in TULLE - Frankrijk. Wij hadden in dit *Festival International de dentelle* een ereplaats. Niet

alleen werden wij uitgenodigd (op kosten van het stadsbestuur) in een pracht-hotel, maar er was ook een onvergetelijk avondmaal te onzer ere en als bedanking voor de medewerking.

We zijn reeds uitgenodigd voor het Festival, volgend jaar. Kant vormt in vele landen de basis voor vriendschap en genegenheid.

Van 21 tot 23 augustus is er het *Internationale Congres voor de kant* in Utrecht. Voor de vijfde opeenvolgende maal werd I. Boone er tot Internationaal Raadslid verkozen.

Op 3 september : opening van de tentoonstelling "De geschiedenis van de kant in de mode van de 16° eeuw tot op heden" in de Commanderie St. Jan in Nijmegen.

11 september:

19.30 u: opening in de raadszaal van het gemeentehuis in Zele van de tentoonstelling : 15 jaar Naaldkant in Zele. EEN SPROOKJE !

De raadszaal was afgeladen vol en wij mochten ons verheugen in de aanwezigheid van heel wat prominenten:

Minister N. De Batselier, Vice-eerste minister van de Vlaamse Gemeenschap.

De heer Neve De Mevergnies, secretaris van Hare Majesteit de Koningin.

Mevrouw Rita Buyst, secretaresse van de Heer Gouverneur van Oost - Vl.
Senator Et. Cooreman.

De heer burgemeester, heren schepenen en voorzitter O.C.M.W.
De voorzitter van de cultuurraad en anderen.

Reeds bij de aanvang was het duidelijk dat dit een grootse viering werd : niet alleen de prachtig opgezette tentoonstelling met werken van de leerlingen, maar ook de belangstelling was enorm.

De tentoonstelling gaf een overzicht van de 15 jaar werking met affiches van de voorbije jaren. Maar ook de tentoongestelde werken, verzorgd en tot in de puntjes afgewerkt, toonden de opgang van de school.

In deze tentoonstelling was duidelijk te merken dat er gedurende jaren hard werd gewerkt, de vruchten werden geplukt van de vele bezoeken aan tentoonstellingen in binnen- en buitenland.

Wij hadden onze vrienden van Hongarije op bezoek, alsmede een oud-leerlinge uit Engeland die de moderne toer opging.

Wanneer wij op dinsdag 15 september de verjaring afsloten, konden wij tevreden zijn en zeggen: het was geslaagd.

Hierbij rest zeker nog een woordje van dank voor de H.O.K. die, zowel door zijn geldelijke bijdrage als door de steun die wij mochten ondervinden,

mede onze prachtige vereniging heeft in stand gehouden.

In het bijzonder de voorzitter, de ondervoorzitter, die steeds op een originele en passende wijze de openingen verzorgde en voor die kleine “final touch” bij de secretaris.

Onze dames stelden tentoon in Hamme op 24 en 25 oktober.

Wij hadden nog een algemene vergadering in Marche-en-Famenne op 10 oktober voor de Nationale Kantorganisatie.

Om de maand oktober te besluiten was er nog een bezoek aan IJzendijke met kant in streekmutsen, en een bezoek aan het Lierse centrum voor textiele kunsten.

Onze Franse vrienden gingen wij begroeten bij de opening van de tentoonstelling “Kanten uit Bayeux” op vrijdag 30 oktober in het Abtenhuis in Geraardsbergen.

Op zaterdag 7 november woonden wij de opening bij van de hobbybeurs in Vlierzele en op 15 november de modeshow van kant in de retromode in Ledeberg.

Vergeten wij de kantcursussen niet die werden gegeven in Aalst, Mechelen en Hamont.

Weekcursussen in Frankrijk en Zwitserland.

Wij besluiten dit harde werkjaar met onze jaarlijkse algemene vergadering op 22 december en bouwen hierop zoals ieder jaar ons Kerstfeestje, een jaarverslag en de vooruitzichten voor 1993.

Voor de Artistieke School voor Kunstnaaldkant,

De voorzitter
Irma Boone

OOSTENRIJK - FRANKRIJK - OOSTENRIJK - FRANKRIJK (1792 - 1795).⁽¹⁾

Eerste Deel

I. DE EERSTE FRANSE VEROVERING (NOVEMBER 1792 - MAART 1793).

A. De Fransen veroveren de Nederlanden. (2)

1. De toestand in het land.

De Oostenrijkse restauratie had in het land een ongeneeslijke misnoegdheid doen ontstaan en een felle haat tegen de Oostenrijkers. Deze gevoelens werden nog verhevigd door de talrijke Franse agenten die het land overstroomden en door hun behendige propaganda de hoop op bevrijding wisten levendig te houden. Ook de naar Frankrijk gevluchte leiders van de opstand wakkerden uit Rijsel, Douaai en Parijs de gisting in het land aan. Te Parijs hadden de ballingen het *Comité des Belges et Liégeois unis* gesticht en, gesteund door de Franse minister van Buitenlandse Zaken Dumouriez (3), ijverden ze voor een onafhankelijke Belgische republiek.

2. Frankrijk verklaart Oostenrijk de oorlog.

Op 20 april 1792 verklaart Lodewijk XVI de oorlog aan Oostenrijk. Het volk, helemaal in beslag genomen door de zorgen voor het dagelijks bestaan, onderging dit nieuws totaal apatisch. Bij de andere standen wekte het tegenstrijdige gevoelens op. De progressistische democraten stelden hun hoop en vertrouwen in de Franse republiek (4), de konservatieve Statisten zagen de komst van de Fransen eerder met vrees tegemoet. De edelen voelden niets dan wantrouwen en misprijzen voor de revolutie, de geestelijkheid zag de goddeloze Fransen met vrees en angst het land binnenvallen.

---

(1) Zie HOK, Jaarboek 20, 1989, p. 21 - 49 en Jaarboek 22, 1991, p. 17 - 40.

(2) Zie hierover S. Tassier, *Histoire de La Belgique sous l'occupation française en 1792 et 1793*, Brussel, Falk, 1934 en H. Pirenne, *Geschiedenis van België*, Nederlandse vertaling, Brussel, La Renaissance du Livre, Boek V. De Franse verovering, p. 283-348.

(3) Charles Francois Dumouriez, geboren te Kamerijk, Franse generaal, overwinnaar bij Valmy en Jemappes, veroverde België. Vooraleer de Conventie, d.i. de Nationale Vergadering, hem uit zijn bevel kon ontzetten, liep hij over naar de vijanden van Frankrijk en trad in dienst bij Engeland. (1739-1824).

(4) Louis XVI was intussen vervallen verklaard en zou op 21 januari 1793 onthoofd worden.

3. Frankrijk valt de Nederlanden binnen.

De Oostenrijkers hadden zich op de verwachte inval goed voorbereid : de Nederlanden waren verdedigd door een leger van 30.000 man, niet zo talrijk, maar echte keurbenden onder voortreffelijke aanvoerders, Bender, Clerfayt en Beaulieu.

Op weg sinds 27 oktober, verschijnt Dumouriez voor de heuvels van Jemappes en verslaat op 6 november de Oostenrijkers van Bender, die zich ordelijk weet terug te trekken. Het was een overwinning niet door tactische manoeuvres afgedwongen, maar door het onstuitbare elan van een entoesiast, maar slecht uitgerust en gedrild leger.

Op 7 november erkenden de Oostenrijkers hun nederlaag en ontruimden Brussel.

Op 14 november deed generaal Dumouriez er zijn intrede onder algemene geestdrift.

Met verwondering en bewondering zag de bevolking deze jeugdige soldaten voorbijstappen, in hun haveloos uniform, sommigen zelfs in lompen en met als enig schoeisel met hooi gevulde klompen..

Het Oostenrijkse leger, intussen tot 18.000 man geslonken, ontruimde langzaam het land. Op 23 november verovert generaal Miranda (5) de citadel van Antwerpen en op 2 december neemt Valence deze van Namen in. Alleen op de vesting van Luksemburg wappert nog de Oostenrijkse vlag.

B. De Fransen in Vlaanderen.

1. Een eerste mislukte inval.

Reeds in juni 1792 waren de Fransen onder generaal Luckner (6) met 10.000 man West-Vlaanderen binnengevallen. Op 17 juni veroverde hij eerst Menen, verdedigd door 43 man, en dan Kortrijk, door 1.000 man verdedigd. Maar toen hij zich frontaal en op zijn flanken bedreigd zag door de Oostenrijkse legers van Beaulieu, La Tour en Clerfayt, gaf Luckner op 30 juni zijn veroveringen prijs, na eerst de omgeving van Kortrijk in brand gestoken te hebben. (7)

---

(5) Francesco Miranda, geboren in Mexico, diende als generaal in het Franse revolutionaire leger. (1759-1816).

(6) Nicolas Luckner, Maréchal de France, Kommandant van de Armée du Nord in 1792. Later gehalsrecht (1722-1794).

(7) P. Verhaegen, *La Belgique sous la domination française 1732-1814*, Brussel - Parijs, 1922 K.I. p. 87.

2. Reactie in Zele.

Op 20 juni 1792 vergaderen “*de wethouderen benevens notable ende gegoede van de prochie van Zele*” om zich over deze inval te beraden. Dat reeds drie dagen na de val van Kortrijk het nieuws tot Zele is doorgedrongen en dat erover beraadslaagd wordt, bewijst dat men voortdurend op zijn hoede is en alert op de gebeurtenissen inspeelt. In zijn resolutieboek noteerde de greffier : (8)

“Actum 20e juni 1792. In vergaederinge van wethouderen benevens notable ende gegoede der prochie van Zele.

Ten voornoemden daege gerapporteert sijnde dat de fransche troupen eene invasie hebben gedaen binnen de provintie van Vlaenderen tot sooverre selfs dat sij hun alreeds hebben geëmpareert van de steden Meenen, Corterijck, Furne & Iperen, ende dat het te beduchten is dat sij poogingen sullen doen om voorders het landt in te dringen, in welck geval men soude connen geëxposeert wesen aen contributien, leveringen van fouragien als andere noodwendigheden, soo & gelijk gemeijnelijck in oorlogetijden gebeurt, & dat in cas sulcx te weijgeren de prochie soude geëxposeert connen worden aen menigvuldige rampen, ‘tsij bij executie militaire als andersints ; omme alle welcke te prevenieren & soo vele mogelijk de prochie van alle buitenspoorigheden te bevrijden, is geresolveert aen de passerende troupen, soo oostenrijcksche als fransche, te besorgen alle noodwendigheden de gonne sij sullen exigeren, altijd menagerende soo vele doendelijck d’ intres-ten der prochie.

Aldus geresolveert date ut ante.

(Getekend:) *J.I. De Haeck, J.B. Van Eetvelde, J. Van Langenhove, Pieter D’heer, J.B. Blancquaert, B. De Vijlder, J. Roels, Egidius Van Mele.”*

Door ondervinding geleerd prediken ze de uiterste omzichtigheid in de omgang met de troepen van beide zijden en het inwilligen van alle eisen naar voeder en andere behoeften. Het is geraden een welwillende neutraliteit te betonen om erger te voorkomen. Inderdaad, zij zijn het gewoon geworden door voorbijtrekkende troepen gebrandschat te worden. De uniformen veranderen wel, maar de soldaten die ze dragen zijn allemaal dezelfde.

3. De echte inval.

Op 7 november, dus gelijktijdig met de inval van Dumouriez in Henegouwen, valt een kolonne van *de Armée du Nord* onder generaal La Bourdonnay West-Vlaanderen binnen. (9) Nergens ontmoet hij tegenstand. Reeds

---

(8) RAB (Rijksarchief Beveren). Zele Oud 809. Resolutieboek 1755-1795, f° 80 R°.

(9) La Bourdonnay - (François Régis de) comte de la Bretèche 1767-1839. Emigreerde in 1791.

op 11 november beleeft Dendermonde de aankomst van de 600 man sterke divisie van de *Armée du Nord* onder generaal La Marlière. Ze doen hun intrede als "*amis et concitoyens*" en worden door de bevolking, de geestelijkheid voorop, met open armen ontvangen. Luid weerklinkt overal de kreet "*Willekom de verlossers, vivat de Franschen!*"

Op 19 november, om 5 uur in de namiddag, volgt de officiële overgave van de stad aan de Fransen.

Intussen had generaal la Bourdonnay met de hoofdmacht van zijn *Armée* op 12 november zijn intrede gedaan te Gent. Ook hier kwamen de Fransen als vrienden en medeburgers, ook hier onthaalden de burgers hun "*bevrijders*" op luid gejuich en vivatgeroep. (10)

Het zou hun nog zuur opbreken.

C. Een onafhankelijke Belgische Republiek ?

1. De plannen van Dumouriez.

Bij de verovering van het Belgische grondgebied had Dumouriez geenszins de bedoeling het land te annexeren. Hij richtte een oproep tot de bevolking om, zich beroepend op het zelfbeschikkingsrecht der volkeren, zich een grondwet te geven naar het Franse model. Het te bereiken doel was de stichting van een onafhankelijke Belgische republiek.

Reeds op 8 november, dus twee dagen na de overwinning bij Jemappes, richtte hij daartoe een proklamatie tot het volk. Hierin verklaarde hij de oude bestuursvorm voor vervallen en nodigde hij de bevolking uit in de plaats *provisioneerende representanten* (représentants provisoires) te verkiezen in afwachting dat ze een definitieve staatsvorm zouden kunnen kiezen.

2. Uitvoering te Zele.

Van uit het hoofdkwartier te Antwerpen verspreidde generaal Miranda op 4 december de tekst van de oproep van Dumouriez en gaf meteen het bevel tot de uitvoering over te gaan.

Bij de ontvangst van deze brief kwam te Zele de weth in spoedvergadering bijeen; "*Van wegens den generael Dumouriez aen Wethouderen der prochie van Zele toegekomen sijnde sekeren brief de daete vierden december 1700 twee entnegentigh, draegende last ende bevelen van sonder uijstsel voor het gemeijnbest ende tot onderhoudt van de publicque ruste door het vrijvolck*

---

(10) A. Blomme, *Chroniques de Termonde, Dendermonde*, A Deschepper-Philip^s, 1900, III, p. 257.

*te verkiesen hunne representanten binnen dese prochie, omme daeruijt voor-
ders te formeren ende bij de selve representanten verkoosen te worden op
de beste ende bequaemste wijze hunne wethouderen, soo ist dat de wethou-
dern voornoemt, in voldoeninge aen de selve bevelen ende tot handhaeving-
ge van het gemeijnebest, benooden hunne medeborgers ten eijnde van hun-
ne keusen der representanten voorseijdt getrouwelijck ende sonder
dissimilatie, emmers bij benoeminge van deugdsaeme, ervaeren ende kund-
dige personen te willen commen overbringen op de naervolgende daegen :
Heycant, Bosch, Wesepoel, Stockstraet, Goeieijnde, Kerck en Helst : mor-
gen den 10en van 9 tot 4 u namiddag.*

Hoeck, Durmen, Langevelde en Mespelaer : den 11en, 9-11 u voorm.

Hansevelde, Huijvelde, Rinckhaut, Veldeken, Dijck : den 12en, 9-4 u nam.

Avermaet, Meirschcant, Cammershoeck : den 14en, 9-12 u voorm.

*Dit verricht sijnde worden alle de gekosene representanten insgelijckx
benoodt tot het verkiesen van wethouderen op saterdagh eerstcommende
van te negen uren tot twelfuren voorm. telckens ter plaetse der ordinaire ver-
gaederinge in de herberge de Swaene.*

Actum in vergaederinge desen 9 en Xbre 1792. (11)

Zowel in het oude resolutieboek als in het nu nieuwe van de representanten vinden we volgend omstandig verslag van deze operaties. (12) Het is heelemaal opgesteld door greffier A. Verwilghen onder de datum 9 december 1792.

a. Verkiezing van de representanten op 10, 11, 12 en 14 december in de Swaene.

“Actum 9en xbre 1792.

*Aen wethouderen der prochie van Zele toegecomen sijnde sekere proclama-
tie van den achtsten 9bre 1792, draegende dat het volck door het onvoor-
sprekelijck recht van de nature het volck is, ‘twelck is den souvereyn, en
dat om te handelen over de belangen met de generaels der legers van de
fransche republicque het moet beginnen met daedelijck te kiezen van het
magistraet; bij welcke oock gevoegt was bij forme van copie autenticq seke-
re missive van den lieutenant generael en chef van de belgieksche legers
Miranda, gedagteeckent in het quaertier generael tot Antwerpen in daete
vierden december 1792, waerbij gelast wierd dat, tot onderhoudt van het*

---

(11) RAB. Zele Oud 15. Briefwisseling 1790 - 1793.

(12) RAB. Zele Oud 809. Resolutieboek 1755-1795, f° 81R°-82V°. Zelfde tekst in RAB. Zele Oud 838. Resolutieboek der representanten der prochie van Zele 1792 - 1793, f° 4 R°-5 V°.

goed order & ruste, het noodigh was te kiezen representanten, & bij gevolge te procederen sonder eenigen uijtstel tot benoeminge der magistraeten en andere bediende ; van alle welke gedaen zijnde de publicatie & t'eijndies door den greffier signant aen de ommestaenders eene corte uijtlegginge & hun voorenghouden dat alle deselve keusen moesten geschieden sonder dissimilatie van persoonen, tot welsijn van het gemeijnebest & onderhoudt van hunne gerechtigheden; welcken volgende de volckeren bij kerckgebodt benoodt sijnde geworden tot het kiezen hunne representanten, hebben de selve bij wijcken vergaedert geweest op den thienden, elfsten, twelfsten ende veerthienden dito december, bij pluraliteijt van voijsen gekosen voor representanten de naervolgende borgers, te weten :

<i>Gillis Van Melle</i>	<i>lantsman</i>	<i>Heijcant</i>	(notable)
<i>Jacobus Coene</i>	<i>lantsman</i>	<i>Bosch</i>	(notable)
<i>Judocus Ign. Van Uijfanghe</i>	<i>lantsman</i>	<i>Wesepoel</i>	(notable)
<i>Gillis Van Uijfanghe</i>	<i>lantsman</i>	<i>Stockstraet</i>	(raadslid 1810)
<i>Joannes Van Rillaer</i>	<i>weever</i>	<i>Cauter</i>	
<i>Paulus Van Driessche</i>	<i>lantsman</i>	<i>Driesch</i>	
<i>Jacobus Van Handernove</i>	<i>huijvetter</i>	<i>Dorp</i>	
<i>Jan Baptist Martens</i>	<i>notaris</i>	<i>Dorp</i>	
<i>Marcellus Roels</i>	<i>lantsman</i>	<i>Helst</i>	
<i>Joseph De Caluwe</i>	<i>lantsman</i>	<i>Hoeck</i>	(raadslid 1822)
<i>Jan Baptist Landuijt</i>	<i>lantsman</i>	<i>Durmen</i>	(notable)
<i>Jacobus Roelandt</i>	<i>lantsman</i>	<i>Mespelaer</i>	
<i>Ludovicus Jos. Van Driessche</i>	<i>lantsman</i>	<i>Langevelde</i>	(officier municipal 1796)
<i>Jacobus Francis Roels</i>	<i>lantsman</i>	<i>Hansevelde</i>	(notable)
<i>Guillielmus Stappar</i>	<i>coopman</i>	<i>Huijvelde</i>	
<i>Jan Baptist Van Driessche</i>	<i>lantsman</i>	<i>Rinckhaut</i>	
<i>Joannes Frans Van Driessche prs</i>	<i>lantsman</i>	<i>Veldeken & Dijck</i>	(zoon van Pieter)
<i>Joannes Frans Verdonck</i>	<i>lantsman</i>	<i>Avermaet</i>	(notable)
<i>Cornelis Frans Moens</i>	<i>lantsman</i>	<i>Meirschcant</i>	
<i>Gillis Schepens</i>	<i>lantsman</i>	<i>Cammershoeck</i>	

In de groep van twintig vinden we er 16 die “lantsman” zijn, 1 notariS, 1 koopman, 1 huidevetter en 1 wever. Echte vertegenwoordigers van het “volk” zijn zeker in de minderheid. Dit toont genoegzaam aan dat de bevolking de ware bedoeling van deze verkiezing niet snapte en vertrouwen bleef stellen in zijn oude leiders.

b. Eedaflegging van de representanten en verkiezing van de nieuwe wethouders.

“Naer welcken gedaenen keus de representanten hun hebben begeben op de plaetse ter puijen, alwaer sij ten bijwesen van de volckeren hebben ontloken den volgenden eedt: ik sweire getrouw te sijn aen het vrij & souvereyn volck der prochie van Zele, de vrijheijd & gelijkheijd voor te staen, zoo veel in mij is, en in mijne qualiteijt van provisionelen representant van het gezeijde volck te sullen doen gelijk het gemeijnebeste sal vereijsschen. Actum 15 xbre 1792 als greffier signant. (getekend :) P.A. Verwilghen.

Alle hetwelke verricht zijnde, hebben de voornoemde represtanten met pluraliteijt van voijsen voor wethouderen gecosen de naervolgende borgers, te weten:

<i>Bernardus De Vijlder</i>	<i>Helst</i>	<i>lantsman voorschepenen</i>
<i>Jacobus Van Langenhove</i>	<i>Avermaet</i>	<i>lantsman</i>
<i>Pieter D'heer</i>	<i>Hansevelde</i>	<i>lantsman</i>
<i>Josephus Franciscus Van Driessche</i>	<i>Dorp</i>	<i>Licenciaet in de medicijnen</i>
<i>Judocus Goossens</i>	<i>Dorp</i>	<i>rentier</i>
<i>Pieter Francis Landuijt</i>	<i>Durmen</i>	<i>lantsman</i>

Wanneer we deze lijst nader bekijken, zien we dat de mandaten netjes over geheel de prochie zijn verdeeld : twee uit de dorpskom en telkens een uit de Elst, Avermaat, Hansevelde, Heikant en Durmen. Wat hun achtergrond betreft, zijn er drie notabelen bij : B. De Vijlder, schepen 92-95, Pieter D'heer, schepen 89-95 en Pieter Frans Landuyt, schepen in 75 en burgemeester in 77. Vijf zijn van beroep lantsman. Twee nieuwe namen duiken op : de dokter en de rentenier. Het zijn dus weer de gevestigde waarden. Sommigen onder hen zullen we later nog terugvinden, zoals J. D Caluwe, raadslid in 1882 en G. Van Uytfanghe, raadslid in 1810.

c. De nieuwe wet legt de eed af - 16 december ter puie.

Nog steeds in hetzelfde verslag noteert greffier Verwilghen tenslotte hoe de nieuwe wethouders de eed afleggen :

“In consequentie van welken gedaenen keus, de voornoemde wethouderen op den sesthienden dito december vergaedert ende gecompareert zijnde op de plaetse ter puije ordinaire, ter presentie & bijwezen der volckeren hebben ontloken ende gedaen den eedt lujdende zoo volght : Ik sweire getrouw te sijn aen het vrije & souvereyn volck der prochie van Zele & deselve voor

te staen soo vele in mijne macht is, alles te sullen doen 't gonne het gemeijnebest sal verheijsschen, dat ik omme den voorschreven staet ofte ampt te becommen aen niemand iets het minste en hebbe geboden, belooft nochte gegeven, doen bieden nochte geven, dat ick weduwen en weesen soo vele mogelijk sal voren staen & beschermen ende elck ende eeniegelijck, soo vele van mijne wetenschap is, goed & getrouw recht sal doen sonder dissimilatie ofte distinctie van persoonen, alsmede dat ick het secreet van wet-houderen noijt en sal veropenbaeren, emmers alles te doen 't gonne het welzijn ende gelijkformigheid der gemeijnte sal verheijsschen.
Date ut ante. Als greffier signant (get.:) P.A. Verwilghen.

Op 14 december greep een dergelijke verkiezing plaats te Overmere. (13) Te Berlare werden op 10 december vijf provisionele representanten gekozen, allen gekende notabelen. Op hun beurt gingen deze dan over tot de verkiezing van een nieuw gemeentebestuur, met een nieuw Frans woord “municipaliteyt” genoemd. (14)

Ook in deze beide dorpen bleef, zoals in Zele, het bestuur der prochie in handen van de notabelen en gegoeden. Mak en gedwee door eeuwenlange onmondigheid bleef het volk, helemaal in beslag genomen door de zorgen om het dagelijks brood, niet begrijpend en onverschillig toezien.

d. Kantonnale vergadering.

Volgens E. Van Den Breen had er op 20 tot 21 december 1793 een kantonale vergadering plaats te Zele in de Fontein. Daar moesten de representanten van het kanton overgaan tot de aanstelling van zeven leden van het kieskollege van het departement, zestien leden van dat van het arrondissement, twee kandidaten voor het ambt van vrederechter en vier kandidaten voor de vernieuwing van de helft van de kommunale raad. Hier ziet men reeds duidelijk de geleding van het Franse bestuursapparaat : een departement, verdeeld in arrondissementen, op hun beurt verdeeld in kantons.

e. Vergadering van de provinciale representanten van Vlaanderen.

Ook voor een provinciale vergadering werden uitnodigingen verstuurd. Daarop had het Land van Dendermonde twee mannen afgevaardigd. Ze keerden echter onverrichterzake terug, daar de kommissaris van de Nationale Conventie de vergadering had verboden. Daarvan vinden we in het

---

(13) M. Mortier, Overmere en de Boerenkrijg, Tijdschrift van de Heemkundige Kring Overmere, 6e jaargang, 1988, nr 1, p. 10.

(14) E. Van den Breen, Hoe Berlare de geschiedenis beleefde, Eigen uitgave, 1986, p. 82-83.

archief van Zele volgend bericht : (15)

“De burgers D’ hollander ende Mertens, gedeputeert geweest over desen Lande tot de vergaederinge der provintiaele representanten van Vlaenderen, hedent de retour gecommen, hebben gerapporteert dat wegens den commissaris der Conventie Nationael van Vrankrijk, de generaele vergaederinge is gescheijden ende aen de members verboden hun alsnog te assembleren, sijn wij van raede geworden UE van alles een succinct detail te doen, gevolgentlijck versoecken wij van UE maandag den 4en deser UE gedeputeerde in het hoofdcollegie te senden jegens den thien ure voor den noene omme ter materie gesaementlijck dusdaenige resolutie te nemen als het tot welsijn van het land sal vinden te behooren.

Uijt onse vergaederinge den 1en february 1793. (Get. :) De lantsheere.”

Daarmede was de rol van de provinciale representanten ten einde.

3. Einde van Dumouriez’ plannen

Op de dringende oproepen en aanmaningen van Dumouriez om tot de opeenvolgende verkiezingen over te gaan was er in het land op verschillende manieren gereageerd : in de meeste gemeenten van Henegouwen, Namen en Vlaenderen werd er gewillig op ingegaan, maar in Brabant bleef men passief toezien. Toch zou de opzet van Dumouriez mislukken. Oorzaak daarvan was vooreerst het verzet van de Statisten en de geprivilegieerden. Zo zien we hoe alhier de vroegere machthebbers en notabelen de verkiezingen wisten naar hun hand te zetten. Vervolgens was er het onhandig optreden van diegenen die voor de ideeën van de Franse revolutie opkwamen en met hun overdreven propaganda dikwijls het tegenovergestelde resultaat bereikten. De genadeslag voor Dumouriez’ plannen was echter het dekreet van de Nationale Conventie te Parijs op 15 december 1792, waardoor ons land bij Frankrijk werd ingelijfd. Zo werd alles wat Dumouriez reeds bereikt had en wat hij daarna door zijn verdergezette maatregelen nog zou bereiken, met één slag van tafel geveegd. Het dekreet van de Nationale Conventie betekende een totale desorganisatie van het land, nu weerloos overgeleverd aan de brutaalste uitbuiting en aan de willekeur van de machtswellustige gebieders te Parijs.

Weldra zou Zele kennismaken met de nieuwe meesters. Op 22 januari 1793, “*s avonds om seven uren*” zond Hoofdschepen J.F. D’Hollander uit Denendermonde volgende bericht : “*Een bataillon volontaires sal comen logeren te Zele den 23. deser.*” Bij het bericht zat ingesloten de kopie van een brief

---

(15) RAB. Zele Oud 15 Briefwisseling 1790-1793.

gedagtekend op “22 janvier de l’an 2me de la république Française” en ondertekend door *Thd. Leclair, colonel du 98 me Rég, commandant les troupes et dans la ville.* Hij luidt : “*Le 20me Bataillon des volontaires de la réserve, composé de 598 hommes, arrivera demain dans le village pour y cantonner jusqu’à nouvel ordre.*” De kolonel vraagt om een slager aan te duiden belast met de levering van vlees, naar rato van een half pond per man. (16)

Zo leert Zele de sanskulotten kennen.

4. De bevolking wordt uitgenodigd de inlijving bij Frankrijk goed te keuren.

Op 9 februari 1793 werd de bevolking opgeroepen tot openbare vergaderingen waarin ze zich over haar toekomstige regeringsvorm kon uitspreken: de inwoners konden kiezen tussen de oude bestuursvorm, waarin ze leefden als slaven in de klauwen van hun onderdrukkers, en de nieuwe bestuursvorm hun gebracht door hun verlossers en bevrijders. Wel hoopten de Fransen op een massale aanvaarding van de aanhechting bij Frankrijk, zoals bepaald in het dekreet van 15 december 1792, maar voorzichtigheidshalve spreidden ze deze vergaderingen in de tijd. Zo kon men de troepen, die de verrijking tegen de kwaadwilligen moesten beschermen en de rustverstoorders zouden bedwingen, de nodige tijd geven om zich van de ene stad te begeven naar de andere. Op 11 februari greep deze kiesvergadering plaats te Bergen, op de 22e te Gent, op de 25e te Brussel en de 26e te Brugge. Daarna kwamen de mindere steden aan de beurt en tenslotte de gemeenten. Op 4 maart 1793, “*het tweede jaar der vrije volkeren*”, werden de Dendermondenaren opgeroepen zich “*te willen verzamelen jegens morgen ten 3 uren na de middag in de Collegiale Kerk van O.L.V....om hun wensch bij stemminge te uiten op eene regeering die (ze) voortaan (willen) aanvaarden.*” (17) “*Gewigtige Afkondiging.*”

De burgers J.B. Chalais en J.J. Antheunis gemagtigde door de Burgers A. Courtois en De Bonnefois Commissarissen der uitvoerende Magt van Frankrijk.

Burgers en Broeders van Dendermonde! Wy zyn als Gemagtigde door de Representanten der Fransche Natie met een broederlyk vertrouwen tot U gekomen, om U-lieden tot het maaken van eene eerste Vergadering by een te roepen : ‘t is in deze Vergadering dat Gy vrywilliglyk en ongedwongen

---

(16) RAB. Zele Oud 15. Briefwisseling 1790-1793.

(17) Met dank overgenomen uit : G. Beirens, *Honderd Dendermondse gelegenheidsdrukken (1584-1900)*, Dendermonde, 1980, Aanplakbrief, 46,50 x 19,70 cm. (Dendermonde, Jacob Joost Du Caju, 1793.)

GEWIGTIGE AFKONDIGING.

De Burgers *f*: B: CHALAIS, en
f: *f*: ANTHEUNIS Gemagtigde
door de Burgers A: COURTOIS
en DE BONNEFOIS Commissarissen
der uitvoerende Magt van Frankryk.

Burgers en Broeders van Donsamonde!

WY zyn als Gemagtigde door de Represantanten der Franche Natie met een broederlyk vertrouwen tot U gekomen, om U-Lieden tot het maaken van een eerste Vergadering by een te roepen: 'tis in deze Vergadering dat Gy vrywilliglyk en ongedwongen moet stemmen op eene Regeerings-wyze die Gy voor het toekomstende wilt aannemen; 'tis te zeggen, dat Gy in deze Vergadering moct te kennen geven, of Gy U met de Franche uwe Verlossers en Broeders wilt vereenigen of zamengeleed blyven aan het bloedgierig en dwingelandisch Hays van Oostenryk, of aan de willekeurige en barmhertige Regeering van uwe gewezene Staaten.

Den smaad, die Gy Ons hebt aangedaan, is niet gewroken worden; Wy eigenen hem toe aan de ophindingen van eenige kwaadwillige Burgers, die door de hervorming van uwe oude barbaarsche gewoonten noodzakelyk bevoordelgd zyn; hunne Regten van overweldiging en zo gemande Oppermagtigheid (die niet strekten dan om tot onheil van den gemeenen man hunnen zak te vulken) zyn door deze hervorming vernietigd; den Edelman die siever zyn fortuin en leven als zyne zotte en ydelse tinsch verhooren zoude, de Beampschryvers, als Baillius, Burgemeesters, Griffies, Schouten, Droffsaarden, Stadhouders, Procurers, Meesters en al diergelyk slag van onbegrijpelyke menschenkinderen, die tot heden toe ongestrakt met het bloed en sweet van den Landbouwer en Ambachtsman geleefd en eenen haatlyken zwier gehouden hebben, vinden ook eenlyker wyze in deze hervorming geen belang of voordeel.

Het is om U-Lieden uit de klouwen van alle die roofers en onderdruckers te verlossen, dat de Franche Natie den oostenrykschen Dwanghand uit uwe Landen verjaagt heeft; Wy verzoeken U dan wedermaal in den naam van die braave en weldoelige Natsie, die Wy voor het tegenwoordig representeren U te willen verzamelen jegens morgen ten 3 uren na middag in de Collegiale Kerk van O. L. V., om aldaar gelyk Wy U hier boven gezeyt hebben uwen wensch by stemminge te suten op eene Regeeringe, die gy voortaan wilt aannemen.

Aktus godsza blynde de Soud Donsamonde den 4 Maart 1793. het tweede jaar der vrye Volkeren.

J: J: ANTHEUNIS, Commiss. Delegré.

VRYHEYD, GELYKHEYD,
BROEDERLYKHEYD.

moet stemmen op eene Regeerings-wyze die Gy voor het toekomende wilt aanneemen; 't is te zeggen, dat Gy in deze Vergadering moet te kennen geven of Gy U met de Fransche uwe Verlossers en Broeders wilt vereenigen of aangekleefd blyven aan het bloedgierig en dwingelandsch Huys van Oostenryk, of aan de willekeurige en baatzugtige Regeering van uwe gewezenne Staaten.

Den smaad, die Gy Ons hebt aangedaan, zal niet gewroken worden : Wy eigenen hem toe aan de ophitsingen van eenige kwaadwillige Burgers, die door de hervorming van uwe oude barbaarsche gewoonten noodzakelyk benadeelid zyn ; hunne Regten van overweldiging en zogenaamde Oppermagtigheyd (die niet strekten dan om tot nadeel van den gemeenen man hunnen zak te vullen) zyn door deze hervorming vernietigd; den Edelman die liever zyn fortuyn en leven als zyne zotte en ydele titels verlaaten zoude, de Beamptschrijvers, als Baillius, Borgemeesters, Greffiers, Schouten, Drossaarden, Stadhouders, Prelaaten, Moniken en al diergelyk slag van roofgierige menschenhaaters, die tot heden toe ongestraft met het bloed en zweet van den Landbouwer en Ambagts-man geleefd en eenen haatlyken zwier gehouden hebben, vinden ook natuurlykerwyze in deze hervorming geen belang of voordeel. Het is om U-lieden uit de klouwen van alle die roovers en onderdrukkers te verlossen, dat de Fransche Natie den Oostenrykschen Dwingeland uit uwe Landen verjaagt heeft; Wy verzoeken U dan andermaal in den naam van die braave en weldoenige Natie, die Wy voor het iegenwoordig representeren, U te willen verzaamelen jegens morgen ten 3 uren na middag in de Collegiale Kerk van O.L.V., om aldaar gelyk Wy U hier boven gezeyt hebben uwen wensch by stemminge te uiten op eene Regeeringe, die gy voortaan wilt aanneemen. Aldus gedaan binnen de Stad Dendermonde den 4 Maart 1793, het tweede jaar der vrye Volkren. J.J. Antheunis, Commiss. Délégué.

VRYHEID, GELYKHEYD, BROEDERLIJKHEYD."

Op 7 maart was het de beurt aan Zele. In het resolutieboek vinden we het pittoresk verslag van deze gebeurtenis als volgt geboekstaafd : (18) "*Actum den 7. maerte 1793 bij de provisioneele representanten ende wethouderen; mitsgaders menigvuldige inwoonders der prochie van Zele.*

---

(18) RAB. Zele Oud 838, Register en Resolutie boek omme de representanten der Prochie van Zele (9 december 1792-7 maerte 1793), p. 15V° - 17 R°. Het is de laatste aantekening in dit register, dat moet plaats maken voor het oude resolutieboek.

Ten voornoemden dage de Borgers J.B. Chalais franschman en J.J. Antheunis vlaming, hun noemende gemagtigde door de Borgers Alexander Courtois ende Bonnefois, commissarissen van de uijtvoerende magt der fransche republieque, vergezelschap door eene bende gewapende mannen soo met pijcken als met fusiquen en kappers, op gisteren binnen dese prochie gearriveert sijnde, hebben op heden, soo bij afkondiginge ter puije als met uijtdeijlen en affixeren alomme binnen desen dorpe van een groot aantal gedruckte waerschuwingen, mitsgaders aen de vergaderde representanten ende wethouderen mondelinge te kennen gegeven dat sij gekomen waren als gemagtigde door de representanten der fransche natie het volck tot het maeken van eene eerste vergaeding bij een te roepen, dat het in dese vergaeding was dat het volck vrijwilliglijck en ongedwongen moest stemmen op eene regeeringswijze die het selve volck voor het toekomende wilde aennemen, te weten of dat volck hem met de fransche wilde vereenigen of aengekleeft blijven aen sijne oude constitutie; welcken volgende hebben beide de voornoemde gesubstitueerde commissarissen Chalais en Antheunis hun op heden omtrent den twee uren naermiddag (tijd die door hun bij hunne bekendmaekingen ten effecte deser gestelt was) begeven ter puije ofte plaetse alwaer men binnen deser prochie gecostumeert is de publicaties te doen, en ter die plaetse, terwijlen hunne medegebrachte krijgsbende daer dicht bij onder de wapenen stond, door den mond van den meergemelden Antheunis aen het inwoonende volck deser prochie, dat voor de puije in groot getal bijeengekomen was, erhaelt hebbende, soo mondelinge als bij lecture, d' oorsaecke en object van hunne komste in der manieren als hiervooren vermeld is, heeft hij Antheunis teijnden dies het versaemeld volck aensprekende geseijt **“dat de gonne die genegen sijn voor de vereeniginge met vrankrijk hunne hand om hoog steken”**, hetwelck door niemand wierd gedaen, en naer een weinig tijds verbeijdt te hebben heeft hij het volck andermael aensprekende geseijt **“dat de gonne die begeiren aengekleeft te blijven aen hunne oude constitutie hunnen hoed afdoen”**, waerop aenstonds een groot aental omstaenders gelijckelijck den hoed heeft afgenomen en, die opstekende, al toejuijgende overluid geroepen **“de oude constitutie”**. Tot bevestiginge van alle welcken ende handhaevinge der selve oude constitutie dit proces verbael door de provisioneele representanten ende de wethouderen mitsgaders voordere inwoonders deser prochie met hunlieden signature is bekrachtigt. t' oirkondend.

(Get.:	J.F. Van Rillaer	Marcellus Roels
	J.F. Van Handernove	J.Bapt. Martens
	Bern. Van Handernove	Joannes Frans Klein
	G. Van Uijtfanghe	J. Van Driessche

Egidius Van Mele
Gillis Schepens
Judocus Van Langenhove
Pieter Goossens
J.B. Goossens
J.P. Ignatius Van Uijtfanghe

Paulus Van Driessche
B. De Vijlder
Pieter D'heer
Pieter Francies Landuijt
J. Roels

Dit verslag vergt wel enige verklaring. Volgens de tekst werd het bekrachtigd door de "*signatures van de provisionele representanten en de wethouders, mitsgaders voordere inwoonders deser prochie*"; Welgeteld zijn er 19 Zele-naars die de verklaring ondertekend hebben :

a. 10 representanten: Van Rillaer, J.F. Van Handernove, Martens, G. Van Uijtfanghe, Van Mele, Schepens, J.P. Van Uijtfanghe, M. en J. Roels en P. Van Driessche. Als we aannemen dat Pieter Fr. Landuijt zijn vader Jan Baptist vertegenwoordigt, dan zijn er 11 op 20.

b. 5 wethouders : de voorschepen De Vijlder en 4 schepenen: de beide Goossens, J. Van Driessche en P. D'heer. Als we aanemen dat Judocus Van Langenhove zijn broeder Jacobus vertegenwoordigt, dan zijn er 6 op 6.

c. er blijven dus 2 "voordere inwoonders" over : Bernardus Van Handernove en J.F. klein.

Onderscheiden we ze per beroep, dan vinden we : 1 dokter, 1 notaris, 1 rentenier, 2 huidevetters, 1 procureur (advokaat), 1 wever en 12 landlieden. Laten we deze laatsten niet als arme boerkens beschouwen. Landsman Landuyt bijv. is als grootgrondbezitter en veekoopman een der aanzienlijkste lieden van Durmen. We kunnen dan ook moeilijk deze negentien als vertegenwoordigers van het "*volk*" beschouwen. Ten andere : "*ze zwaaien met hun hoed*". Het gewone volk droeg toch geen hoed. Het zal die dag, niet beseffend wat er gaande was, zijn werk van alle dagen verricht hebben.

Tenslotte betekende de hele vertoning een maat voor niets : op 2 maart, dus vijf dagen tevoren, waren de Oostenrijkers te Aken het land binnengevallen.

II. DE TWEEDE OOSTENRIJKSE RESTAURATIE (MAART 1793 - JUNI 1794).

A. De Oostenrijkers komen terug.

Op 1 februari 1793 had Frankrijk de oorlog verklaard aan Engeland. Toen achtten de Oostenrijkers hun ogenblik gekomen : aangevoerd door de hertog van Coburg vielen ze het land binnen en veroverden Aken. (19) Generaal Dumouriez rukte tegen hen op en in een eerste treffen bij Tienen op 16 maart lachte de zege hem toe. Twee dagen later, op 18 maart, keerden de kansen en in de slag bij Neerwinden leed hij een verpletterende nederlaag. Op 25 maart tekende Dumouriez te Antwerpen de kapitulatie. Het Franse leger moest op zeer korte tijd de Nederlanden ontruimen en trok zich, fel verzwakt, terug in de vestingen van Noord-Frankrijk.

Dan maakte Dumouriez een volledige ommezwaai. Hij besloot naar Parijs te marcheren om de leiders van de revolutie ten val te brengen. Was het om de monarchie te herstellen of om een militaire diktatuur te vormen ? Zijn soldaten weigerden hem te volgen en op 5 april liep Dumouriez over naar de vijand.

B. Onthaal van de Oostenrijkers.

De Oostenrijkers werden eerst overal geestdriftig onthaald : de vrijheidsbomen werden in brand gestoken en de Staten lieten een plechtig Te Deum zingen. Toch hadden de Staten het moeilijk met keizer Frans II (1768-1835). Op 9 april 1794 deed deze zijn intrede te Brussel en op 23 april werd hij in open lucht op het Koningsplein officieel gehuldigd. De bevolking bleef eerder koel en betoonde weinig entoesiasme. Ook de Staten gedroegen zich gereserveerd en ver van geestdriftig. In de keizer konden ze slechts een vreemdeling zien en diep in hun hart leefde nog steeds de hoop eens de verloren onafhankelijkheid te heroveren.

C. Te Dendermonde. (20).

Bij hun aftocht hadden de Fransen de draaibruggen doen springen. Op 2 april kwam de Oostenrijkse generaal Mault in de stad aan met 2.000 man

---

(19) Coburg - Prins van Saksen - Coburg, veldmaarschalk van Oostenrijk (1737-1815)

(20) A. Blomme, Chroniques, III p.258.

infanterie en 1.000 man kavalerie. 's Anderendaags kwamen nog vers aangekomen troepen zich onder zijn bevel stellen en hij vertrok met een 5 à 6.000 man naar Gent. De 6e april beleefde de stad de aankomst van een Pruisische divisie onder generaal Molendorf. De Dendermondenaren konden de tuchtvolle en flink uitgedoste Pruisen niet genoeg bewonderen, wanneer ze deze vergeleken met de haveloze en ordeloze Fransen.

D. Te Zele.

1. Lijst van de Emigrés.

Reeds op 5 april 1793 maakte Zele kennis met de eerste verordening van François-Georges-Charles comte de Metternich, gevolmachtigd minister voor de Nederlanden. Deze schreef een telling voor van alle Franse émigrés die zich in het land gevestigd hadden sedert 1 juli 1789. Deze lijst werd te Zele afgesloten op 28 februari. We vinden er het klad van in het archief (21). Hier komt ze in beknopte vorm :

“Liste faite et formée par la loi de Zele, contenant les français réfugiés :

	(herkomst)	(aankomst)
<i>Pierre Paticier, chanoine de St. Fursy à Péronne, Picardie</i>	Kortrijk	21 jan 1794
<i>Louis Emmanuel Amant, curé d'Etalle, Picardie</i>	Stekene	28 okt 1793
<i>Valentin François Herman, curé d'Illiers, pays d'Artois</i>	Passendale	13 dec 1793
<i>Louis Dillard, vicaire du diocèse de Rouen, Normandie</i>	Engeland	3 feb 1794
<i>Pierre Dillard, directeur de l'abbaye d'Arques, Normandie</i>	Engeland	4 dec 1793
<i>Jean Rivière, vicaire à Criquetot, Normandie</i>	Engeland	6 feb 1794
<i>Jean Marie Joseph Prevost, vicaire à Eu, Normandie</i>	Brugge	6 jan 1794
<i>Jerome René Le Vain, curé du diocèse de Sées, Normandie</i>	Engeland	6 juni 1793
<i>Jacques Collet, curé de Bouché, Normandie</i>	Engeland	5 juni 1793
<i>Jacques Le Long, prêtre français, Normandie</i>	Engeland	3 mei 1793
<i>Jean Thomas La Vallée, curé du diocèse de Sées, Normandie</i>	Engeland	25 juli 1793
<i>Louis François Castel, vicaire à Honfleur, Normandie</i>	Aalst	22 sept 1793
<i>Pierre Fayard, curé du diocèse de Noyon, Picardie</i>	Rotterdam	13 mei 1793
<i>Jean Nicolas Vendon, vicaire à Nonant, Picardie</i>	Rotterdam	junimaand
<i>Pierre Charles Dugué, curé de Verneuill, Picardie</i>	Engeland	18 okt 1793
<i>Jacques Antoine Thorel, curé à Beaulieu, Normandie</i>	Engeland	18 okt 1793
<i>Emmanuel Perrin, curé de Propincourt, Picardie</i>	Stekene	4 april 1793
<i>Jean Baptiste Houvenaeghel, vicaire d'Haezebrouck, Flandre Française</i>	Poperinge	15 sept 1793
<i>Louis Abraham Lemonnier, vicaire à Honfleur, Norm.</i>	Maastricht	10 juni 1793
<i>Mr Forestier, vicaire de Baule, Normandie</i>	Brabant	6 nov 1793
<i>Jean Baptiste Jouret, curé du diocèse d'Amiens, Picardie</i>	Edingen	11 jan 1794

(21) RAB Zele Oud 15. Briefwisseling 1790-93.

Deze 21 personen zijn uit Frankrijk vertrokken ten gevolge van een dekreet dat de verbanning van de geestelijken voorschreef. Zij zijn drager van een paspoort zoals door het edikt van 5 april 1793 was bepaald. De voorlaatste en de derdelaatste waren afwezig zodat hun paspoort niet kon nagezien worden. Onderaan staat de formule dat de vermelde gegevens waarheidsgetrouw zijn. Op het stuk staan geen handtekeningen, het is slechts een klad. Het is erg slordig geschreven en de vermelde plaatsnamen werden gruwelijk geradbraakt, zodat het een hele heksentoer is om er uit wijs te geraken. Als er in Zele alleen 21 verbannen geestelijken verbleven, hoeveel zaten er dan niet in heel Vlaanderen ?

2. Hernieuwing van de eed van trouw.

Een der eerste maatregelen van de Oostenrijkers was de afschaffing van de nieuwe bestuursorganen van de Fransen en het herstellen van de vroegere instellingen. Ook de eed van trouw aan Oostenrijk moest hernieuwd worden. Op 8 april 1793 noteerde greffier Verwilghen in het weer in gebruik genomen oude resolutieboek volgend verslag van deze plechtigheid (22) :
“Ten voornoemden daege compareerde d’ heere Philippus Joannes Staes, Lt Hooghbailliu der Stadt & Lande van Dendermonde, gemunieert van sekerre commissie tenderende tot het convoceren van de weth soo en gelijckerwijs deselve gecomposeert waer voor den inval der fransche. Welcken volgende hebben d’ heer Joannes Thomas Mignot meijer, Joannes Ignatius de Haeck Borgemeester, Joannes Bernardus Van Eetvelde, Jacobus Francis Burm, Judocus Van Langenhove, Pieter d’ Heer, Jan Bapt. Blancquaert benevens Pieter Augustijn Verwilghen, greffier signant der prochie van Zele, in handen van den voornoemden heere Lt. hooghbailliu gepresteert emmers gerenouvelleert den eed van getrouwigheijdt aen zijne majesteijt den Keijser & Coninck. Actum ut ante als greffier sig(nan)t P.A. Verwilghen.”

3. Er komt ook een nieuwe meier.

Van het herstel van de oude weth maakte Emmanuel Meeus gebruik om ten nadele van Joannes Thomas Mignot zijn erfelijke rechten op het ambt van meier te doen gelden. Dit gebeurde tijdens een buitengewone raadsvergadering op 3 mei 93, in aanwezigheid van de Luitenant Hoogbaljuw Philipus Joannes Staes. Mignot verklaarde schriftelijk afstand te doen van het

---

(22) RAB. Zele Oud 809. Resolutieboek 1755-1795, p. 86 R°.

meierschap en Emmanuel Meeus stelde als meier aan zijn oudste zoon, notaris Josephus Petrus Meeus. Deze zou daarbij de laatste meier van Zele worden. Greffier Verwilghen noteerde : (23)

“Ten voornoemden daege is alhier gecompareert d’heer & meester Emmanuel Meeus, denwelcken exhiberende de patente der erfachtige meijerije der voorseyde prochie van Zele aen hem door haere majesteijt geconfereert de negentienden junij zeventhienhondert tagentig, gelijk hij oock alhier exhibeerde sekere transactie van daeten negentienden april zeventhienhondert drij en ‘tnegentigh aengegaen tusschen hem ende sieur Joannes Thomas Mignot bedienende dezelve meijerije, alsmede het schriftelijck origineel bescheedt waerbij dito sieur Mignot aen de bedieninge der gemelde meijerije op heden heeft verclaert te desisteren, welcke stucken alhier zijn gesien en gelezen, ende waerna om corthede gerefereert wordt ; in conformiteijte van alle welcken den voornoemden d’heer Meeus, gacist der gemelde erfachtige meijerije, heeft verclaert te nomineren & aen te stellen soo hij doet bij desen, tot de bedieninge van zijne erfachtige meijerije den persoon van den notaris Josephus Petrus Meeus, zijnen oudsten zone, die in consequentie dies in handen van den voornoemden Luitenant hooghbailliu der Stadt & Lande van Dendermonde (die) alhier mede heeft ondertee kent, heeft gedaen en ontloken den eedt gecostumeert & tot dien gerequireert. Actum ut ante. (Getekend :) P.J. Staes, J.I. De Haeck, J.B. Van Eetvelde, Judocus Van Langenhove, B. De Vijlder. P.A. Verwilghen.

4. Zele ziet zich genoodzaakt een lening aan te gaan.

De talrijke opeisingen van karren, wagens en paarden, de vele leveringen van haver, het ter beschikking stellen van pioniers, nopen het prochiebestuur tot grote uitgaven. Een belasting om dit geld op te brengen zou vooral de kleine lieden een grote last bezorgen. Daarom zal het bestuur, met toestemming van het hoofdbestuur van het Land van Dendermonde, overgaan tot een lichting van 700 pond groot courant, tegen de laagste intrest mogelijk. (24) *“Actum 3n Xbre 1793 in vergaderinge van d’heer Josephus Petrus Meeus meijer, Joannes Ignatius de Haeck Borgemeester, Joannes Bernardus Van Eetvelde, Jacobus Francis Burm, Judocus Van Langenhove, Pieter D’heer, Jan Baptiste Blanquaert ende Bernardus de Vijlder, schepenen der prochie van Zele, benevens Jacobus Roels, Gillis Van Mele, Pieter Francis Landuyt, Joannes Godefridus Boel ende Daneel Van Driessche, notable ende gegoe-de in dienste der voorseijde prochie. Ten voornoemden daege is er vooren*

---

(23) RAB. Zele Oud 809. Resolutieboek 1755-95, p. 87 R° en V°.

(24) RAB. Zele Oud 809. Resolutieboek 1755-95, 9. 91 R° en V°.

gehouden dat ter occasie van den actuelen oorlogh, den gonnen zijne majesteijt genootsaect is te soutteneren jegens den gemeijnen vijand van christendom ende staet, dese prochie genootsaect is te supporteren excessive ende groote oncosten soo ter causen van leveringen van peirden, kerren & waeghens tot den transport der levensmiddelen & andere nootsaeckelijckheden voor de voorseijde zijne majesteijts legers als levering van haever ende besorgen van pionniers als andersints, welcke oncosten in gevalle den oorlogh (waerof Godt ons behoede) noch langer continueerde daegelijcx meer ende meer staen aen te groeijen tot grootte prejuditie der gemeijnte & wel naementlijck der cleijne ende geringe, de fructuateurs (25) de gonne door de grootte ende excessive ommestellingen hun buijten staet zouden vinden hun contingent op te brengen ; alle hetwelke in reflectie gestelt sijnde ende besonderlijk geconsidereert dat ieder jaer soude behooren sijne lasten te draegen, is tot het maeken van eene oprechte distributie ende equiteijt voor de gemeijnte & omme zijne Majesteijt soo vele mogelijk in dese omstandigheden te ondersteunen, op d'aggreatie van d'edele heeren hooftschepenen van desen Lande van Dendermonde, unaniemelijck geresolveert ten lasten van dese prochie te doen eene lichte van sevenhondert ponden grooten courant cappitaels, authoriserende tot het doen der voorseijde lichte Borgmeester & Schepenen voornoemt ten minsten intrest doendelijck zijnde. Aldus geresolveert date ut ante."

5. Een tweede lening.

De Staten van Vlaanderen besloten de keizer, op zijn dringende vraag, "een *extraordinaire secours*" van 3.200.000 gulden toe te kennen. Daar de prochie "onvoorsien is van penningen" en om de last over verschillende jaren te verspreiden, besluit de raad een lening te lichten om zijn aandeel van 3.690 gulden te kunnen bijbrengen. (26)

"Actum 20 junii 1794 in vergaederinge van d' heer Josephus Petrus Meeus meijer, Joannes Ignatius De Haeck borgemeester, Joannes Bernardus Van Eetvelde, Judocus Van Langenhove, Jan Baptist Blancquaert ende Bernardus De Vijlder, schepenen der prochie van Zele, mitsgaeders Jacobus Frans Roels, Joannes Godefridus Boel, Egidius Van Mele, Daniel Van Driessche ende Pieter Francis Landuyt notable ende gegoede in dienste der zelve prochie. Ten voornoemden daege is alhier in vergaederinge geexhibeert sekere missive van d' edele heeren hooftschepenen van den Lande van Dendermonde meldende dat aen de gedeputeerde van den zelve lande ter gene

---

(25) Latijn fructuarius = vruchtgebruikers.

(26) RAB. Zele Oud 809. Resolutieboek 1755-95, p. 94 R°.

raele vergaederinge van den negenthienden mej 1700 vierentnegentigh was geproponneert den sermo collegiis bij de staeten van Vlaenderen geproponneert om aen sijne Majesteijt te accorderen eene extraordinair secours van drij millioenen tweehondert duijzent guldens, ten effecte van welcke dezelve gedeputeerde, tot dies geconvoceert sijnde geweest, eenpaerelijck hebben geconsenteert ende aldus beraemt tot het vinden der voorzeijde sommen ende soo veele mogelijk de prochie te ontlasten de bequaemste middelen te vinden opdat elck jaer sijne lasten zoude draegen, dan gelijckerwijs de prochie alsnu onvoorsien is van penningen omme het contingent in het voorzeijde secours, bedraegende drij duizent ses hondert tnegentigh guldens, 't seffens te kunnen voldoen, is geresolveert ende met unanime stemmen, omme sijne Majesteijt zoo veele mogelijk in dezen urgenten nood te secoureren, vastgesteld ten laste derselve prochie de voorzeijde somme van drij duizent ses hondert tnegentigh guldens te lichten ten minsten intreste doendelijck zijnde. Aldus geresolveert date ut ante."

Op dat ogenblik echter waren de Fransen reeds de Nederlanden binnengevallen en op 26 juni zouden ze de Oostenrijkers definitief verjagen. Van deze lening zal dus wel niet veel terecht gekomen zijn.

6. Opeisingen en gedwongen leveringen.

Bij het besluit een eerste lening aan te gaan op 3 december 1793, bekloegen de raadslieden zich over de vele opeisingen van pioniers, paarden en karren en de talrijke gedwongen leveringen van haver en voeder. De volgende gegevens, die we alle uit dezelfde bron halen (27), kunnen ons een gedacht geven over de vele lasten die in die beroerde dagen op de prochie drukten. Hun klacht was waarlijk niet ijdel.

A. Opeisingen.

a. Karren, wagens en paarden voor vervoer.

- 13 mei - 8 juli 1793 :
23 wagens met 2 paarden en 52 karren met 1 paard, voorzien van 2 à 3 dagen foerage voor vervoer van foerage naar Quiévrain, Ath, Nijvel, Bergen en voor vervoer van brood en vivres naar Brussel.
- 7 augustus 93 - 14 oktober 93 :
- 7 augustus : *"den ougst geluckiglijk opgedaen sijnde en hebben wij ons niet langer connen ontvinden van te leveren waegens, karren en peerden*

---

(27) RAB. Zele Oud 15. Briefwisseling 1790-93.

voor den dienst der Armée van sijne Keiserlijcke Majesteijt”, zo schrijft Dendermonde. Er moeten mondbehoefden naar Condé ofte Aubry (streek van Valenciennes) :

- 13 augustus : 13 karren overdekt met “weeijte” en 1 paard met 6 dagen foerage, *op pene van executie*. (weyte = wijte, Zuid-Ned. voor huif)
- 23 augustus : 13 karren overdekt met wijte en 1 paard met 6 dagen foerage.
- 23 augustus : Dendermonde moet “*eenen grooten number*” van wagens, karren en paarden leveren voor vervoer van Dendermonde naar Valenciennes “*tot substantie van sijne Majesteijts Armée.*”
- 28 augustus : Zele moet 26 karren met paarden en wijte leveren, voorzien van 6 dagen foerage.
- 17 september : Zele levert 10 karren met paard en wijte voor vervoer van brood naar Gent.
- 3 oktober : 15 karren met paard en wijte : brood naar Brussel; en 4 wagens of 8 karren met paard en wijte : brood naar Bettignies boven Bergen (tussen Bergen en Maubeuge) met 6 dagen foerage.
- 15 oktober : 15 karren met paard en wijte en 5 dagen foerage : brood naar Bergen.
- november 93 - juni 94 : 171 karren met wijte en paard voor vervoer van militaire bagage naar Gent ; haver, meel en brood naar Ath of Bergen.
- 1 november 93 - 31 januari 94 ; lijst van de personen die vervoer gedaan hebben “*ten dienste van de Majesteijt*” : daarop staan 142 boeren vermeld die samen 1171 dagen vervoer gedaan hebben, gemiddeld 8,25 dag per man.

b. Pioniers. (schansgravers)

- 20 mei 93 : men vraagt “*een man kunnende lesen en schrijven, eenigzins geverseert in het Fransch*” en 44 pioniers “*met spay ofte schuppe*” voor 10 dagen à 13 stuivers daags. Ze moeten naar Vitte bij St. Ghislain (Bergen). Ze krijgen 1 rantsoen brood per dag en zijn niet aan het vijandelijk vuur “*geexposeert*”.
- 28 mei 93 : Het Land van Dendermonde moet 250 pioniers leveren met spa en schop, ter aflossing van de voorgaande. Zele moet er 22 leveren voor 10 dagen.
- 13 juni 93 : Het Land van Dendermonde moet 400 pioniers leveren met spa en schop, voor Zele is dat 34, à 13 stuivers daags. Ze moeten naar de abdij van Vicogne (ten noorden van Valenciennes).
- 20 juni 93 : weer mag Zele er 34 leveren ter aflossing van de vorige, eveneens à 13 stuivers daags.

c. Logies.

- Gillis Frans Christiaens (In de 4 eemers) :
23 april - 31 juli 93 : 1 rekruteur van het Rgt Clerfayt met zijn vrouw.
28 mei tot 31 juli 93 : 1 rekruteur van het Rgt Wustenberg.
29 mei 93 : 1 korporaal met 2 soldaten van het Rgt Vierset, 1 dag,
3 juni - 31 juli 93 : 1 sergeant Rgt Wustenberg.
- Joseph Famaey (In den Hert) : 30 april 93 : 1 soldaat Rgt Vierset, 14 dagen.
- Josephus Augustinus Waterschoot (In den handboge) : 1 korporaal en 2 soldaten Rgt Vierset, 8 tot 18 mei 93. Op 6 maart 93 : 10 man voor 1 nacht. Op 1 september 93 : 1 korporaal Rgt de Ligne. Op 9 oktober 93 : 1 rekruteur Rgt Clerfayt. Op 25 oktober 93 : 2 rekruteurs Corps van London.
- Ferdinand Seghers (St.-Sebastiaen) : van 7 september tot november 93 : *“recruteur Backer”*.
- Zacharias Goossens (In de Sterre) : 4 soldaten, dezelfde periode.

Op een onooglijk papiertje vinden we in dezelfde bron volgende rekening :

*“Losiementen van den baes uyt de fontijn den 19 maart 1794
eerste losiementen van de sanskulotten
den 6 losiementen en van den kost en dranck 4.1
gelosiert dry soldaeten
gelosiert twee soldaeten en cost en dranck gegeven 1.1
noch gelosiert eenen soldaet
noch gelosiert dry soldaeten
noch gelosiert eene militaire vrouw
met kint en den cost gegeven den 28 october
noch gelosiert eenen soldaet den 15 december*

(getekend;) p.j. Van Haeken

Dit alles is maar een greep uit de talrijke vermeldingen van de hand- en spandiensten die de Zelenaren in die beroerde tijden te bewijzen hadden. Weldra zouden de Fransen de Oostenrijkers opvolgen. Het zou nog erger worden.

Dr. A. COUCKE

Vijftig jaar geleden.

AMERIKANEN OP BEZOEK

In mijn oorlogsdagboek staat op datum van 5 november 1943 o.a. geschreven: "Amerikaanse valschermspringers boven Zele". En onder 6 november 1943 wordt het volgende vermeld: " De Russen heroveren Kiev. Verdere vooruitgang, ook op de Krim. In Italië 4 steden veroverd o.a. Vasto. Amerikaanse luchtaanvallen (1000 vliegtuigen) op Gelsenkirchen en Munster. 10 Amerikaanse bommenwerpers en 4 Engelse jagers vermist. 38 Duitse jagers neergedaald. Vannacht doelen boven de Ruhr gebombardeerd. De Duitsers bombardeerden doelen op Londen. 1 Duitse bommenwerper neergeschoten."

Het dagboek bevat lokale nieuwsjes, nota's uit de door de bezetter gecensureerde kranten maar vooral korte berichten van de Nederlandstalige uitzendingen van de BBC in Londen, kortweg de Engelse post. Het nieuws van 13.45u en 19u werd zo goed als het kon via de sterk gestoorde BBC-zender op de 41 en 49m-band opgevangen. De gebeurtenissen in het dagboek werden dan ook meestal een dag later vermeld, zoals hierboven het geval met de Amerikaanse luchtaanvallen op Gelsenkirchen...die in feite plaats hadden op vrijdag 5 november 1943.

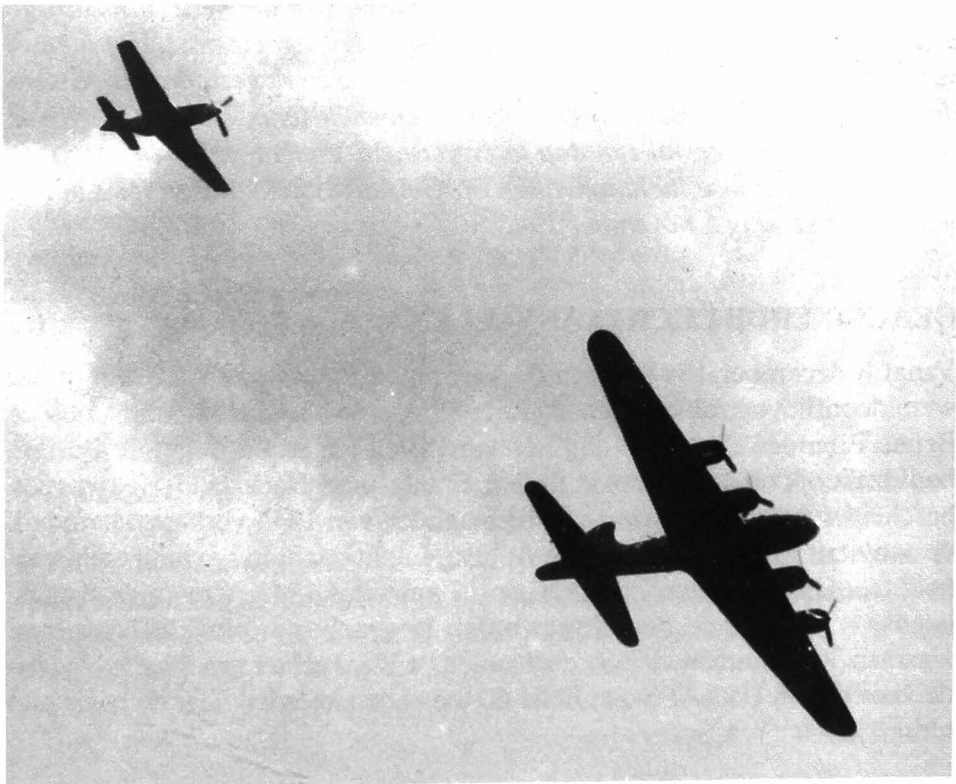
GEALLIEERDE LUCHTAANVALLEN.

Vanaf 8 december 1941 waren de Verenigde Staten van Amerika in het wereldconflict betrokken. Sinds juli 1942 voerde hun luchtmacht vanop de Britse Eilanden de eerste dagluchtaanvallen uit met Vliegende Forten, hoofdzakelijk op doelwitten in België, Frankrijk en Nederland. Het was een bescheiden begin doch naarmate de maanden van 1943 verliepen nam ook de activiteit van de Amerikaanse Achtste Luchtmacht in omvang en hevigheid toe. Ongeveer een jaar later, op 17 augustus 1943, vlogen de Amerikaanse squadrons de beruchtgeworden Regensburg-Schweinfurt-missie waaraan 363 bommenwerpers deelnamen. 't Werd echter een zwarte bladzijde voor de 8th USAAF want liefst 60 toestellen keerden naar de basis niet terug.

De Britse Royal Air Force had niettemin een sterke bondgenoot gekregen. De Britten opereerden vooral 's nachts en zetten hun Lancasters, Halifax'en en Stirlings in om de Duitse steden en doelen in de bezette gebieden te besto-

ken. In tegenstelling tot het R.A.F.- Bomber Command opereerde de Amerikaanse Luchtmacht bij klaarlichte dag en gebruikte daarvoor haar goedgekende B-17 "Vliegende Forten" en B-24 "Liberators". De Amerikanen waren overtuigd dat zij met deze zwaar bewapende toestellen de Duitse dagjagers de baas konden. Ondanks de eigen doeltreffende verdedigingsmiddelen (11 machinegeweren in de geschutkoepels van het type B-17 E) bleef het Vliegend Fort toch een relatief gemakkelijke prooi voor de vijandelijke jachtvliegtuigen. De bommenwerpers werden weldra bij hun raids over Duitsland geëscorteerd, aanvankelijk door P-38 "Lightnings" en later door "Thunderbolts" en "Mustangs".

De "Bomb Groups" werden onderverdeeld in 4 "Bomb Squadrons", geëscorteerd door de fameuze P-47 "Thunderbolts" en P-51 "Mustangs", die in "Fighter Groups" en "Fighter Squadrons" opereerden. Deze jagers begeleidden de bommenwerpers zo ver mogelijk over het vijandelijk gebied en

(18) Een B-17 in volle vlucht geëscorteerd door een P-51 "Mustang". Zo was het ook tijdens de oorlog doch op grotere schaal. Deze foto werd genomen op de Warbirds Airshow te Zoersel op 7/8 september 1991.

lostten mekaar af. Omwille van de kleine actieradius was het in dat stadium van de oorlog nog niet mogelijk de bommenwerpers tot aan het doel en terug te begeleiden. De “Bomb Groups” waren soms een hele tijd op zichzelf aangewezen, werden door de gevreesde Luftwaffe-jagers (Me-109 en FW-190) aangevallen of vlogen naar hun doelwitten door een regen van granaten, afgevuurd door de sterk geconcentreerde Fliegerabwehrkanonen (Flak).

HET TIJ KEERT.

De oorlog had in 1943 een beslissende wending genomen. In Oost-Europa hadden de Sovjet-Russen Stalingrad heroverd en ontketende het Rode Leger een offensief op alle fronten. De Duitse en Italiaanse troepen waren in Noord-Afrika verdreven terwijl de Geallieerden na een moeizame invasie in Italië langzaam vorderden. Dit alles bracht een ommekeer teweeg op het strijdtoneel. Aan de Atlantic-Wall op de westkust van Frankrijk en België verwachtten de Duitsers een massale invasie.

In de lucht wisten de Geallieerde luchtmachten hun superioriteit te vestigen. Zware luchtaanvallen op Duitse industriesteden en op vliegvelden, bevoorradingskonvoeien en spoorwegknooppunten in het bezette Europa waren schering en inslag. Nagenoeg onophoudelijk trokken enorme vluchtkolonnes bommenwerpers, op afstand geëscorteerd door snelle jagers, over de kusten van het vasteland, richting oosten. De nazi-oorlogsmachine kreeg vernietigende klappen maar ook de burgerbevolking betaalde een zware tol. Elke luchtaanval op Duitsland en de bezette gebieden eiste tientallen, zelfs honderden slachtoffers.

THE BRAMWELL-CREW.

Op de luchtmachtbasis Knettishall, ten n.o. van Londen, zijn de bemanningen van de B-17's op vrijdag 5 november 1943 heel vroeg uit de veren. Knettishall Air Base N° 136 is één van de 130 vlieghavens in Groot-Brittannië die de US 8th Air Force in gebruik heeft. Daar ligt o.a. het 563rd Squadron (Group H) van de 388th Bomb Group. Ons verhaal concentreert zich rond één bepaalde bommenwerper (42-30789) : de B-17 F van Lt William J. Bramwell of in luchtmachtkringen genoemd: de Bramwell-Crew.

De tienledige “Bramwell-Crew” volbracht haar training sinds april 1943 op het “Pyote Air Field” in de staat Texas. Op 10 augustus werden ze overgebracht naar Knettishall waar zij ingedeeld werden in een vaste eenheid. Zij hadden tot vandaag reeds zes bommenraids achter de rug: Reims, Emden, Gdynia, Münster, Schweinfurt en Wilhelmshaven.

De bemanning bestond uit :

Lt William J Bramwell (26) piloot, bevelhebber, Californië ;

Lt William Jim Current (19) co-piloot, New Jersey ;

Lt John Maiorca (25) bommenrichter, neusschutter, Connecticut ;

Lt Leland (Smitty) Smith (22) navigator, neusschutter, Kentucky ;

Technical Sgt H.C. Johnson (22) boordmecaniciën en bovenste geschut-koepel, Tennessee ;

Technical Sgt Albertus Harrenstein (26) radiotechnicus en -operator, rompschutter, Iowa ;

Staff Sgt Joseph Sage (25) buikkoepelschutter, New York ;

Staff Sgt Leslie Meader (23) assistent-radiotechnicus en geschut linker-koepel, Minnesota ;

Staff Sgt George Watt (29) assistent boordmecaniciën en afweer rechter-koepel, New York ;

Staff Sgt John Craig (19) staartgeschut, Californië.

Bij de meeste toestellen staat op de neus een naam, een slagzin of een tekening van een fantasierijke figuur geschilderd. De B-17 van Bramwell werd getypeerd als "The Butcher Boy", een Walt Disneyfiguur. Het toestel was echter nog niet gedoopt. De bemanning zou de tekening er dezelfde dag nog opschilderen...als er niet gevlogen wordt. De "Butcher Boy" zou in feite "Porky" voorstellen met een zak worstjes. Onderaan zou de zak gescheurd zijn en elk worstje dat uit de zak viel, zou een bom symboliseren. Elke bom vertegenwoordigde een raid. Het symbool gaf de bemanning een naam en een identiteit en deed onder hen een gevoel van solidariteit ontstaan.

MISSION GELSENKIRCHEN.

Met de gebruikelijke voorafgaandelijke briefing werd de bemanning op de hoogte gebracht van het vluchtschema. In het briefinglokaal was de sfeer zoals steeds gespannen. Op een grote kaart was de vliegroute aangegeven, het doelwit en de terugweg. De sterke concentraties van luchtafweergeschut stonden in het rood aangeduid, een zwarte lijn liep naar het doelwit. George Watt, de oudste van de Bramwell-Crew, wordt vandaag dertig. Die ochtend was hij zenuwachtiger dan ooit. Toch dacht hij nog dat er niet zou gevlogen worden want er hing een dikke mist.

← De bemanning tijdens de opleiding in Texas, april 1943. Staand: H.C. Johnson, George Watt, Albertus Harrenstein, Leslie Meader, Joseph Sage en John Craig. Gehurkt: William Bramwell, William Current, Leland Smith en John Maiorca. Op de achtergrond een B-17.

Daarna werden de officiers gebriefd. Zij verwachtten al een tijdje een vlucht naar "Happy Valley". Gelsenkirchen, een spoorwegknooppunt in het hartje van het Ruhrgebied, was hun "target". De Bomb Group zou geëscorteerd worden door Thunderbolts-gevechtsvliegtuigen (de P-47); een eerste groep tot aan het I.P. (Initial Point) en een tweede squadron voor het verder verloop van de terugvlucht. Het I.P. is de plaats waar de formatie haar laatste koerswijziging aanbrengt voor de bomaanval. Meestal verliep de naderingsroute zeer wisselvallig, dit als afleidingsmaneuver voor de vijand die het preciese doel van de bommenraid bij voorbaat niet mocht vermoeden. Aan de raid op Gelsenkirchen namen 323 B-17's deel en voor Münster werden nog eens 104 B-24-toestellen ingezet, aangevuld door 9 "Pathfinders". Totaal 436 bommenwerpers met een escorte van 383 gevechtstoestellen van het type P-38 en P-47 voor de twee raids. Bemanningsleden en grondpersoneel hadden nog twee uur voor de boeg vooraleer zij opstegen. Zij haalden hun vliegplunje op, het boordgeschut werd geïnstalleerd en de "Butcher Boy", getekend door de vele kogelgaten van het afweergeschut uit vorige raids, werd zoals de andere toestellen vliegklaar gemaakt voor zijn komende missie.

Het aantrekken van het elektrisch pak, de zware vlieglaarzen, de winterhelm met de koptelefoon en andere attributen, zorgde altijd voor een ceremonieel gebeuren. Als alle bemanningsleden klaar waren met de voorbereidingen, werden zij in hun schietposities vastgesnoerd met elektrische bedrading, zuurstofbuisjes en met de intercomlijn. Al deze voorbereidingen waren nauwelijks achter de rug of Lt Bramwell bracht zijn B-17 in vertrekpositie. In een dichte mist op de startbaan stegen de eerste twee toestellen op slechts dertig seconden na elkaar. De "Butcher Boy" volgde. Het opstijgen van de zwaar geladen bommenwerpers was ondanks de routine altijd een spannend ogenblik. Eens door de dichte wolkenlaag werden formaties gevormd. Bramwell was op zoek naar zijn groep van 21 vliegtuigen, doch die was nergens te bespeuren. De 388th Bomb Group had een grote "H" op het staartvlak. Boven Het Kanaal - op een hoogte van 29 000 voet - kreeg het toestel dan toch voeling met de groep.

Intussen had Sgt Sage met ontsteltenis vastgesteld dat de buikkoepel geblokkeerd was, wat voor enige paniek in het toestel zorgde. Na overleg met de bemanning besloot Lt Bramwell toch verder te vliegen, niettegenstaande de hele controle onder het vliegtuig wegviel. De buikkoepel met zijn dubbele .50-machinegeweren bleef halsstarrig alle werking weigeren. Sgt Sage zou het ditmaal zonder zijn geschut moeten doen. Terwijl de lucht bedekt was met condensstrepen bereikten de formaties via de Noordzee het Nederlandse

vasteland ter hoogte van de Zuiderzee. De begeleidende Thunderbolts vlogen als bescherming in de buurt van de formaties.

Het bleef een halfuur relatief kalm. Het kustafweergeschut viel nogal mee maar iedereen dacht aan wat nog komen moest. De formaties bereikten het I.P., zij maakten een scherpe bocht en vlogen naar het zuiden, richting Gelsenkirchen. De Thunderbolts kregen af te rekenen met een toenemende druk van vijandelijke jagers en geraakten verwickeld in luchtgevechten.

GERAAKT.

Naarmate Gelsenkirchen naderde, brak de hel los. De zwarte ontploffingswolken van het afweergeschut vulden de lucht en de bemanning kon met moeite de overige toestellen waarnemen. De “Butcher Boy” schudde en trilde en de bemanningsleden hoorden meerdere metaalinslagen als de afweergranaten het vliegtuig doorboorden. Plots klonk een opgewonden stem van co-piloot Current door de intercom: “Number One engine is hit ! Looks like it’s on fire. Will someone check it out ?” Onmiddellijk daarop herhaalde hij zijn oproep. Inderdaad een dikke rook trok een zwarte streep uit motor 1 waarvan de olie wel degelijk in brand stond. Plots dook het vliegtuig wel 2000 voet naar beneden. “Pilot to crew. Prepare to bail out”, klonk de opvallend kalme stem van Bramwell. De parachutes werden aangehaakt en iedereen maakte zich klaar om te springen.

De B-17 had nog steeds aansluiting met de groep doch de drie andere motoren boden geen kracht genoeg om het vliegtuig opnieuw in formatie te brengen. Het toestel bengelde aan de staart van de groep. Lt Maiorca zag vanuit de neus van het vliegtuig beneden een stadje liggen en kondigde aan dat hij zijn bommen zou dropen. Piloot Bramwell zwenkte daarna naar rechts en Current kondigde aan “We’re heading back” en verwittigde tevens zijn vrienden dat zij moesten attent zijn voor jagers. De bemanning haakte de parachutes af en dadelijk daalden vier Thunderbolts en vlogen als een beschermerschild rondom het getroffen toestel.

De co-piloot controleerde het zuurstofstelsel en liet zoals steeds gebruikelijk de bemanningsleden afzonderlijk antwoorden. Er kwam geen antwoord van navigator Smith en staartschutter Craig. De zuurstofproblemen werden dadelijk opgelost na ingrepen van Maiorca, Sage en Watt. Vooral John Craig, die bewusteloos met zijn gezicht naar de grond gekeerd lag, had een blauwe huidskleur en was er ernstig aan toe. Hij werd voor verdere verzorging naar de radiokamer gebracht terwijl George Watt zijn plaats innam in de staart

DE BOEING B-17

Het belangrijkste vliegtuig van het strategisch bombardement van de Amerikaanse luchtmacht in W.O. II was de Boeing B-17. Weinig vliegtuigen waren tijdens de oorlog zo populair als de "Flying Fortress".

Het prototype van de B-17 -het model 299- werd in 1935 in Seattle gebouwd. Het eerste order -voor de bouw van 39 toestellen, bekend als de B-17B - werd in 1937-38 door de Amerikaanse luchtmacht geplaatst. Van de verbeterde versies o.a. van de Y1B-17 (412 km/u) werd een groep van 12 toestellen lange tijd uitgetest. De productie werd voortgezet met steeds nieuwe versies met verbetering van de bewapening, bepantsering en brandstofcapaciteit. Men bleef experimenteren.

In 1941 schafte de R.A.F. zich 20 exemplaren aan van het model B-17C; zij noemden deze versie Fortress I. Op 8 juli 1941 deden twee Britse Vliegende Forten een eerste luchtaanval op Wilhelmshaven. Een jaar voordien had de Amerikaanse luchtmacht 42 toestellen besteld van het type B-17D. De Amerikanen gebruikten de toestellen in de U.S.A., op Hawaii en in het Verre Oosten.

De B-17E kwam in gebruik (1 023 exemplaren) in februari 1942. Het toestel werd andermaal verbeterd inzake defensieve bewapening terwijl de bemanning tot 10 leden werd uitgebreid. In de lente van 1943 werden de eerste B-17F's geproduceerd. Van het model F werden 3405 toestellen afgeleverd. Tenslotte was in 1943 het model-G, met nog meer defensieve vuurkracht, de meest gebouwde versie. Per 24 u rolden in de U.S.A. 16 B-17G's uit de fabrieken. Sedert september 1943 was het model G in Europa in gebruik. In totaal werden van deze versie 8 680 toestellen gebouwd, waarvan de productie gestopt werd midden 1945.

In totaal werden van alle reeksen 12 731 bommenwerpers B-17 gebouwd. Zij wierpen niet enkel 580 641 ton (!) bommen op Europa, ook activiteiten zoals het droppen van voedselpakketten, propaganda-bladen en reddingsboten stonden eveneens op hun repertorium. Ongeveer 5 000 Vliegende Forten werden tijdens hun 33 maanden lange campagne in W.O. II vernietigd, hetzij neergeschoten, verongelukt of tengevolge van bombardementen. Enkele van de nog overgebleven B-17's worden in de U.S.A. en in Europa nu nog vliegwaardig gehouden.

Technische bijzonderheden van de B-17E:

Spanwijdte : 31,62m

Lengte: 22,50 m

Hoogte: 5,84 m

Motoren: vier 1 200 PK Wright R-1820-65 Cyclones

Maximumsnelheid: 510 km/u op 7 600 m

Operationeel plafond: 11 000 m

Vliegbereik: 3 200 km

Bewapening: acht 12,7 mm mitrailleurs en één 7,62 mm mitrailleur, in de neus-, rug-, buik-, zijkanten- en staartkoepels.

Maximale bommenlading: 1 815 kg.

Foto. World Copyright Collection Piet Duthoy.

koepel. Na een tijdje klonk de stem van Craig opgeluchter en bevestigde hij via de intercom dat alles in orde was. Ook navigator Smitty was er vlug bovenop.

Intussen vloog de getroffen B-17 op 20 000 voet boven België. De navigator kondigde enigszins opgelucht aan dat de kust in zicht was met rechts van hen Antwerpen. Plots dook een van de P-47's tot vlak bij het gehandicapte toestel, bewoog zijn vleugels op en neer ten teken van afscheid en versnelde. De jagers waren zo lang mogelijk bij het Vliegend Fort gebleven, doch konden niet verder hun snelheid aanpassen wegens hun beperkte brandstofvoorraad. De bemanningsleden van de "Butcher Boy" waren al heel blij en dankbaar dat ze hen zo ver hadden gebracht. Het leek erop dat Bramwell en zijn team het gingen halen. Zij zouden voor hun eigen verdediging instaan, alhoewel een gevoel van eenzaamheid hen besloep.

EEN FOCKE - WULF 190

Het was vroeg in de middag, de zon scheen en er was geen wolkje aan de hemel. De escorterende P-47's hadden het Vliegend Fort nauwelijks verlaten of George Watt merkte een zwarte stip op die nog ver buiten het bereik in de richting van de linkerflank zwenkte. Ook Sgt Johnson (geschutkoepel boven) zag de beweging. Het toestel naderde en het werd geïdentificeerd als een Focke-Wulf 190.

De Duitse jager had het schouwspel op een veilige afstand gevolgd en zag nu de kans schoon om aan te vallen. De jager ging over tot een laterale aanval en trachtte buiten het bereik van de machinegeweren van de aangevallen B-17 te blijven. De 20 mm-granaten explodeerden in de cockpit en de romp van de bommenwerper en het vastgevroren landingsmechanisme van George Watt's staartgeschut zou voor de Bramwell-crew fataal worden. Daarbij kwam nog dat de buikkoepel onbruikbaar was. In de volgende ogenblikken hing de kreupele bommenwerper met zijn neus naar beneden en maakte met een oorverdovend lawaai een lange duikvlucht. Pilot William Bramwell was ernstig gewond maar slaagde er toch in zijn toestel een tweede keer gedurende enkele seconden onder controle te houden. Het was tijdens deze tijdelijke horizontale vliegtoestand dat de bemanningsleden in allerijl hun voorzorgen namen om te springen. Alles ging nu heel vlug.

DE CRASH

Het toestel raasde verder naar beneden terwijl de bemanning sprong. De Focke-Wulf kwam nog even terug in een triomfantelijke duikvlucht en stevende recht op de verspreide parachutes af die afdreven in de richting van de Durme en Waasmunster. Gelukkig liet de Duitse jachtpiloot de onfortuinlijke parachutisten ongemoeid, alhoewel getuige Angèle Schatteman van de Heikant destijds opgemerkt had dat twee parachutisten wel beschoten werden.

De Boeing gleed verder naar beneden en vloog al betrekkelijk laag over Durmen en Hoek. Getuigen hoorden heel duidelijk dat de motoren onregelmatig werkten. Volgens nog andere getuigen draaide het toestel in een scherpe bocht naar links "alsof het terug naar Duitsland wou keren". Toen verdween het laag over de bomen in de richting Lokeren. Enkele seconden later is de B-17 gecrasht op het oud-kerkhof van Lokeren aan de Oude Bruglaan waar het een spoor van vernieling trok en een verschrikkelijke ravage aanrichtte aan de omheiningmuur en tientallen grafzerken vernielde. Een motor kwam terecht in een naburige veranda en ook de achterbouw van vijf woningen werd beschadigd. Het viermotorig bombardementsvliegtuig boorde zich in de grond en brandde totaal uit. Het was toen net 13.59 u.

Uit het wrak werden twee ongelukkige bemanningsleden gehaald: het waren radio-operateur Albertus Harrenstein en John Craig, de staartschutter die op de terugweg al met zuurstofproblemen had af te rekenen. Het lichaam van Craig was verschrikkelijk verminkt. Het werd door leden van de Passieve Luchtbescherming - w.o. Raoul Steyaert - uit de vliegtuigresten gehaald en weggedragen. Steyaert nam in het geheim ook foto's van de crash. Het lijk van Harrenstein werd pas op 17 november, in ver gevorderde staat van ontbinding, ontdekt toen de wrakstukken in Lokeren werden opgeruimd. De twee bemanningsleden werden zo goed als zeker door voltreffers van de Duitse Focke-Wulf in de cockpit gedood.

Het stoffelijk overschot van beide vliegeniers werd begraven bij het monument van de gesneuvelden van 1914-18, na de oorlog bijgezet op het Amerikaanse militaire kerkhof van Henri-Chapelle en nadien overgebracht naar de U.S.A. Op het kerkhof van Lokeren viel nog een dodelijk slachtoffer. De 59-jarige Renilde Van Damme, echtgenote van Petrus Ongena, Heirburg 440, was na de middag bezig een grafzerk te reinigen. Zij werd bedolven onder de wrakstukken. Ook in de naburige woningen vielen vier gewonden door glasbraak en vallend puin. Er brak ook brand uit in een paar aanpalende achterhuizen en stallingen o.a. bij Louis Zaman, waardoor de brandweer tot 17 u aanwezig was.

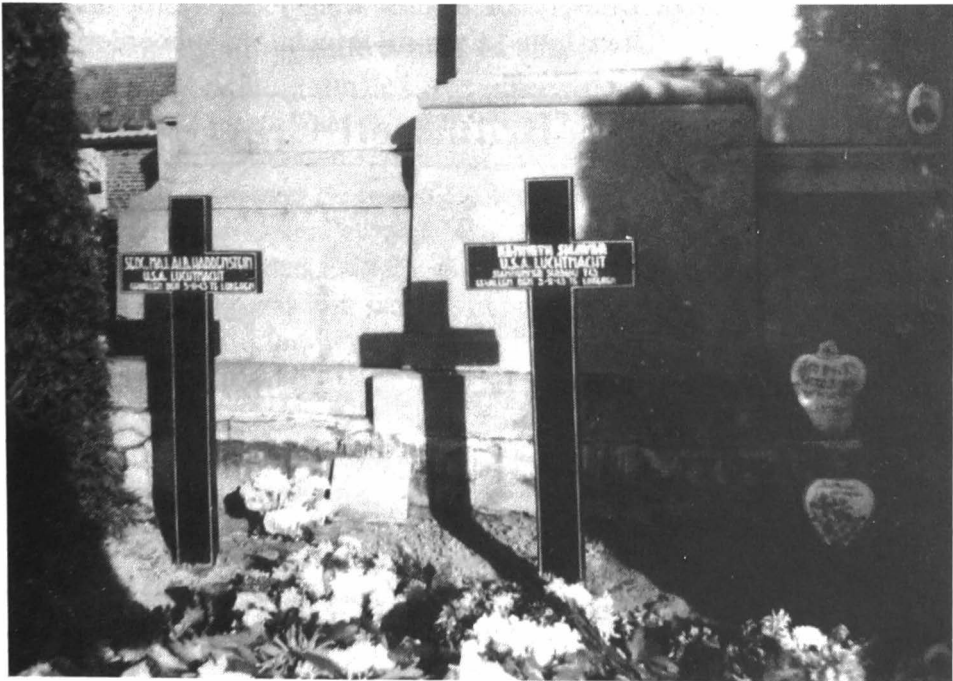
De Amerikaanse B-17 stortte om 13.59 u brandend neer op het kerkhof te Lokeren en vernielde tientallen grafzerken, de kerkhofmuur en de achterbouw van enkele woningen. Een vrouw kwam om het leven. Foto: World Copyright Collection Raoul Steyaert

Omtrent de officiële berichtgeving over de namen van de omgekomen bemanningsleden is er lange tijd heel wat te doen geweest. Het identiteitsnummer van Albert Harrenstein was onleesbaar geworden. De identificatie van het tweede lichaam als dat van een zekere Kenneth Shaver, stamnummer 34036141 T43 -wiens nummer gevonden werd nabij de wrakstukken - bleek in een later onderzoek onjuist.

In de verslagen is er nooit sprake geweest van John Craig, noch in deze van Duitse noch in deze van de Passieve Luchtbescherming van Lokeren. De mysterieuze vraag blijft omtrent het naamplaatje en het nummer van de persoon van Kenneth Shaver ; die helemaal niet in het toestel aanwezig was. Het betrof dus wel degelijk staartschutter John Craig. Een jaar later - in augustus 1944 - bij de begrafenis van haar grootmoeder in Lokeren, zag Angèle Schatteman nog steeds de twee zwarte kruisjes staan op het kerkhof met de namen van Sgt Alb. Harrenstein en Kenneth Shaver, telkens met de vermelding : U.S.A. Luchtmacht en de sterfdatum.

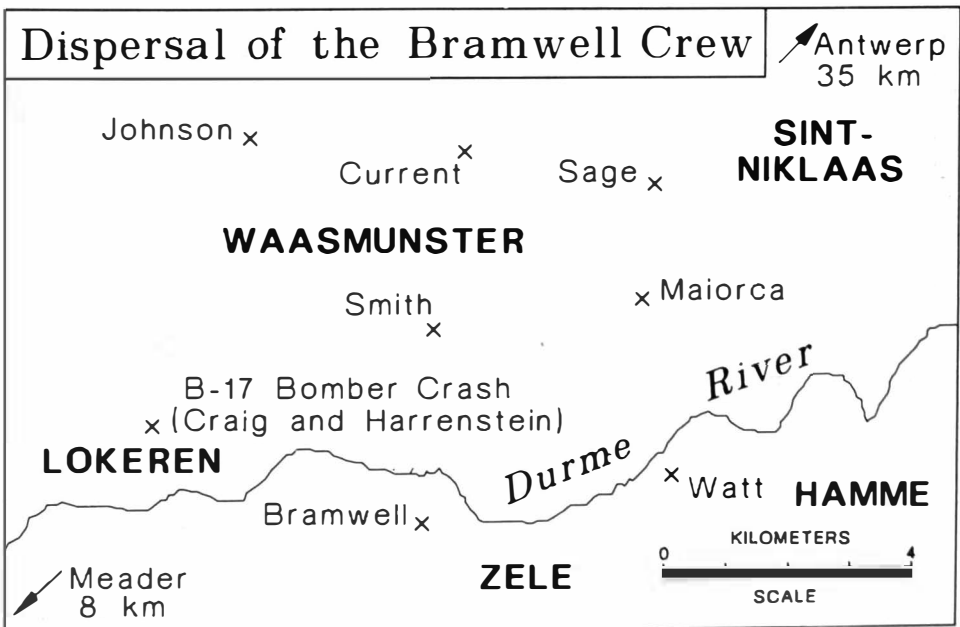

De voorlopige begraafplaats op het kerkhof te Lokeren; links het graf van Albertus Harrenstein en rechts van Kenneth Shaver (in werkelijkheid was het John Craig)
Foto: World Copyright Collection Raoul Steyaert

DE ANDERE BEMANNINGSLEDEN.

Het einde van de "Butcher Boy" speelde zich af in de driehoek Zele-Waasmunster-Lokeren. De zevende en laatste missie was gekenmerkt door een samenloop van tegenslagen: de levensgevaarlijke start met hindernissen, de voltreffer door het afweergeschut boven de Ruhr, de defecte geschutkoepelels en de fatale aanval van een als een roofdier op de loer liggende Duitse jager. Aan een alleenvliegend toestel op terugtocht was bijna altijd een dramatische historie verbonden, te meer daar dergelijke kreupele toestellen erg kwetsbaar waren.

Vijf bemanningsleden hingen heen en weer te slingeren en landden met hun valscherms ten noorden van de Durme op het grondgebied van Waasmunster: John Maiorca, H.C. Johnson, Joseph Sage, Jim Current (die in een omgeploegd veld neerkwam) en "Smitty" Smith (die in een veld naast de Ruiterskerk belandde). Behalve Johnson en Maiorca werden de laatste drie geciteerde bemanningsleden door patrouillerende Duitsers ingerekend. J. Sage doolde rond tot de duisternis inviel, kwam rond 20.30 u in het café "Breimachine" (baan naar Waasmunster) en vroeg aan de aanwezigen dat ze hem zouden aangeven bij de Duitsers. De mensen weigerden, waarop de Amerikaan het café verliet. Tenslotte kwam hij terecht op de boerderij van

De plaatsen waar de bemanningsleden met hun parachute landden. Craig en Harrenstein - waarschijnlijk reeds overleden - zijn met het vliegtuig gecrasht.

Boek: The Comet Connection. G. Watt.

Alfons Poppe, waar hij eten en drinken kreeg en in de stallingen kon overnachten. De volgende morgen is hij vertrokken... Over de ontsnapping van Johnson en Maiorca komen wij nog terug in de ontknoping.

De drie Amerikanen die ten zuiden van de Durme landden krijgen uiteraard onze bijzondere aandacht om reden dat zij in onze onmiddellijke omgeving neerstreken en ook omwille van het feit dat er telkens Zelenaars bij betrokken waren.

MEADER OF MAIORCA?

Onze getuige Angèle Schatteman, Heikant 98, woonde rechtover een brede veldwegel met enkele huizen, nu de Sportstraat genoemd. Vader Arthur hield een sportcafé en een winkel van fietsen en kleine electriciteitstoestellen. Angèle had, zoals veel anderen, op die bewuste 5 november geschut gehoord en het onregelmatig gebrom van die B-17 opgemerkt en was buiten gelopen. De inwoners zagen plots drie valschermen opengaan die verspreid over de Heikantkerk in noordelijke richting wegdreven. Eén ervan was duidelijk dichterbij en zou niet ver vandaan neerstrijken.

Via genoemde landweg zette Angèle en haar 17-jarige broer Marcel het op een lopen in de richting van de Lokerenbeek, de grensscheiding met Lokeren. Dit is nu de plaats waar de autosnelweg E17 loopt. Over de akkers heen - recht op recht - bereikten zij de beek en gezien de lage waterstand, hielp broer Marcel haar over de beek. Zij hadden intussen de parachutist zien neerkomen, net op Lokers grondgebied in Everslaar. Op het ogenblik dat zij de parachutist naderden, stond er al een meisje - Eugenie heette zij - naast de man, die bezig was zijn parachute op te rollen. De valschermspringer was blijkbaar getroffen in de bovenarm en schouder en greep regelmatig naar de pijnlijke plaats.

Na een poosje vroeg Angèle schuchter: "Are you American?". "Yes" antwoordde de vliegenier die blijkbaar verwonderd was in zijn eigen taal te worden aangesproken. Angèle zegde dat zij drie kameraden zag neerkomen met hun parachute. De man antwoordde dat er nog zes vrienden na hem in het vliegtuig verbleven en dat er twee dood waren. Dit laatste zou voor haar een waardevolle getuigenis worden. Terwijl een paar omstaanders zijn piloten vest losmaakten, nam hij een klein verbandrolletje uit zijn zak om de wonde aan de arm te verbinden. Daarbij hielpen Angèle en Eugenie. Ondertussen had Angèle hem de vraag gesteld: "What's your name?" "I'm John Maiorca" antwoordde hij. Heel wat inwoners van Everslaar en

zelfs van de Heikant - o.a. Georges D'Hooghe - hadden met belangstelling het groepje aangevuld.

Maar er verschenen ook een paar Duitsers op het toneel. Ook zij hadden per fiets de plek ontdekt waar de parachutist neerkwam. De vliegenier werd naar het dichtst bijgelegen boerenhof gebracht waar de rest van zijn korden werden afgeknipt en waar hij enigszins opgeknapt werd. Ook de parachute werd binnengebracht. Terwijl de menigte uiteen ging, werd de Amerikaan te voet, tussen de gewapende Duitsers met de fiets aan de hand, naar Lokeren gebracht. Ook Angèle en Marcel vertrokken langs de veldwegen naar de Heikant.

De dag nadien is Angèle Schatteman naar Lokeren gereden om de plaats te bezichtigen op het oud-kerkhof waar de bommenwerper was neergestort. Zij vernam daar dat er één bemanningslid dood uit het vliegtuig werd gehaald. Uit de verklaring van de parachutist wist zij - en zij alleen - dat er zich nog een bemanningslid in het wrak van de B-17 bevond.

Uit de reconstructie van de gebeurtenissen, verhaald in het boek van George Watt en bevestigd tijdens een bezoek van een drietal bemanningsleden in 1988, blijkt dat de gevallen vliegenier in Everslaar niet John Maiorca was maar wel sgt Leslie Meader, 23 jaar en radiotechnieker in de verongelukte Forteresse... Waaron heeft Meader een andere naam opgegeven? Het blijft een open vraag. Angèle Schatteman is formeel als zij beweert, dat de man zich uitgaf als zijnde Maiorca, die in feite ten noorden van de Durme is neergestreken. Tot in 1988 dacht Angèle dat zij destijds voor Maiorca stond.

PILOOT-BEVELHEBBER LT. BRAMWELL

Ook in Zele, en vooral in de buurt van de Stokstraat, Goeënde, Hoek en Durmen, keek men belangstellend uit naar het neerkomen van de parachutisten, die in een rechte lijn afdreven naar een bepaalde plaats. De mensen van het Goeënde, in de zgn. Koelaars, hadden een witte parachute gevolgd totdat die vlak in hun midden terecht kwam, rechts van de spoorweg naar Lokeren. De man kwam zwaar ten gronde en bleef onbeweeglijk liggen in een rapenveld tegenover het boerenhof van Omer Van Doorselaere dat aan de overkant van de straat was gelegen. De enkele inwoners van het Goeënde hadden elkaar verwittigd maar bleven aanvankelijk op afstand.

Schuchter besloot men de parachutist te benaderen. Boereknecht Philemon Christiaens samen met zijn baas Jules Heirman, op afstand gevolgd door

echtgenote Jozef Van Cleemput, Jules Van Driessche en echtgenote, Omer Van Doorselaere en Elisabeth De Brabander (uit de Bouting), waren er de eersten bij. Later volgden nog coiffeur Georges Van Cauteren uit de Kouterstraat en Michel Rombout. De vliegenier bleef nog steeds liggen op de kille akkergrond terwijl Michel Rombout hem vroeg of hij Engels sprak. Hij keek op en antwoordde zacht : “Yes”. Zijn gezicht was getekend door hevige pijnen. Philemon Christiaens lichtte zijn hoofd op maar de man zag er suf uit. Intussen had echtgenote Van Cleemput het zware pilotenpak wat vrij gemaakt aan zijn keel.

De belangstelling steeg zienderogen want vanuit de richting Tuimelaarskappelleken was er te voet en per fiets veel volk op komst. Een paar verzetslieden bevonden zich onder de menigte. De ongelukkige vliegenier was zwaar gewond aan de ruggegraat en had talrijke scherfwonden in zijn rechterzijde. Hij werd door de burens voorzichtig binnengedragen in het hof van Jules Van Driessche, één van de vier boerderijen uit het Goeënde. Het duurde niet lang of dr. Eugène Van Cauteren verscheen ter plaatse om de eerste zorgen toe te dienen. De piloot was zeer zwijgzaam want met al dat onbekende volk rondom zich, antwoordde hij heel kort en soms onverstaanbaar op vragen die de omstaanders hem stelden.

Inmiddels had ook een kleine Duitse legerauto de weg gevonden naar het Goeënde. De Duitsers namen na de eerste zorgen de vliegenier mee en voerden hem naar een hospitaal. Na zevenenveertig jaar hebben wij geweten dat de man van ‘t Goeënde Lt. William Bramwell was, de 26-jarige piloot en bevelhebber van het toestel.

ICI BELGIQUE ?

Hetzelfde scenario speelde zich af in de wijken Durmen en Hoek. Talrijke inwoners waren naar buiten gelopen op het onregelmatig geronk van een alleenvliegende bommenwerper die blijkbaar in nood verkeerde. Tot hun grote verbazing zagen zij meerdere parachutisten, die nog maar pas het vliegtuig hadden verlaten, verdwijnen achter de bomen over de Durme. Eén ervan hing meer zuidwaarts en zou in het Goeënde terechtkomen en een andere daalde al tamelijk laag in de richting van de Donkerputstraat.

De Durmenaren hadden het vlug door dat zij enkel via de Donkerputstraat de plek konden bereiken waar de parachutist zou landen. Iedereen was echter te laat, behalve landbouwer Aloïs Van den Bossche die zijn akker aan ‘t bewerken was tegenover zijn boerderij in de Donkerputstraat 60. Samen

met zijn knecht Frans Van Der Vloedt waren zij aan het mesten en aan het hakken in het koolzaad. Ook Wies had in de lucht het spektakel waargenomen en voor hij het zich goed en wel kon realiseren, viel de vliegenier in het omgeploegde veld achter zijn rug op ongeveer vijf meter afstand van hem. De man ging door de knieën en viel plat op zijn rug. De vliegenier viel op de akker (nu een weide) rechts van de rijweg die rechtover de boerderij van Aloïs Van den Bossche uitgaf.

Terwijl Wies nog roerloos en verbouwereerd stond te staren naar het verschijnsel, maakte de vliegenier zijn parachute los en ontdeed zich van zijn zware bovenkledij. “Je suis Americain, aviateur” zei de parachutist en beiden gaven elkaar een hartelijke handdruk. Wies kon niet antwoorden, ook niet als de Amerikaan het in het Duits probeerde. “Ici Belgique ?” vroeg de piloot na een paar seconden en dan knikte Wies bevestigend. De stilte werd plots verbroken want, gealarmeerd door de gebeurtenissen in de lucht, liep mens en dier naar de landingsplaats. Uit de beide richtingen kwamen inwoners afgerend, lopend of fietsend. Dat was nu de situatie waarin de vliegenier niet wenste terecht te komen : veel volk en geen uitweg zien om te ontsnappen.

Iedereen wenste de Geallieerde soldaat een hand te drukken, doch deze wou niet te veel tijd verliezen en was enkel bezorgd over het feit, hoe hij zo vlug mogelijk kon weggelopen. Hij stond reeds aan de rand van de akker toen een man in een zwart pak verscheen. Het was de Durmenaar agent Leon Famaey, in burgerkledij doch met zijn politiekepi. Leon onderhield zich aanvankelelijk met de menigte, waaruit de Amerikaan enigszins geruststellend begreep dat het geen Duitser doch een Belgische agent betrof. De mensen van Durmen verwittigden Leon en verzetten zich krachtadig - zelfs met onvriendelijke woorden - tegen een eventuele arrestatie van de vliegenier. Ook de aanwezige Suzanne Famaey, de zuster van Leon, had kordaat aangedrongen om “hem te laten lopen”. “Als je hem arresteert, kan je je eigen familie niet meer onder ogen komen”, voegde zij er aan toe. De Amerikaan twijfelde of hij nog kon ontsnappen. Hij sprak de agent in ‘t Frans aan en bevestigde dat hij Amerikaan was, een vriend van de Belgen en dat de Amerikanen binnenkort België zouden bevrijden. Agent Famaey luisterde aandachtig, leek in de war en worstelde zichtbaar met problemen. Hij stond er radeloos bij en ... begon de parachute op te rollen. Ook de souvenirjagers deden intussen hun werk. Iemand wist zelfs het lederen pilootenjasje van de Amerikaan te ontfutselen.

Uit de houding van de collaborerende agent Leon Famaey bleek dat hij uit angst de Amerikaan heeft laten gaan. Zijn nazichefs beoordeelden achteraf het optreden heel anders toen Leon op het matje verscheen. 't Was niet de parachute maar de parachutist die hen interesseerden. Het geval werd onderzocht waarvoor agent Famaey een tuchtstraf opliep. Na de bevrijding werd Famaey voor het gerecht gedaagd en beschuldigd van een aantal misdaden tegen het volk. Door het geval George Watt is hij - als verzachtende omstandigheid - aan de zwaarste veroordeling ontsnapt.

Enkele aanwezigen maanden inmiddels de parachutist aan om te gaan vluchten en gaven hem tips langs waar hij zo snel mogelijk kon verdwijnen. Hij liep in de richting van een zandweg. Sommigen renden hem achterna, te voet of per fiets maar de Amerikaan probeerde hen steeds weg te jagen. Een man die parallel op afstand over de akkers meeliep, gaf hem aanwijzingen in welke richting hij verder moest vluchten. Na een heel tijdje lopen hield de man halt aan een veldweg en zonder veel praten wees hij hem een schuilplaats aan, waar hij zich kon wegstoppen. Die man was Raymond Inghels uit Durmen.

SLEUTELFIGUREN EDWARD EN RAYMOND

Het was in een droogstaande gracht, goed afgeschermd door braamstruiken en klein struikgewas, dat de aviateur zich kon verbergen. Hij zweette van 't lopen, het was warm voor de tijd van het jaar en door de langdurende droogte stonden de grachten zonder water. Ook Edward Lauwaert uit Sint-Anna kwam nog naar de plaats om de Amerikaan op het hart te drukken dat hij hier moest blijven, totdat hij, na het invallen van de duisternis, zou afgehaald worden.

Intussen waren de Duitsers met een intense zoekactie gestart om de rest van de bemanning zowel over de Durme als langs deze kant van de rivier in te rekenen. De "Amerikaan van de Donkerputstraat" was zich daarvan bewust. Hij vond in zijn toevluchtsoord voldoende de tijd om aan huis te denken en om de film van deze bewogen dag voor ogen te ontrollen. Hij lag ook te denken aan de volgende stappen. Hoe zal het verder aflopen ? Zal hij uit de handen van de Duitsers blijven ? Zal het verzet voor hem zorgen ?

In de loop van de namiddag kreeg de Amerikaan meer bezoek dan hem lief was. 't Was net of heel Durmen zijn geheime schuilplaats kende. Edward Lauwaert had het elektrisch pak van de vliegenier meegenomen om het ergens te verbergen. Edward was even naar het schuiloord teruggekeerd om

Brigade op de akker in de Donkerputstraat verschenen en op zoek waren naar hem. Zijn maat Jan Van Eetvelde was zwijgzamer.

Het was diezelfde Jan Van Eetvelde die de volgende dag het bezoek kreeg van Famaey. De agent verzocht hem op zijn tellen te letten want hij wist dat Jan bij de Amerikanen was geweest. Van schrik verdween Jan Van Eetvelde kort daarop van het toneel en ging naar Duitsland werken. Pas toen de oorlog in 1945 teneinde was, keerde hij terug naar Durmen.

Raymond Inghels woonde in Durmen 167, rechtover de Beekstraat en de H.Hartkapel. Hij was gehuwd met Ivonne Steeman en had twee kinderen : Jean-Pierre 5 en Monique 3. Raymond was tijdens de oorlog werkzaam als kok in de Mess van de Duitse onderofficieren in Antwerpen. Voor de oorlog

Raymond en Ivonne Inghels met hun kinderen Monique (3) en Jean-Pierre (5). Durmen 1942.

was hij kok en chief-steward op een Belgisch koopvaardijchip en voer regelmatig op New-York. Hij sprak een aardig woordje Engels. Bij de Duitse inval in mei 1940 was hij met verlof en moest hij zich na enkele dagen aanmelden in Rouen om in te schepen. Onderweg naar Rouen werd hij gearresteerd door de Franse autoriteiten die, omwille van zijn blauw uniform, dachten dat hij een officier van de zeemacht was. Hij slaagde erin te ontsnappen maar liep zodoende in de handen van de Duitsers. Weer kon hij ontkomen maar liep opnieuw in de val. Een tweede ontsnapping lukte nadat Duitsers op hem en zijn medevluchters het vuur openden. Daarna ontdeed hij zich van zijn uniform, dat hem al zoveel last had berokkend, en keerde terug naar Brussel.

GEORGE WATT

Gedempt en fluisterend zaten Raymond en Jan lange tijd met de Amerikaan te praten over de oorlog, over de Duitsers, over het leven in België, over New-York en Long Island, over de Luftwaffe en over “zijn dag”. Het gesprek kwam los. De Amerikaan maakte zich bekend. George Watt was zijn naam; hij was New-Yorker en Jood. In de verongelukte B-17 was hij assistent-boordmecaniciën en tevens de rechterkoepelschutter. Terwijl de drie mannen daar stil maar scherp oplettend zaten te praten bracht landbouwer Wies Van den Bossche de Amerikaan een boterham met ei... die hij met dank aanvaardde.

Raymond zegde George zijn steun toe en zou hem na ‘t invallen van de duisternis een burgerpak bezorgen. De militair vermoedde dat de scheepskok geen connecties had met het verzet maar was toch tevreden over het aanbod. Hun gesprek werd echter bruusk onderbroken door een gefluit. Zou dit een waarschuwingssignaal zijn ? Raymond en Jan verlieten aandachtig uitkijkend de bescherming rond de gracht en verdwenen.

George dekte zich nog veiliger in en zag even later op een veldweg drie Duitsers per fiets patrouilleren die evenwel verder reden. De namiddag duurde lang en de zon wou maar niet ondergaan. George kreeg ook nog het bezoek van een man en een vrouw, betrekkelijk jong, die hem uitnodigde om thuis bij hen te komen eten. Het waren Omer Van Hecke en zijn zuster Celine die in de buurt van de Durme een boerderij bewoonden (Sint-Anna). De Amerikaan was heel voorzichtig en ging veiligheidshalve niet in op het aanbod, temeer daar hij zijn woord had gegeven aan Raymond Inghels. Er kwamen nog een paar inwoners de Amerikaan verwittigen dat hij dadelijk moest vluchten daar er nog andere Duitse soldaten in de omgeving patrouilleerden.

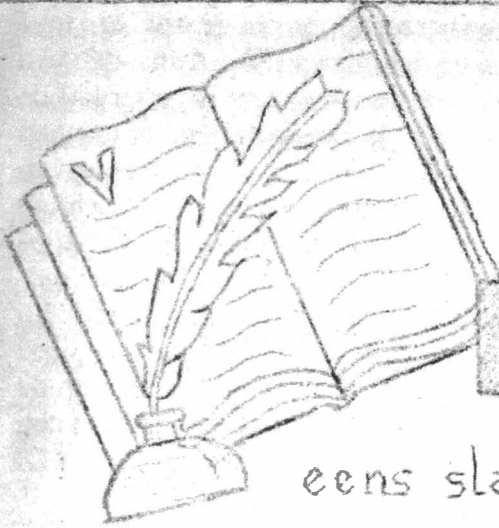
De duisternis was ingevallen en zoals beloofd verscheen Edward Lauwaert op het appèl. Vlug verliet het gezelschap het schuiloord en vertrok, een heel eindje lopend door velden en weiden in de richting van Sint-Anna. Eén van de mannen bleef achter. Het drietal hield halt achter een bosje terwijl de vierde persoon zich ondertussen bij het groepje aansloot. Eén der mannen gaf George wat vlees in een papieren zak alsook een flesje bier. George nam afscheid van de twee personen en vertrok daarop met Edward in de richting van Sint-Anna-dorp. Voorzichtig uitkijkend liep het tweetal -wel twee kilometers ver- over de akkers en veldwegen tot zij de achtertuinen van de Sint-Annastraat bereikten. Daar werd George over een erf geleid en hoorde hij aan de overkant van de muur, auto's en moto's voorbijrijden, wat hem deed vermoeden dat hij in de buurt van een verkeersweg was. Afgaande op de geur werd hij in afwachting in het toilet gestopt. De Lauwaerts moesten nog "de kleine" naar 't bed brengen en dan was alles veilig...

HIS BIRTHDAY

Mathilde, de echtgenote van Edward, kwam na een tijdje in de achtertuin de piloot afhalen en bracht hem binnen in huis. George was opgelucht omdat hij zich eindelijk in een warm huis bevond. Hij mocht plaats nemen naast een deugddoende Leuvense stoof terwijl Mathilde aardappelen opdiende met een biertje. Het echtpaar wist hem mee te delen dat zij in de loop van de avond iemand verwachtten die Duits en Frans sprak en waarmee hij beter zou kunnen converseren.

Deze man op gevorderde leeftijd was de Hammenaar Leon Ducolombier, die George zou komen afhalen. Enige tijd later kwam Ducolombier samen met Edward Lauwaert binnen. Na een buitengewoon hartelijke begroeting konden de gesprekken beginnen. Leon stelde de Amerikaan gerust en met vol enthousiasme verzekerde hij dat de patriotten hem zouden helpen ontsnappen. Hij waarschuwde echter dat hij moest voorzichtig zijn en wees op de enorm zware straffen die de piloten maar vooral de hulpverleners uit het verzet te wachten stonden : wegvoering naar een concentratiekamp of de doodstraf.

Ook de ouders van Edward kwamen op bezoek. Vader Lauwaert was net zoals Leon Ducolombier een oudstrijder van 1914-18. Gans de groep zat rond de kachel en praatte over de oorlog, over de algemene toestand, over de bezetting en over de lotgevallen van de B-17. George was zeer verwonderd over het feit dat de mensen hier zo uitstekend geïnformeerd waren over de wereldtoestand. "Elke avond luisteren wij naar de radio-uitzendingen van de B.B.C. in Londen", voegde Edward er aan toe.

DE PATRIOT

eens slaan wy't boekskens open

Nieuw Exemplaar: September 1943.

-I-

WAARSCHUWING. Vanaf deze week zijn er in het land een grooter aantal Gestapos aan het werk. Veel meer op-eischingen zullen het gevolg zijn. Wees dus voorzichtig in het verspreiden van de bladen. Zijt kordater maar ook voorzichtiger. Slaapt niet meer thuis. Helpt al wie zou op de vlucht zijn. Toon dat Gij echte vaderlander een echte Belg zijt met de daad. Geef aan de verspreiders van ons blad de voortvluchtigen, die het nodig hebben, op en ze zullen zoo mogelijk zegels en geld ontvangen. Organiseert Uw verzet. Saboteer al wat met de bezettende macht medehelpt. Laat U nooit snappen en helpt de voortvluchtigen. Gij ook kunt ons in het

zelfde getal overkeeren. Steun dus het vluchtelingensteunfonds. Allen, die behoeftig zijn moeten kunnen gesteund worden. Helpt ons zoo veel U kunt.

Wij zijn zeker van onze
Eindoverwinning!

In blijde Verwachting van de
naderende Eindzege.

Duitschland verliest den oorlog; dat is een feit! Niemand die daaraan nog twijfelt of durft twijfelen. De ware patriotten hebben nooit getwijfeld want hun hoop en hun wensch was de bron waaruit zij hun overtuiging putten. Voor hen zullen de tijden van ellende en lijden weldra voorbij zijn en weder nu leven zij in de blijde verwachting van de E. S. S.

"De Patriot" van september 1943, een sluikblad van het B.V.L.-Zele, waarvan meerdere exemplaren aanwezig waren in de woning van Edward Lauwaert (formaat 16,50/21 cm).

Edward Lauwaert was gehuwd met Mathilde De Wilde en woonde recht-over de kerk van Sint-Anna in het nummer 72. Het jonge paar had toen een zesjarig zoontje Lucien. Later kwamen er nog drie kinderen bij. Edward werkte als vlasser in het bedrijf van zijn ouders en Mathilde had in de voorplaats een klein winkeltje van kruidenierswaren ; kwestie van iets bij te verdienen in oorlogstijd. Edward was in Zele aangesloten bij het B.V.L., één van de twee verzetsbewegingen welke in de gemeente ondergronds actief waren. Het Belgisch Vrijwilligerslegioen gaf een plaatselijk sluikblad uit : "De Patriot" . Het gestencileerd blaadje werd volgens een verdeelsysteem aan de leden bezorgd, die bovendien nog een voorraad bladen ontvingen met de bedoeling deze voorzichtig verder te verspreiden. Edward was als weerstander één van die mannen die voor een discrete verdeling zorgden. Ook bezorgde hij rantsoeneringszegels aan ondergedoken werkweigeraars en verzetslieden. Op de geheime zender van het B.V.L. die op de Donk geïnstalleerd was en in contact stond met Londen, had hij als code : "De hond heeft vlooiën, de rozen bloeien."

In de loop van het gesprek liet George zich ontglippen dat het vandaag zijn dertigste verjaardag was...Allen keken verwonderd op en wensten hem geluk op de mooiste verjaardag van zijn leven. "Je leeft nog en je zijt hier veilig" voegde Edward Lauwaert er aan toe. Intussen kwam Mathilde uit de keuken met brood, worst en bier, het enthousiasme steeg en het onverwacht verjaardagsfeest kon beginnen. Echter niet voor lang. Uit de naburige kamer verscheen Edward met burgerkleden voor de piloot. Hij moest het pak aantrekken en zich klaar maken om te vertrekken met Leon Ducolombier. De Amerikaan bekeek zichzelf in de spiegel en vroeg zich af of hij zou kunnen doorgaan voor een Belg. Edward overhandigde hem vierhonderd frank want met zijn meegekregen tweehonderd Franse frank vanuit Engeland, kon hij hier niets aanvangen. George dankte hartelijk en nam kort afscheid van zijn helpers.

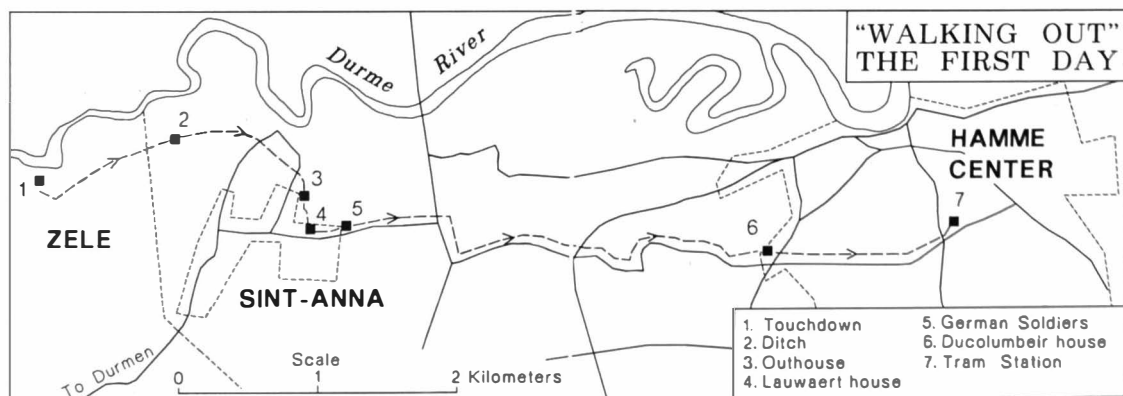
George Watt voelde het vertrek aan net alsof hij de bescherming van zijn schuilplaats verliet. 't Was nog betrekkelijk vroeg op de avond, de straten waren leeg maar de maan gaf daarentegen meer licht dan gewenst. George stapte met zijn begeleider -ook Edward beweert dat hij er bij was - langs de gewone weg van Sint-Anna via de Rodendries naar Hamme. Onderweg kwamen zij nog een cavaleriepatrouille Duitsers tegen...; een legerkar uit de Eerste Wereldoorlog, waarop drie Duitsers zaten, getrokken door twee paarden. George trachtte normaal te doen maar was zenuwachtig en erg bang. Traag kraakte de kar voorbij terwijl het trage paardengekletter op de

kasseiweg van Sint-Anna geleidelijk verdween. De ontmoeting verliep normaal. Na ongeveer drie kilometer stappen, bereikten zij de woning van Leon Ducolombier in de Evangeliestraat of... het volgende vluchtoord van G. Watt.

George bewonderde de moed van de mensen uit Durmen en Sint-Anna die alles veil hadden voor zijn ontsnappingsplannen. De vrouw van Ducolombier begroette de Amerikaan en bleek op de hoogte te zijn van zijn komst. Het avondmaal werd opgediend bij zijn nieuwe gastheren. De vliegenier had niet veel zin in eten, at toch een weinig maar leek uitgeput door de vermoeidheid. In een bed op de bovenverdieping kon hij de slaap maar niet vinden. Verstrooid lag hij te denken over alles wat er zich tijdens de voorbije dag had afgespeeld. Hij was vooral bekommerd over het lot van de bemanning. Hebben ze allemaal kunnen springen? Hij dacht aan de mannen die waarschijnlijk met het toestel waren neergestort. Hij dacht ook aan Raymond en vroeg zich af of hij ooit zou weten wat er met hem gebeurd was.

Raymond Inghels was dezelfde avond nog komen informeren bij Edward Lauwaert over wat er geworden was van de voortvluchtige Amerikaan. Aanvankelijk hielden Mathilde en Edward staande dat zij van niets wisten. Zij stonden zelfs argwanend ten opzichte van de zeeman die voor de Duitsers werkte. De overredingskracht van Raymond en een bewijs van de Inlichtingsdienst deed beide mannen besluiten om in de vroege ochtenduren George te gaan opzoeken in de Evangeliestraat.

George sliep nog toen “de redders van Durmen” al heel vroeg in de morgen aan zijn bed stonden. Hij was dolgelukkig dat ook Raymond er bij was. Die

De vluchtroute van George Watt op de eerste dag. Van nr 6 naar nr 7 had plaats in de ochtend van 6 november 1943.

vertelde dat hij na 't invallen van de duisternis met burgerkleden naar de schuilplaats was geweest. Doch de vogel was gaan vliegen. Zo had hij gans de avond gezocht en was hij uiteindelijk bij Edward Lauwaert terechtgekomen.

Intussen kleepte de Amerikaan zich aan en kwam tot de onthutsende vaststelling dat hij zijn immatriculatieplaatje niet vond. Hij zocht te vergeefs. Het stak nog in het werktenue dat bij Lauwaert was achtergebleven. Edward stelde voor het te gaan halen en reed ogenblikkelijk per fiets terug naar Sint-Anna. Raymond deed ondertussen het relaas wat zijn burens Guillaume en Gusta Lories-Burm was overkomen. Zij hadden namelijk het bezoek gekregen van de Duitsers die alles uit de kasten hadden gesleurd en de meubels beschadigd hadden. Raymond wist ook te zeggen dat vijf bemanningsleden waren opgepakt door de Duitsers en dat één ervan ernstig gewond was.

NAAR BRUSSEL

De twee mannen overlegden hoe de Amerikaan in Brussel zou geraken en hoe hij in Parijs in contact kon komen met een ondergrondse verzetsbeweging. George stond nu voor de realiteit. Raymond had in Brussel een schoonbroer en een schoonzus wonen. De man was dokter en die kon mogelijks voor een opvangadres zorgen in de ondergrondse. Het overleg tussen de mannen was ernstig en het gesprek zou bepalend zijn voor het al dan niet welslagen van het ontsnappingsplan. Raymond kon George niet alleen laten vertrekken naar Brussel. Er werd overwogen nog voor de dageraad de tram te nemen tot Antwerpen om dan per trein naar Brussel te sporen. Raymond zou hem "begeleiden". Dit was voor George een hele geruststelling.

Edward was ondertussen teruggekeerd met het levensnoodzakelijk identiteitsplaatje dat George steeds bij zich moest hebben. Er was geen tijd te verliezen vermits zij de tram moesten halen. George nam afscheid van Edward Lauwaert. Deze laatste prentte hem goed de dorpen en de namen van zijn helpers in het hoofd. Aan de kapel op het Tweebruggenplein deed Raymond teken waar George moest wachten, terwijl hij tramkaartjes ging kopen. Edward was op afstand gevolgd, liep nog gauw naar de Amerikaan en gaf een laatste handdruk tot afscheid, waarop George en Raymond in de tram stapten.

Zoals elke morgen was het stil in de tram naar Antwerpen. Raymond zat aan de andere kant van de gang tegenover George. Tijdens een halte dichtbij

Antwerpen L.O. verbrak Raymond de stilte en begon te vertellen over een Amerikaanse Forteresse die gisteren in zijn buurt was gevallen en waaruit zeven parachutisten waren gesprongen. In kleuren en geuren wist hij zijn toehoorders alles in detail te vertellen. Zijn medereizigers hingen aan zijn lippen en ook George luisterde belangstellend mee maar hoopte...dat Raymond niet te ver zou gaan. Aan de tramterminus bij de ingang van de voetgangerstunnel stapte iedereen af. Op afstand volgde George door de tunnel onder de Schelde en door de Antwerpse straten die naar het centraal station leidden. Raymond nam twee kaartjes voor de trein en beiden spoorden tot Brussel. In de trein zaten zij in elkaars gezichtsveld maar hadden uiteraard geen contact. De treinreis verliep normaal en ook bij de uitgang in Brussel was er geen controle te bespeuren.

Raymond en George liepen een hele tijd - steeds op afstand - door de Brusselse lanen. Aan een stijlvol herenhuis belde Raymond aan. Hedwige Proost, zijn schoonzus, deed open terwijl Raymond na de verwelcoming zijn reisgezel voorstelde. Raymond las de verbazing en de angst in haar ogen. Beiden werden binnengelaten, waarop de Zelenaar zijn verhaal deed en Hedwige voor eten zorgde. Dokter Jean Proost was op ronde en kwam na een paar uren thuis. De jonge dokter keek verbaasd op toen hij het verhaal hoorde. Hij was blij dat hij de Amerikaan kon ontvangen maar voegde er bezorgd aan toe dat het voor hem zeer gevaarlijk was om in zijn woning te verblijven. Jean en Raymond overlegden de ontsnappingsplannen van George. Uit het gesprek bleek dat de dokter misschien wel iemand kende die op de een of andere wijze met het verzet in contact stond. Of deed hij alsof ?

6 november was een kille herfstdag en het regende pijpestelen. Dokter Proost besloot nog een paar patiënten te bezoeken, wat bij Raymond het vermoeden deed rijzen dat hij eigenlijk iemand ging opzoeken waar de Amerikaan terecht kon. Na een uur fietsen kwam hij doornat terug met de melding dat om vijf uur "iemand" de Amerikaan zou afhalen. De dokter had namelijk een boodschap achtergelaten bij de ouders van een jonge man van wie hij onlangs een sluikblad had ontvangen.

De jonge man had een lang onderhoud met Proost. Raymond werd er bij geroepen en vernam het goede nieuws dat George een opvang zou krijgen. Er volgde nog een tamelijk lang vraaggesprek waarop George alle mogelijke gegevens omtrent zijn familiale toestand en zijn militaire eenheid diende te verstrekken. De jonge man zou dan via een geheime zender een gecodeerd bericht naar Londen sturen en pas daarna, wanneer alles positief uitviel, kon de Amerikaanse vliegenier mee. Tegen acht uur zou de jongen terugkomen.

Raymond en George doodden hun tijd met kaarten. Naarmate acht uur naderde, steeg de spanning, doch beiden bleven optimistisch.

ONTSNAPPINGSLIJN COMETE

Op het vastgestelde uur verscheen de jonge man opnieuw. Hij heette Henri Malfait, een contactman van het verzet en hij zou met de Amerikaan naar zijn ouders gaan in een klein huis in Jette. George nam vlug afscheid van Jean en Hedwige Proost en van Raymond en bedankte hen hartelijk. Hij werd van nu af aan overgeleverd aan zijn volgende beschermers en kwam na een tramrit terecht bij Henri's ouders, Octave en Thérèse Malfait, Tilmontstraat 9.

Het was een kille zaterdagavond. Er waren al 31 uren verlopen sedert hij met zijn parachute was geland in Zele-Durmen. Tijdens deze bange maar tevens hoopgevende uren, hadden talrijke mensen met inzet van hun leven, hem geholpen. Hier eindigt het Zeels-Hammese avontuur van George Watt.

Nu was George op weg naar de eerste halte van de echte ondergrondse, van het georganiseerd verzet. Hij verbleef vijf dagen in de bescheiden woning van de Malfaits en leerde de familie maar vooral vader Octave door en door kennen. Vader Malfait was boekhouder en uitstekend geïnformeerd over de algemene oorlogssituatie. George had met hem de gelegenheid om urenlang te praten over Hitlers nieuwe orde, over de bezetting, over het verzet, het sluikblad van het Onafhankelijkheidsfront e.d.m.

Zoon Henri was een idealist, scoutsleider en lid van de katholieke jeugdbeweging. Hij studeerde aan de universiteit maar volgde weinig lessen. Zijn aandacht ging naar het verzet, hij spioneerde tussendoor en verspreidde een illegale krant "La Libre Belgique". Het terechtbrengen van George Watt was zijn eerste geslaagde opdracht. Er volgden nog andere. Henri Malfait werd twee maanden na George's verblijf in Brussel door de Gestapo opgepakt en na zes weken martelingen in Breendonk, naar het concentratiekamp van Buchenwald gestuurd (commando Halberstadt - gevangennummer 48596). Hij heeft gelukkig het harde kampleven overleefd en kon in de zomer van 1945, weliswaar uitgeput van de doorstane ontberingen, terugkeren naar zijn ouders.

In de avond van 11 november, voor de Belgen een verboden nationale feestdag, zou George Watt de Malfaits verlaten. Hij werd opgehaald door Jacques De Bruyn, een blonde man, die hem naar zijn moeder bracht voor het avondmaal. Later op de avond bracht mevrouw De Bruyn de Amerikaan met de tram naar een nieuw onderkomen bij de familie Thibaut, op de Diamantlaan 134.

Raoul Thibaut was electrotechnicus en zijn vrouw Marie zorgde voor het gezin. Zij hadden een 18-maanden oud dochttertje Inès, waarmee George tijdens zijn verblijf speelde. Ook Raoul en George converseerden veel over de actuele wereldvraagstukken en over het leven in Amerika. Raoul was een actief lid van het verzet en George was zeker niet de eerste Geallieerde piloot die bij hem “logeerde”.

Na een vijftal dagen verblijf wou Raoul wat buitenlucht voor George en stelde hem voor een bezoek te brengen aan de stad. Na de nodige afspraken inzake veiligheid, namen beide mannen de tram en kuierden vervolgens door de drukke lanen. George verwonderde er zich over dat de étalages er zó feestelijk uitzagen en dat er in de vitrines speelgoed en kleding in overvloed lag. Raoul Thibaut gidste zijn gast langs de Louisalaan, voorbij het imposante gebouw waar het hoofdkwartier van de Gestapo was gevestigd. Daarna trok het duo nog naar een restaurant voor een koffie. Een orkestje speelde Weense walsen en zorgde voor een feestelijke sfeer. Om de “feestdag” af te ronden, gingen zij in de rij staan voor een film. George “bekloeg” er zich over dat de franstalige film niet voorzien was van...Engelse onderschriften.

Over de uiterlijke weelde in Brussel was de Amerikaan niet te spreken. Het beantwoordde niet aan het beeld dat hij had van een land dat al drie jaar onder de bezetting leefde. “Parijs en Brussel zijn de uitstalramen voor de Duitse officieren en hun aanhang”. “Het is niet al goud wat blinkt” voegde Raoul er aan toe.

Het verblijf bij de Thibauts was volgens George best aangenaam, doch op de verdere weg naar de vrijheid, kwam er geen schot in de zaak. Drie dagen na hun wereldse stap kwam mevrouw De Bruyn melden dat de Amerikaan die nacht moest vertrekken, wat voor de vliegenier een hele opluchting was. Zij zou hem samen met nog een andere vluchteling per trein tot aan de Franse grens brengen. Om de Duitse controleposten te vermijden, zouden zij te voet een omweg maken en de grens oversteken. Die avond nam George afscheid van de vriendelijke en gastvrije Thibauts.

Raoul Thibaut was lid van de Ontsnappingslijn Comète (Comet Line) en van de Service Zéro, een spionageafdeling van het Belgisch verzet. Zijn vrouw Marie werd twee maanden na George's verblijf opgepakt door de Gestapo terwijl Raoul, samen met een Amerikaanse vliegenier, over twee muren kon ontsnappen. Raoul bleef ondergedoken. De moedige Marie, die

op het nippertje archieven en documenten van de Service Zéro kon “redden” werd via de gevangenis van Sint-Gillis naar het concentratiekamp van Ravensbruck gedeporteerd, waar zij is omgekomen. Het dochtertje Inès werd vrijgelaten en toevertrouwd aan Marie’s tante.

Mevrouw De Bruyn begeleidde de twee vluchtelingen en, zoals gepland, verliep de treinreis naar de Franse grens vlekkeloos. Ook het ontwijken van de controles en het overschrijden van de grens verliep probleemloos. In het duister van de aangeduide plaats kwamen nog mannen en vrouwen samen. Onder de gedempte stemmen en het gefluister meende George een bekende stem te herkennen. Hij ging in de richting van het groepje en zag plots Johnson, de boordwerktuigkundige uit de B-17 staan. Ook ‘Tennessee’ was kunnen ontsnappen. Vanaf dat moment zouden beiden samen reizen.

Het groepje vluchtelingen was nu in handen van het Franse verzet. Het Belgisch hoofdstuk voor Watt en Johnson eindigt met de terugreis van mevrouw De Bruyn naar Brussel.

Het zou ons ongetwijfeld te ver leiden om gedetailleerd de tocht van George Watt door Frankrijk en Spanje uitvoerig te behandelen. Het was de bedoeling enkel het Zeelse hoofdstuk in herinnering te brengen, te meer daar het in november 1993 net vijftig jaar geleden is, dat het bewogen verhaal zich heeft afgespeeld.

Volledigheidshalve brengen wij -maar dan in grote trekken - de resterende avonturen op de vluchtroute van George Watt. Na de treinreis tot de Gare du Nord in Parijs werden de twee piloten overgedragen aan een in ‘t zwart geklede dame die hen naar een appartement bracht, waar nog vier vliegeniers waren ondergebracht. De volgende dag vertrokken zij naar Vanves, een voorstad van Parijs om vervolgens opnieuw naar Parijs te komen waar zij een lange, vervelende periode van drie weken hebben doorgebracht. Daar hebben de Geallieerde vliegeniers valse identiteitskaarten met een arbeidsvergunning voor Zuid-Frankrijk in ontvangst genomen. De nachttrein bracht het groepje naar Bordeaux waar de gebruikelijke controle door de nazi’s werd verricht. In Dax verlieten zij de trein en ontvingen fietsen voor een lange tocht door de Voor-Pyreneeën. Er volgden vier vermoeiende dagen en drie nachten om te voet de Pyreneeën over te steken. De vluchtelingen -steeds vergezeld van een Franse gids uit het verzet - sliepen en aten in schuilplaatsen van afgelegen boerderijen.

DE VRIJHEID

Eens over de Frans-Spaanse grens was het evenwel nog uitkijken naar de Guardia Civil. De volgende dag kwam een wagen van de Britse ambassade - met Britse vlag op het spatbord - de vliegeniers oppikken. Via San Sebastian en een overnachting in de ambassade van Groot-Brittannië te Madrid, werd het groepje met twee militaire vrachtwagens bij de Britse consul van Jerez de la Frontera afgeleverd. Het passeren van de immigratiedienst en de douane van Gibraltar (Britse basis) was uiteraard maar een formaliteit. Vandaag, 42 dagen na hun crash, waren de twee Amerikaanse vliegeniers vrij !

Een paar dagen later vertrokken Watt en Johnson - samen met nog andere vliegeniers die het geluk kenden om door de mazen van het Duitse net te glippen - vanuit Gibraltar met een Liberator naar Londen. Zij werden op 20 december op het Amerikaanse 8ste Luchtmachtcommando ontvangen. Men onderwierp hen aan een strenge veiligheidstest waaruit hun ware identiteit moest blijken. Onder de gearriveerde "fly boys" in de club werden beide Amerikanen dadelijk herkend door een luitenant van hun eenheid. Na 51 dagen stonden de vliegeniers opnieuw op Britse bodem.

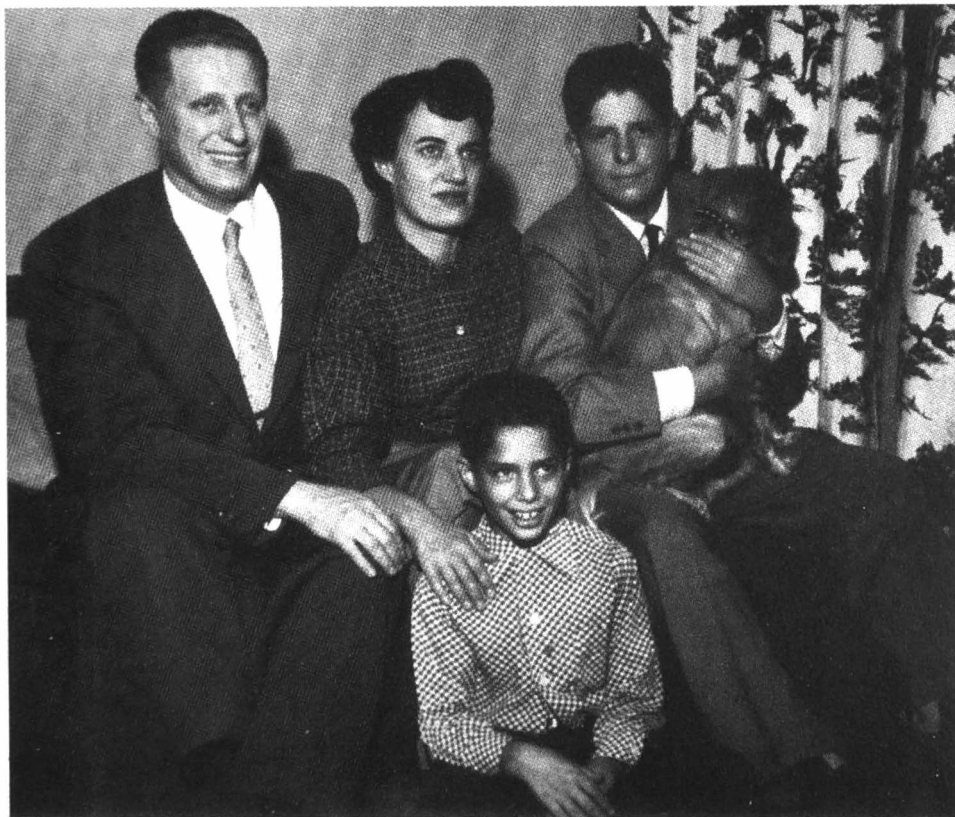
Op 26 december liet George Watt aan zijn vrouw Margie in Long Island volgend telegram geworden : "Merry Xmas darling, feeling wonderful, you can't get rid of me, love - George Watt". (Zalig Kerstmis, schat. Voel mij fantastisch. Je raakt niet van mij af, Liefs. George Watt)

George Watt (1913) was in de dertiger jaren een studentenleider en later een politiek activist. Tijdens de Spaanse Burgeroorlog - de proloog van W.O.II - maakte hij in 1938 deel uit van de Internationale Brigades die aan de zijde van de Republikeinen streden tegen het fascistische Francoregime. George was jood en toen een overtuigd idealist en communist, streed in het "Lincoln Battalion" en vocht anderhalf jaar in Spanje.

Na de nederlaag in Spanje keerde hij naar de V.S. terug. Hij trad in het huwelijk met Ruth, doch enkele maanden na de geboorte van hun zontje Danny (1940) overleed zijn vrouw. Later hertrouwde George met Margie en uit dit huwelijk werd Steven (1944) geboren. Na zijn ontsnapping uit bezet Europa keerde Watt in 1944 terug naar Amerika waar hij, als instructeur B-17 boordwerktuigkundige, diende op Macdill Field in Tampa, dit tot het einde van de oorlog.

George Watt liet zijn communistische ideeën varen toen hij na de inval in

Hongarije hoorde over het schrikbewind van het Stalinisme. Hij werd toen sociaal werker en administrateur. Ondertussen zijn George (80) en Margie grootouders en overgrootouders geworden.

New York 1955. George en Margie Watt met hun kinderen Steven (11) en Dan (3,5).
George en Margie zijn nu al grootouders en overgrootouders.

In het Belgisch-Franse hoofdstuk van George Watt hebben meerdere personen een belangrijke rol gespeeld in de Ontsnappingslijn Comète. Het zou onrechtvaardig zijn deze (weliswaar voor ons onbekende) vaderlanders niet te vermelden, die zich zoals de mensen van Zele en Hamme hebben ingezet en hun leven en dit van hun huisgenoten hebben geriskeerd om Geallieerde vliegeniers tijdelijk te huisvesten en hen op weg te zetten in een ontsnappingscircuit. Wij vermelden o.m.:

- *Madame Ugeux (en haar deknamen Micheline, Lily, Michou) Zij nam in George's verhaal een centrale plaats in. Watt was de 60ste vliegenier die zij in de Comète op weg zette. Zij was betrokken bij de redding van 150*

vliegeniers, nam foto's en leverde identiteitskaarten af. Haar vader kwam om in de concentratiekampen. Ook zij werd aangehouden doch later vrijgelaten. De legendarische Michou verschalkte meermaals de Duitse agenten, zelfs in opgezette liefdesscènes met piloten in de Parijse parken en trams. Zij trok vijf keren de Pyreneeën over :

- *Monique Thomé smokkelde Watt en Johnson over de Belgisch-Franse grens ;*
- *Andrée De Jongh (Dédée), de jonge verpleegster, stichtte in 1941 de organisatie. Zij trok niet minder dan 18 keer de Pyreneeën over met Geallieerde piloten ;*
- *Elvire de Greef (Tante Gogo) was de verantwoordelijke in het voorgebergte van de Pyreneeën ;*
- *Marie-Louise was de in 't zwart geklede gids die de piloten van de Gare du Nord naar een appartement in Parijs bracht.*

Tijdens razzia's in Brussel en Parijs heeft de Ontsnappingslijn Comète een hoge prijs betaald. Jacques De Bruyn, Madame De Bruyn, Marie-Louise, Madame Thibaut, Henri Malfait, Frédéric De Jongh en zoveel anderen werden gearresteerd. Allen kenden zij de consequenties van hun engagement...De Comète kende in 1943 tweeënveertig aanhoudingen. Van in 1941 tot de bevrijding in september 1944 zijn er duizend driehonderd arrestaties geweest. Een verschrikkelijk hoge tol die gedeeltelijk werd veroorzaakt door lepe infiltraties van Duitse spionnen die zich uitgaven voor Amerikaanse vliegeniers.

REUNIE

Oktober 1988. De overlevende bemanningsleden van de "Butcher Boy" worden 45 jaar na de crash op de hoeve van Leland Smith in Lexington (Kentucky) uitgenodigd met hun dames. Doctor Leland Smith, docent pedagogie, verbonden aan de universiteit van Kentucky, had het initiatief genomen voor deze hereniging. Ter afsluiting brachten de bemanningsleden "verslag" uit over hun laatste missie in 1943 : de debriefing.

Zes overlevenden met hun dames zaten rond de tafel : piloot Bill Bramwell, co-piloot Jim Current, bommenrichter John Maiorca, navigator Leland Smith, assistent-radiotelegrafist Leslie Meader en assistent-boordwerktuigkundige George Watt. Staartschutter John Craig en radio-operateur Harrenstein waren samen met het vliegtuig in Lokeren neergestort en gesneuveld. Twee bemanningsleden waren intussen overleden : boordwerktuigkundige H.C. Johnson (1968) en buikkoepelschutter Joseph Sage (1985).

In zijn boek "The Comet Connection" (Escape from Hitler's Europe) brengt George Watt in het laatste hoofdstuk verslag uit over deze gezellige reünie. Daarin lezen wij talrijke bijzonderheden over wat zich tijdens de ultieme minuten heeft afgespeeld in het Vliegend Fort, vanaf het moment dat het toestel fataal getroffen werd door de Duitse Focke-Wulf 190. Meerdere bemanningsleden werden door gloeiend metaal van de ingeslagen granaat gewond. Harrenstein en Craig waren bij de crash dodelijk getroffen of waarschijnlijk reeds overleden terwijl bevelhebber-piloot Bramwell zwaar gewond werd door heet metaal in zijn rechterzijde. Hij werd aan het stuur krachtig bijgestaan door Current. Allen waren het er over eens dat de granaatinslag na een overdovende klap in de cockpit een chaotische ravage had teweeg gebracht in de B-17 en dat het vliegtuig na een steile duikvlucht gelukkig weer onder controle kwam.

WILLIAM BRAMWELL - die in het Goeënde terecht kwam - was er erg aan toe door de granaatinslag. Hij werd vrij onzacht behandeld door de Duitsers nadat hij in een auto werd "gelegd" en overgebracht naar Gent. In het gevangenenhospitaal zat hij acht maanden in het gips, werd daarna naar Sagan gestuurd doch kon in februari 1945 na een gevangenenruil naar huis. Voor zijn leven bleef hij werkonbekwaam en een getekend man ten gevolge van zijn zware verwondingen.

WILLIAM JIM CURRENT woont nu in Atlanta en verliet als majoor na 23 jaar dienst de luchtmacht. Hij nam deel als piloot aan de oorlogen in Korea en Vietnam. Hij was daarna nog 21 jaar veiligheidstechnicus bij de vliegtuighouwer Lockheed. Op 5 november '43 werd hij vlug ingerekend door de Duitsers en kwam via het fort van Breendonk in Stalag Luft I terecht in Barth aan de Baltische Zee. Het kamp werd door de Russen bevrijd.

JOHN MAIORCA werd samen met het materiaal en de kaarten tijdens de granaatinslag tegen het plafond geslingerd. Hij redde Smith door zijn zuurstofmasker opnieuw op zijn gezicht te drukken. Maiorca landde in de buurt van een hoerderij, kon zich onder het graan in een schuur schuilhouden en werd vervolgens door een man en een vrouw opgehaald. De volgende ochtend trok hij in burgerkleden te voet in de richting van Frankrijk. Hij werd in contact gebracht met mensen uit het verzet en een ontsnappingslijn, leidde tijdelijk een "toeristenleven" in Parijs en belandde via Spanje en Gibraltar in januari 1944 in Groot-Brittannië. Hij was tot in 1980 werkzaam in een autodistributiebedrijf.

SMITTY SMITH, de professor, had geluk toen de granaat boven zijn hoofd de cockpit doorhoorde. De navigator van de B-17 belandde na zijn sprong

naast de Ruiterskerk in Waasmunster op enkele passen afstand van een 15-jarige jongen. Nadat hij zijn valschermscherm had verstoep, zocht hij water doch de Duitsers stonden er dadelijk om hem in te rekenen. Hij was licht gewond en verzeilde via hospitalen van Gent en Brussel in Stalag Luft I tot het einde van de oorlog.

LESLIE MEADER miste met zijn staartgeschut de FW 190. Hij had samen met Watt veel moeite om de deur te openen. Na zijn landing op een akker hadden de Duitsers hem vlug te pakken. Ook Meader was gewond. De Duitsers haalden er een dokter bij vooraleer hem mee te nemen. Hij kwam terecht in het gevangenisziekenhuis van Brussel en verbleef daarna nog anderhalf jaar - samen met Joe Sage - in Stalag XVII in het Oostenrijkse Krems.

GEORGE WATT. Ook hij deed zijn verhaal van zijn eigen bevrijding en legde met al de gegevens de laatste hand aan zijn succesboek.

Na de briefing projecteerde professor Smith een landkaart waarop de veteranen samen exact aanduidden waar zij precies waren neergekomen en waar hun Vliegend Fort te pletter was gestort.

BEZOEK EN TEGENBEZOEK

Mijn boek "Tussen Pletwals en Bookhamers" (Zelee 1940-45) was in 1980 in volle voorbereiding toen ik het hoofdstuk "Zijn verjaardag" in een ruwe vorm goot. Het was het verhaal van de Amerikaanse parachutist die op vrijdag 5 november 1943 met zijn valschermscherm geland was in de Donkerputstraat te Zelee-Durmen. Aan de hand van bijkomende informatie kwam ik terecht bij Frans De Vos in Lokeren die meer inlichtingen verschaftte over de crash van de B-17 op het oud-kerkhof aldaar. De verdere zoektocht leidde ons naar Edward en Mathilde Lauwaert en naar Ivonne Inghels-Steeman en dochter Monique, beide families wonende in Sint-Anna Hamme.

Voor een ander bemanningslid kwam ik terecht in het Goeënde bij Jozef Van Cleemput en ook Philemon Christiaens bezorgde ons als kroongetuige waardevolle bijzonderheden. Het eerste artikel was geboren over de Story van George Watt en het neergestorte Vliegend Fort.

"Watt dankt ook de h. Quintyn die als 14-jarige jongen nota's nam van de gebeurtenissen rond de redding van Watt op Durmen. Later verwerkte hij deze en andere gegevens hierover in zijn boek over de oorlogsperiode 1940-1945 in Zelee. Dat vormde de basis voor de volledige reconstructie van de

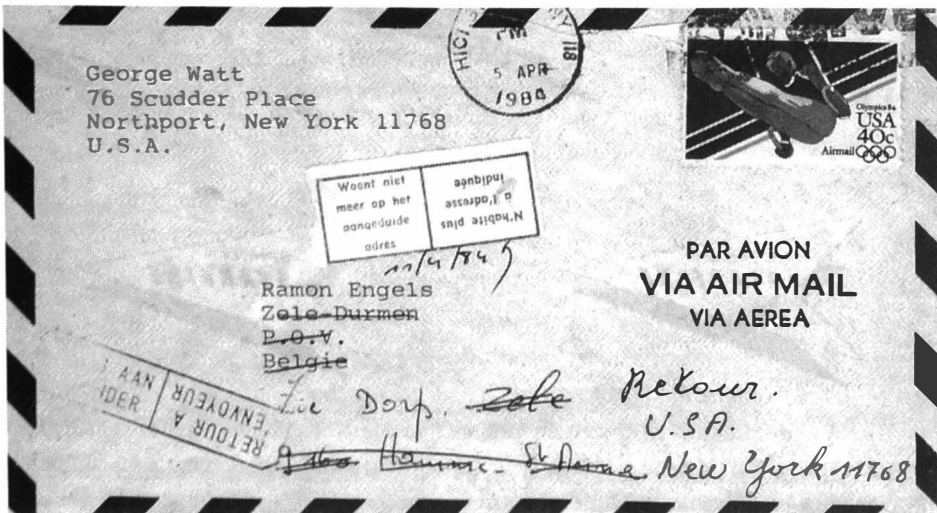
Lokerse crash die plaats vond op Watt's verjaardag" (uit het verslag over Watt's bezoek aan de familie Inghels. Het Volk 19.10.1990).

Maar ook in Waregem zat men niet stil want in 1987 en 1988 was Paul Windels, zoon van Marcel Windels die door de SS-ers in september 44 werd terechtgesteld, op zoek. Hij was reeds achttien maanden aan een zoektocht bezig naar een zekere Maiorca, die hij op 7 november 1943 als 13-jarige jongen bij zijn ouders had ontmoet.

Beide sporen leidden naar de B-17 van Lokeren. Deze geschiedenis kreeg een sneeuwbaaleffect met het gevolg dat er sinds enkele jaren hierover artikels en boeken werden geschreven en dat de reünies, de bezoeken en de tegenbezoeken in een stroomversnelling zijn terecht gekomen.

MEI 1984.

Na een zevendaagse boottocht op de Hollandse kanalen hadden George en Margie Watt in hun reisplan nog een vierdaags bezoek ingeschakeld aan België. George had zowel de families Lauwaert als Inghels per brief zijn bezoek aangekondigd. De brief voor Edward Lauwaert werd besteld doch deze voor Raymond Inghels was nogal vaag geadresseerd en werd nooit afgeleverd. Raymond was in 1970 reeds overleden en bovendien was het gezin naar Sint-Anna verhuisd. En dit scheen voor de post problemen op te leveren. Het gevolg was dat George voor de Lauwaerts aangekondigd op bezoek kwam en dat het de familie Inghels eerder onverwacht overkwam. George Watt oordeelde dat het nu tijd werd om zijn redders en beschermers in Zele en Hamme eens persoonlijk te komen bedanken.

76 Scudder Place
Northport, N.Y.11768
April 4, 1984

Dear Ramon:

I don't know where to begin. Forty years ago, when I was shot down over your village, you saved me from the Germans. It was an act of extreme courage. You did so at great risk to yourself and your family. And I am eternally grateful to you.

I deeply regret that I haven't written to you in all these years. I am writing now to let you know that my wife and I are planning to be in Belgium sometime in the middle of May, 1984. I am very anxious to see you and your family and have you meet my wife, Margie.

I think of you often. And I still remember with great affection, the 24 hours, which seemed more like a lifetime, that we spent together.

I hope all is well with you and your family. I am anxiously looking forward to seeing you.

With great affection,

4 april 1984. De eerste brief aan Raymond Inghels (en ook aan Edward Lauwaert).

Deze brief (nooit besteld) werd teruggestuurd naar de U.S.A.

De familie Inghels - Raymond was reeds in 1970 overleden - woonde toen in Hamme-Sint-Anna. Bij zijn eerste bezoek bracht George Watt deze brief persoonlijk mee.

Beide families kwamen de Amerikanen afhalen in het centraal station te Antwerpen. Het weerzien was zeer hartelijk. In het vooruitzicht van zijn boek had George tientallen foto's en bladzijden notities genomen. Bovendien had hij zes uren interviews op band opgenomen. Bij het afsluiten van hun bezoek aan Zuid-Frankrijk brak een dief de koffer van hun huurauto open en ging aan de haal met de ganse inhoud. Nice kreeg een wrange nasmaak en ... alles was te herdoen.

JULI 1985

George en Margie kwamen terug en bezochten behalve de Lauwaerts en de Inghels, alle personen in Zele, Hamme en Lokeren waarrond zijn story was opgebouwd. De Amerikanen zouden niet vier dagen maar vier weken in België en Zuid-Frankrijk vertoeven. Als voorbereiding op zijn boek wenste hij alle gegevens te verzamelen en zoveel mogelijk personen, zowel in Brussel als in Frankrijk, te contacteren die hem destijds als beschermers hebben geholpen in de organisatie Comète. 't Was overal een vreugdevol weerzien o.a. bij Henri Malfait, bij Raoul Thibaut en bij madame Ugeux - alias Michou - in haar villa in de buurt van Avignon. De Watt's bezochten ook het kamp van Breendonk.

In Sint-Anna werden de Amerikanen feestelijk ontvangen. Het huis Lauwaert was getooid met de Amerikaanse en Belgische vlaggen. Edward Lauwaert overhandigde de Amerikaan een exemplaar van mijn boek "Tussen Pletwals en Bookhamers" waarin de ontsnapping van Watt in de oorlogskroniek van Zele, werd verhaald. Ook in de school van Sint-Anna was hij de gevierde gast.

Overhandiging door de familie Lauwaert van het boek "Tussen Pletwals en Bookhamers" waarin de story van George Watt voor de eerste keer (1981) werd verhaald (p 254-259).

Margie en George Watt, Edward en Mathilde Lauwaert en Ivonne Inghels-Steeman:
42 jaar later.

Sint-Anna juli 1985. V.l.n.r. Monique Inghels, schepen De Geyter van Hamme, George en Margie Watt, Edward Lauwaert, Ivonne Inghels-Steeman, Mathilde Lauwaert, kinderen en kleinkinderen.

George Watt en Margie stelden het op prijs ook ons een bezoek te brengen. Samen met Monique Inghels werd het op 19 juli 1985 een praatnamiddag, waarbij ik hem hele bladzijden informatie kon verstrekken over het leven onder de bezetting, de collaboratie, het verzet, het voedselprobleem, de houding van de Duitsers e.d.m., allemaal dienstig voor zijn boek. Daarentegen mocht ik talrijke bijzonderheden noteren over de crash van de B-17, de bemanning en George's vluchtroute. Veel van deze informatie is in dit artikel verwerkt. Het was tevens een getuigenisvolle rechtzetting van een paar onvolledigheden in mijn boek en een aanvulling van enkele ontbrekende gegevens dienstig voor dit jaarboek.

Herinneringsfoto na de praatnamiddag van 19 juli 1985. Langs beide kanten werd een overvloed aan informatie uitgewisseld.

APRIL 1988

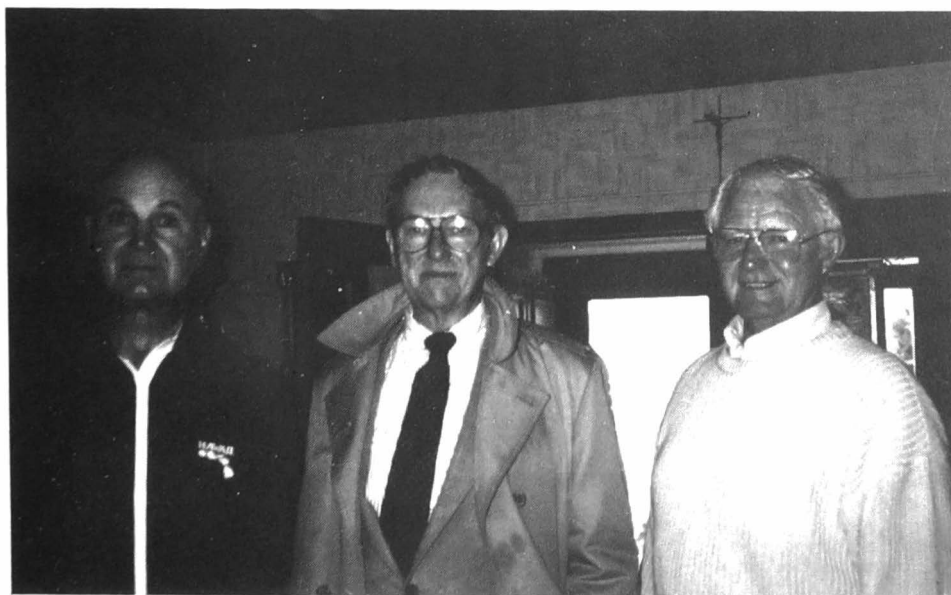
De uitnodiging vanuit Waregem werd beantwoord door het drietal John Maiorca, Leland Smith en Jim Current die hun beschermers voor het eerst een bezoek brachten. De story spitste zich vooral toe rond Maiorca die met behulp van een paar mensen wist te ontsnappen. Ook Johnson bleef uit handen van de Duitsers. Smith en Current daarentegen werden in de buurt door de Duitse patrouilles ingerekend.

Rond de ontsnapping van John Maiorca hebben meerdere personen hun steentje bijgedragen. De Amerikaan landde te Waasmunster-Ruiter en kwam terecht in de hoeve van de ouders van Leopold Vandenberghe, waar hij eten en drinken kreeg aangeboden. 's Avonds hebben Leopold en zijn vrouw de vliegenier per fiets naar hun woning overgebracht, hem een burgerpak, geld en zegeltjes gegeven en voor de nacht onderdak verschaft. De volgende morgen vertrok Maiorca om 3u30 te voet in de richting van Gent. Rond 14u kwam hij uitgeput aan in een woning aan de Gentsebaan te Deurle (nu de dancing Halifax). Daar ontmoette hij Modest Vandenbroeck bij wie de vlie-

genier de nacht doorbracht. 's Anderendaags vertrokken zij samen per trein naar Waregem waar Modest contact zocht met Marcel Windels (vader van Paul), Joseph Duthoy en politiecommissaris Leon Duyck. Maiorca was nu in handen van het verzet en bleef ondergedoken tot op de dag dat een onbekende vrouw hem kwam afhalen aan het station van Waregem. Via Parijs, Spanje en Gibraltar kwam hij door bemiddeling van een ontsappingslijn op 6 januari in Engeland aan.

De inmiddels overleden H.C. Johnson zou geland zijn in de buurt van het erf van de familie Windey en zou daarna opgevangen zijn door Gerard Baeten, die toen als kleermaker in de Neerstraat 78 te Waasmunster werkte. Ook de naam van Jules Peelman uit Moerzeke duikt op, doch wij vermoeden dat deze twee personen met voorgaande story gemengd worden. Johnson is uiteindelijk terecht gekomen in de Comète en door een toeval geraakte hij in hetzelfde groepje van George Watt op het ogenblik dat zij de Franse grens overstaken. Zij bleven samen tot in Londen. Baeten daarentegen werd kort daarop opgeëist om naar Duitsland te gaan werken. Als "Schneidergeselle" ging hij aan de slag in Gdansk en Hammerstein en verbleef nog achttien maanden in Duitsland.

De drie Amerikanen legden bezoeken af in de driehoek Waasmunster-Zele-Lokeren en in de streek van Waregem. Meestal werden zij begeleid door

Ten huize van Angèle Schatteman. V.l.n.r. John Maiorca, Leland Smith en Jim Current (28 april 1988).

Raoul Steyaert, Piet Duthoy, E.H. Herman Schrijvers, pastoor van Ouden Bos en Paul Windels. Zij ontmoetten meerdere mensen die 45 jaar geleden mee aan de basis van hun redding lagen, o.a. Leopold Vandenbergen. Er was een officiële ontvangst voorzien op het kasteel Blauwendael te Waasmunster en in het gemeentehuis te Waregem. Het gezelschap bracht op 28 april 1988 ook een bezoek aan Angèle Schatteman in de Sportstraat 15 te Zele-Heikant. Ook te Lokeren werd de plaats bezocht waar de Flying Fortress was neergestort. Te Anzegem bezochten de drie Amerikanen de symbolische graven en de plaats waar vier verzetslieden w.o. Joseph Dutoy en Marcel Windels en twee verscholen Amerikaanse piloten waren gefusilleerd. Na de bevrijding van Waregem op 5 september 1944 werd de streek opnieuw door SS-ers ingenomen. Vandaar die moordpartij.

OKTOBER 1988

Op initiatief van professor Smith kwamen van 26 tot 30 oktober 1988 de zes nog overlevende bemanningsleden voor de eerste keer bijeen op de hoeve van de prof en in de universiteit te Lexington, Kentucky. De briefing werd in dit artikel vermeld onder de titel "Reünie".

Augustus 1989. Monique Inghels met George en Margie Watt in de tuin van hun woning op Long Island (New York). Het eerste tegenbezoek.

AUGUSTUS 1989

Monique Inghels was de eerste die in de V.S. een tegenbezoek bracht aan George Watt. Zij werd hartelijk verwelkomd door de familie Watt op Kennedy Airport in New-York. Vandaar ging het na een uurtje rijden naar Northport, een stadje op Long Island, waar de Watt's een riante woning met tuin betrekken. Zij werd er als kind van den huize ontvangen, deed uitstappen op het eiland, bezocht New-York en werd aan alle mogelijke vrienden voorgesteld. Allen wisten van haar komst want daar hadden George en Margie voor gezorgd.

SEPTEMBER 1990

Op uitnodiging van dr. Leland Smith -ereprofessor van de universiteit van Kentucky- brachten Belgische verzetslieden of hun familie een bezoek aan Lexington waar zij met de zes overlevenden en hun echtgenotes verbroederden. E.H. Schrijvers, P. Windels, R. Steyaert en P. Duthoy waren aanwezig op de "reunion and symposium". Tijdens een plechtigheid op de

September 1990: eerste reünie in Lexington van de Belgische verzetslieden of hun familie met de resterende Amerikaanse vliegeniers van het verongelukte "Vliegend Fort". Vooraan v.l.n.r. Paul Windels Waregem, Raoul Steyaert Knokke-Heist, en Piet Duthoy Waregem.

Achteraan: E.H. Herman Schrijvers Lokeren, Leslie Meader, George Watt, William Bramwell, Leland Smith, Jim Current en John Maiorca. Foto Piet Duthoy.

universiteit en de daaropvolgende reünie werd George Watt's boek "The Comet Connection: Escape from Hitler's Europe" voorgesteld. Het boek telt 158 p, werd gedrukt op The University Press of Kentucky en kost 22 dollar. Het is de succesrijke story van de spectaculaire vlucht uit bezet België.

OKTOBER 1990

George Watt en zijn echtgenote zijn voor de derde keer bij hun Belgische vrienden op bezoek gekomen. Zij maakten een rondreis in West-Europa n.a.v. de 50ste verjaardag van de Ontsnappingslijn. De gewezen Amerikaanse vliegeniers werden op 18 oktober ontvangen door prins Filip op het koninklijk paleis. Op woensdag 17 oktober had ten huize van mevrouw Inghels, Durmenbaan 24 de voorstelling plaats van George Watt's levensverhaal. Het boek werd in de U.S.A. een bestseller. Alle "bekende gezichten" van George waren aanwezig. Met bijzonder genoegen mochten wij vanwege de Amerikaanse auteur een gesigneerd exemplaar met een boodschap ontvangen. Dezelfde namiddag werd door de enthousiaste aanwezigen beslist om het boek te laten vertalen in het Nederlands en hier uit te geven.

Nov. 1990
To Etienne en Christiane Pintyn -
For your courage as a boy
in chronicling the resistance,
my admiration.
Best wishes,
George Watt

The Comet Connection

ESCAPE FROM HITLER'S EUROPE

George Watt

17 oktober 1990.

Derde bezoek van de Watt's aan Zele en Hamme. Voorstelling van zijn boek.
Mijn gesigneerd boek van George Watt.

SEPTEMBER 1991

Bill Bramwell, zoon van boordcommandant William Bramwell, bracht een bezoek aan de belangrijkste plaatsen in de regio Zele-Lokeren, die herin-

neren aan de vliegtuigcrash. Piloot W. Bramwell kwam zwaar gewond terecht in het Goeënde en was voor zijn leven gehandicapt. De rijzige Bill kwam even naar België n.a.v. de 100ste verjaardag van de wielervedstrijd Brest-Parijs, waaraan hij als wielervanaat voor de tweede keer deelnam.

JULI 1992

De Nederlandse vertaling van Watt's boek komt op de markt onder de titel : "Ontsnappingslijn Comète : een spectaculaire vlucht uit bezet België. Vertaling Thomas Walgrave. 152 p. Standaard Uitgeverij n.v. Antwerpen. Warm aanbevolen en verkrijgbaar in de Zeelse boekhandels.

OKTOBER 1992

Vier jaar na de eerste reünie wordt op uitnodiging van prof Smith een nieuwe bijeenkomst belegd. R. Steyaert, P. Dutoy, P. Windels en hun echtgenotes waren andermaal op de afspraak. Behalve Bramwell, die met zijn gezondheid sukkelde, waren de vijf vliegeniers present. Deze keer betrof het een ruim omgevatte reünie waaraan meerdere andere crews deelnamen.

Eveneens in oktober 1992 kwam in New-York het boek "The Comet Connection" ook uit in pocketvorm (Warner Books Edition). Meerdere beoordelingen staan vooraan in het pocketbook vermeld, zoals o.a. deze van de Library Journal "This well-written book is more than a war story. It is about the human spirit and those willing to risk their lives for a stranger".

Etienne Quintyn

Dank aan :

Philemon Christiaens (†), Frans De Vos Lokeren, Piet Duthoy, Ivonne Inghels-Steeman, Monique Inghels, Edward en Mathilde Lauwaert Hamme, Angèle Schatteman, Raoul Steyaert Knokke-Heist, Jozef Van Cleemput, Aloïs Van Den Bossche (†), George en Margie Watt U.S.A.

BIBLIOGRAFIE

GEORGE WATT. The Comet Connection. Escape from Hitler's Europe. The University Press of Kentucky 1990.

EDDY VAN DER STOCK. Stille Helden : Edward Lauwaert. De crash van de "Butcher Boy" 5 november 1943

Tijdschrift voor Geschiedenis en Heemkunde : Osschaert, Hamme 1991 nrs 2 en 3.

ETIENNE QUINTYN. Tussen Pletwals en Bookhamers. Zele 1940-45 S.V. Reinaert Uitgaven, Zele 1981.

GEORGE WATT. Ontsnappingslijn Comète. Een spectaculaire vlucht uit bezet België. Vertaling Thomas Walgrave. Standaard Uitgeverij 1992.

JOHN SWEETMAN. Schweinfurt, nederlaag van de B-17's. Standaard Uitgeverij 1971.

MEERDERE MEDEWERKERS. Bekende vliegtuigen van Amerika. Lekturama B.V. Rotterdam 1980.

CYNDRIK DE DECKER. De luchtoorlog boven het Land van Beveren. Heemk. tijdschrift: Het Land van Beveren. 1992 nr 3.

PERSKNIPSELS Het Volk. Het Nieuwsblad.

DOCUMENTATIE : Monique Inghels.

DOCUMENTATIE : Raoul Steyaert.

EIGEN ARCHIEF.

EIGEN OORLOGSDAGBOEK.

UITSMIJTER

De "Vlaamsche Toeristenbond" (V.T.B.) o.l.v. vertegenwoordiger Raymond Geerinckx op fietstocht naar Beervelde voor de aardbeienpluk (1934).

V.l.n.r.: Raymond Geerinckx, dochter Mariette Geerinckx, Marie-Josée Troch, Jozef Arens, Hubert Geerinckx, de aardbeienboer, Godelieve De Brabander, x, x, Frans Rosseels. Op de voorgrond zoon Raphaël en vader Jules Van Wichelen.

"KUNST EN VERMAAK",
het symfonieorkest van Zele begin van de dertiger jaren.

Op de foto v.l.n.r.:

Op de voorgrond: Adolf De Paepe (trompet) en Albert Vermeiren (viool).
Zittend: Leon Van Exterghem (cello), Frans De Loose (hobo), Willy Van Heynsel (chef-dirigent), Jules Haegens (voorzitter), Edgard Mertens (pianist).
Staannd: Arthur Van Acker (trommel), Frans Cammerman (klarinet), Michel Cornelis (alt-viool), Gilbert Haegens (viool), Albert Troch (klarinet), Emiel Haentjens (trombone), Petrus Meyskens (viool), Odilon Van Hassel (viool),
← Kamiel Van Exterghem (contrabas).

DE TYROLERKAPELLE van de Koninklijke Harmonie Ste-Cecilia.
Foto genomen in augustus 1956 in de tuin van de familie Amelot.

Staan: v.l.n.r. Emiel Haentjens, Clement Roosendans, Albert Everaert en André De Picker.

Zittend: René De Wolf, Raymond De Meirman, Aloïs Van Kerschaver, Frans De Donder, Jules Baert, Jules Van Wichelen, Etienne De Wilde, Henri Van Bouwelen en Theofiel Van de Velde.

Orkestvereniging "DE VRIENDENKRING" in de dertiger jaren met als bestuur: voorzitter Omer Van den Eeckhout, erevoorzitter Leon Van der Donckt en leden Antoine Goossens, Gustaaf Bogaert (dirigent), Odilon Van Hassel en Joseph Troch (vaandrig, vlag uit 1933).

Op de foto v.l.n.r.:

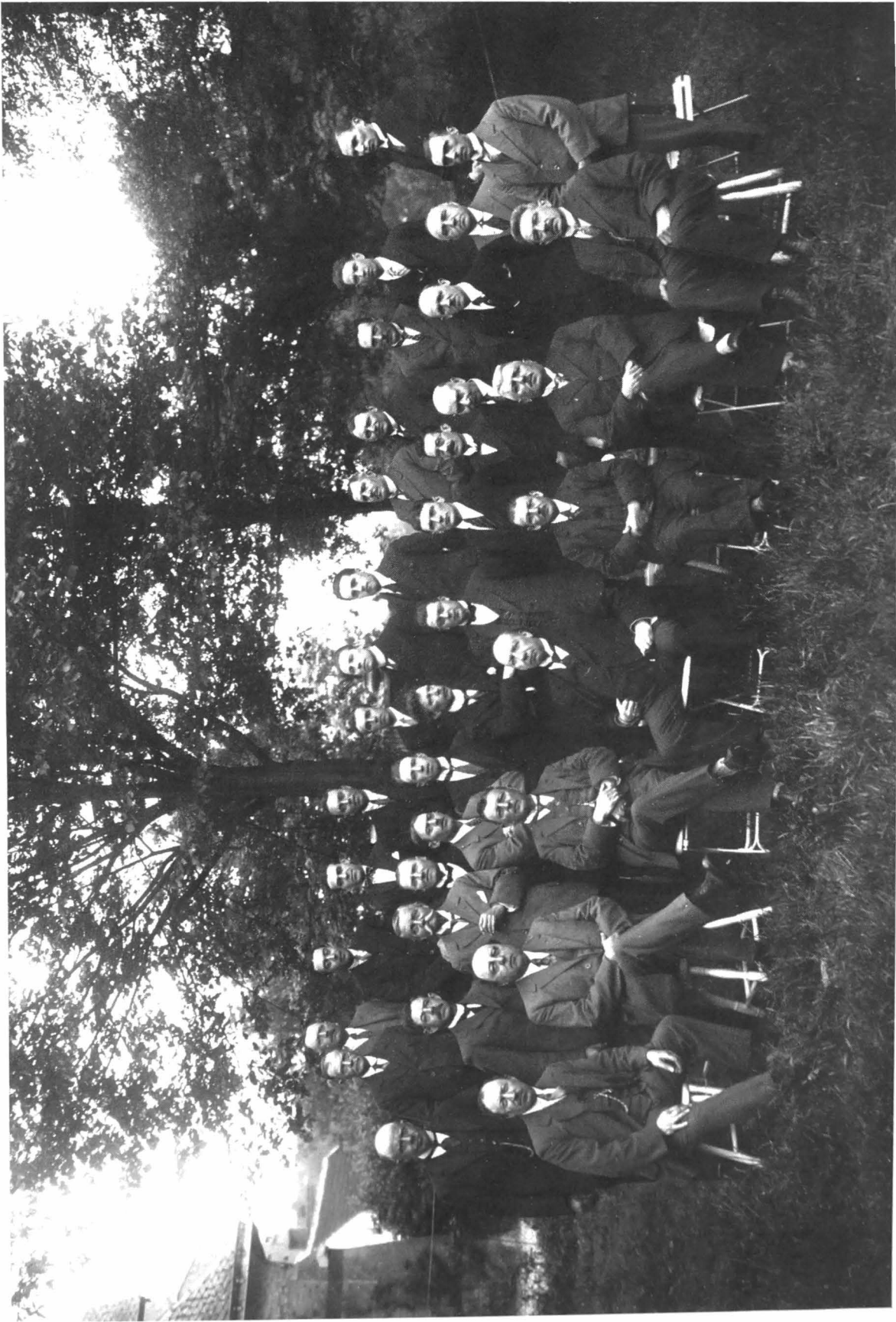
Voorgrond: Willy Van Hassel, Julien Severs, Etienne De Wilde.

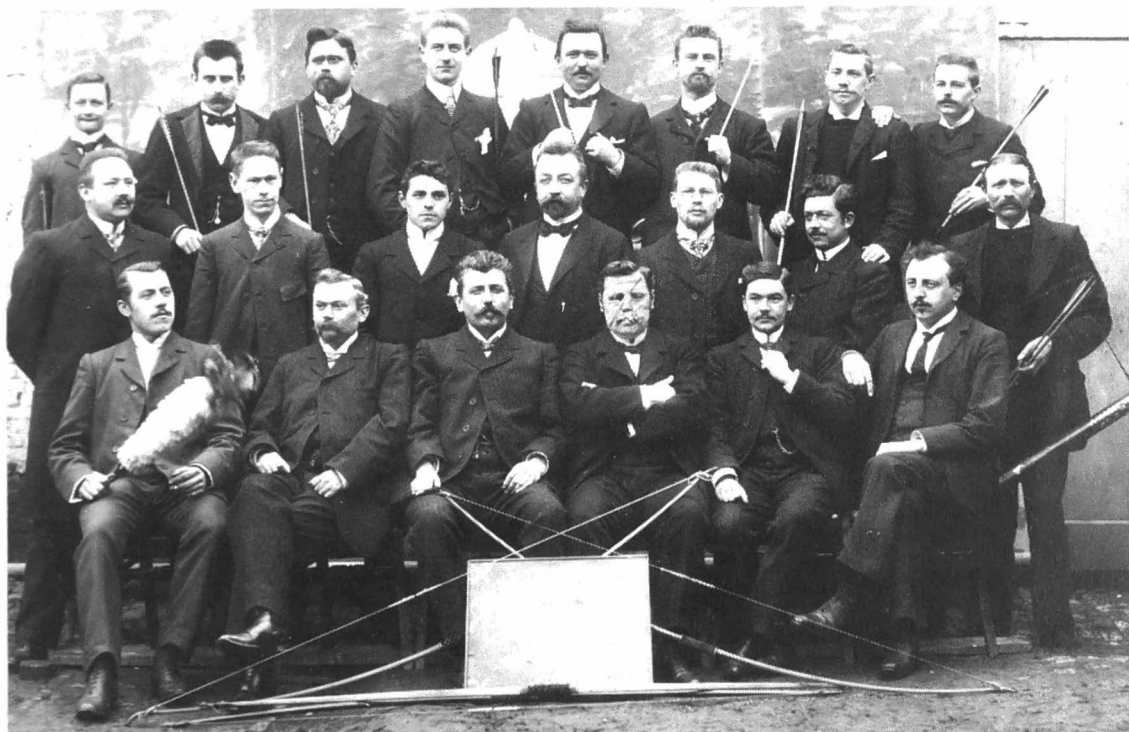
Zittend: Maurice Kesteleyn, Cesar Bosteels, Julia Laget, Omer Van den Eeckhout, Leon Van der Donckt, Gustaaf Bogaert, Antoine Goossens.

1e rij staand: Odilon Van Hassel, Hector Van den Durpel, Albert Geens, Isidor Van den Berghe, Albert Vermeiren, Jos Dauwe.

2e rij staand: Frans Cammerman, René De Beule, Adolf Oste, Georges Bosteels, Gustaaf Kesteleyn, Joseph Troch.

De Doelboogmaatschappij "WILLEM TELL" van Zele. Foto uit 1904.
Veel onbekende schutters...

Tooneelmaatschappij Club "ROZE KATE" (1927: 25-jarig jubelfeest).

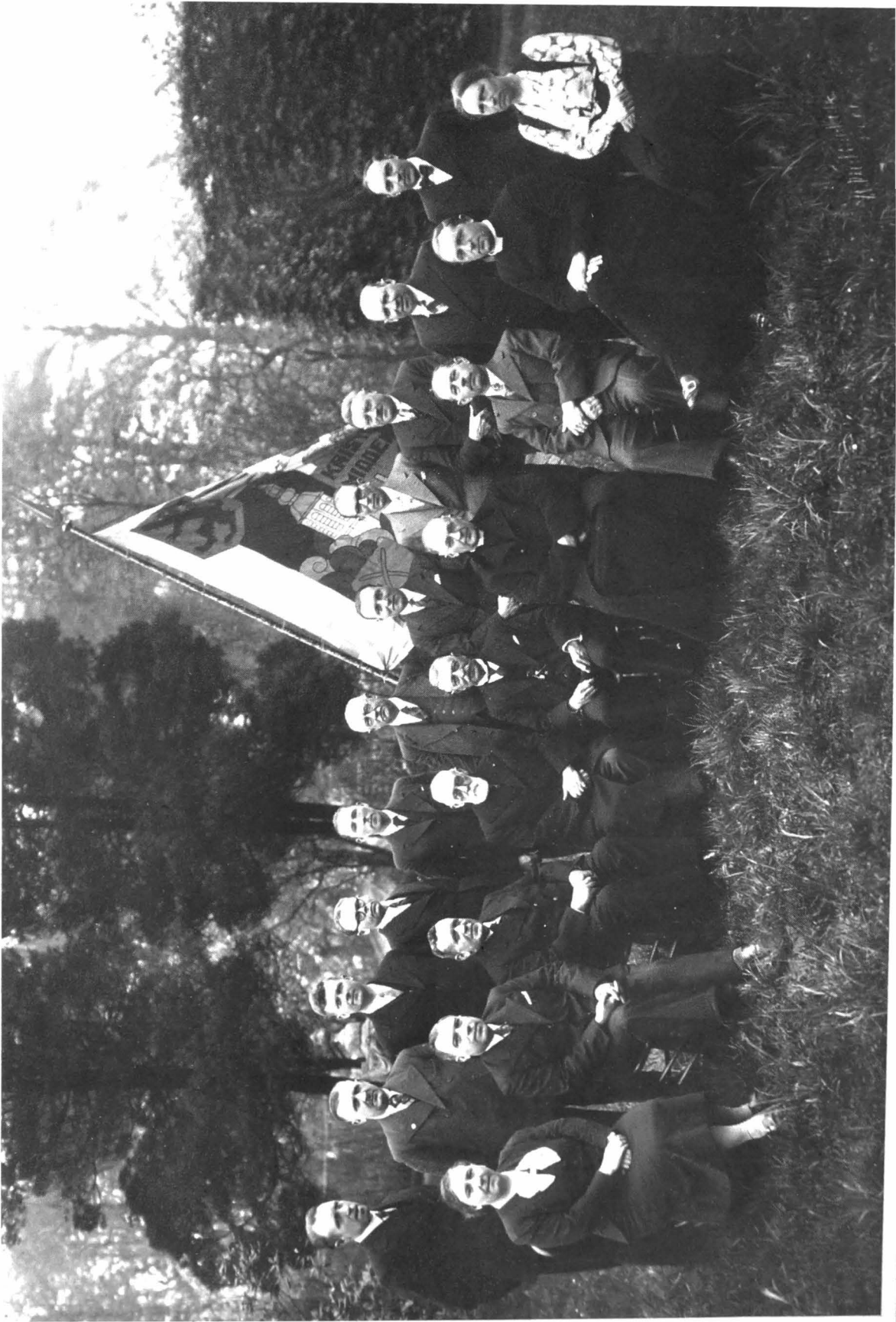
Op de foto v.l.n.r.:

Zittend: x, Leon Van den Abbeele, Arsène Haegens, Charles Tomboy, Godfried De Mets, Jules Haegens en ... Van den Abbeele.

Staannd 1e rij: x, notaris Michel Schickx, x, x, x, Karel De Wilde, Jozef Verheirstraeten, Octaaf Schobbens, Désiré De Mets, ... Bibaut, x, x, Gustaaf Van Wiele, Ingomer Philips.

Staannd 2e rij: x, ... Fiers, Albert Troch, ... Van Hassel, Paul Troch, x, Paul De Varé, Omer Van Cauteren, Arsène Schepens, Herman De Wilde, Maurice Famelaer, René De Kimpe, Jules Van Wichelen.

"GROOTE BAANKOERS" te Zele op 20 september 1908.

Afstand 108 km, afgelegd in 4 uur, 41 min. en 19 sec. Overwinnaar was Pierre De Corte. De foto van een groep renners werd genomen aan het lokaal van de Veloclub, tevens het lokaal St-Sebastiaan, Zandberg.

Zelenaar Emiel Vergeylen –2^e rij zittend, derde van rechts met reservetubeband deel aan de wedstrijd. Zijn zoon Frans werd later eveneens renner.

Het bestuur van de KRISTEN MIDDENSTANDBOND, einde van de dertiger jaren. Foto genomen in de tuin van de dekenij.

Op de foto v.l.n.r.:

Zittend: Elvire Tomboy, Joris Smet, Basiel Hebbelinck, burgemeester Armand Rubbens, voorzitter Theodoor Troch, deken E.H. Theofiel De Keukelaere, Firmin Herwege, proost E.H. Michel Van der Plaetsen en Maria Coene.

Staan: Karel De Wilde, Jules Laget, Frans Rosseels, Remi Van Kerckhove, Edmond Van Uytfanghe, Leonard Walrave, Jozef Allaert, Jules Van Wichelen, Robert De Paepe, Maurice Laget en Frans Bracke.

